శ్రీ మత్పరదేవతాయై నమః

శ్రీ

పాండవ విజయము

శ్రీ తిరుపతి వేంకటేశ్వర కవులు

శతావధానులు

ప్రకాశకులు:

చెళ్లపిళ్ల వెంకటశాస్త్రిసన్సు,

వేంకటేశ్వర పబ్లికేషన్సు

కడియం P.O.

తూర్పుగోదావరి జిల్లా.

1957

వెల: రు. 2/00.

ఇందు వచ్చు పాత్రలు

సూత్రధారుఁడు

నటి

భీష్ముఁడు

కృష్ణుఁడు

అర్జునుఁడు

సాత్యకి

భాగీరథి

యమున

సరస్వతి

కృశానుఁడు

విశ్వావసుఁడు

ధర్మరాజు

భీముఁడు

నకులుఁడు

సహదేవుఁడు

అభిమన్యుఁడు

కరండకుఁడు

బకోటకుఁడు

సుమిత్రుఁడు

ద్రౌపది

యుయుత్సుఁడు

సేవకుఁడు

హిడింబ

ధృష్టద్యుమ్నుఁడు

శల్యుఁడు

కర్ణుఁడు

అశ్వత్థామ

దుర్యోధనుఁడు

సంజయుఁడు

కంకాళకుఁడు

కృపాచార్యులు

కృతవర్మ

కిరాతుఁడు

బలరాముఁడు

ఓం

శ్రీ మత్పరదేవతాయై నమః

పాండవ విజయము

ప్రథమాంకము

(నాంది)

చ. కరము మనోహరంబు లతికర్ణము లాశ్రితవత్సలంబులుం
బరపురభేదకంబులు సమాసదపాంగనివాసభూము లు
ద్ధురకృపభావుకంబులు విధూతపితామహమస్తకంబు లౌ
హరిహరనాథులోచనము లైదిటికి న్విజయంబు గావుతన్.

(నాంద్యంతమున సూత్రధారుఁడు ప్రవేశించును)

సూత్ర- ఆర్యురాలా ! నీ యొడలిసింగారము ముగించుకొని త్వరగా రమ్మ.

(నటి ప్రవేశించును)

నటి— ఆర్యపుత్ర ! ఇదిగో వచ్చితిని. ఏమి సెలవు ?

సూత్ర— ఏమి యింత తడసితివి ? రసాస్వాదనత్వరాయమాణమానసు లగు సభాసదు లింతటి కాలహరణమున కోర్తురా ?

నటి— ఈనాఁడు తలదువ్వుకొనుటకుఁ గొంచె మాలస్య మయినది. కావున క్షమింప వలయును.

సూత్ర— సహజశ్రీగల యీకురులసంతతికి శృంగారము గూడనేల ?

నటి— సహజశ్రీగలవాని కయినను సంస్కారమువలన మిగుల శోభ వచ్చును గదా ?

సూత్ర— (ఆలోచించి) ఔను. అయినను స్త్రీలకు సహజసౌందర్యమే సౌందర్యము. అందును నకృత్రిమాలంకరణములలోఁ గురుల సంతతియే ప్రథమగణ్యంబు.

గీ. కృష్ణవిమతంబు ద్రోణగాంగేయభూషి
తంబు ధృష్టద్యుమ్నశిఖండిమదభ్రబహుళంబు
కర్ణసంరోధియై కల్మిఁ గాంచుఁ గాని
కాలగతిఁ గ్రుంగిపోఁ బాండవాక్రాంత మగుచు.

నటి— కాలక్రమముమాటఁ దలంచిన నీ కురులసంతతియే కాదు.

గీ. అంచితాంగాతిశయ మెల్ల నడఁగిపోవుఁ
జివరకు బలంబు శల్యావశిష్ట మగును
గడకు భీమగదాహతిఁ గాళ్ళు గదప
లేక చెడు రాజరాజైన వీఁక యెడలి.

సూత్ర— ఈ యప్రస్తుతప్రశంసవలనఁ బ్రకృత మే మఱచితిని.

నటి— "ఏమి సెల" వని మొదటనే ప్రార్థించితినిగదా.

సూత్ర— ఇదిగో సీపత్రికఁ జదువుకొనుము (చేతికిచ్చును)

నటి— (తనలోఁ జదివికొని ప్రకాశముగా)

గీ. పాండుసంతానకీర్తిదర్పణము ధార్త
రాష్ట్రశతతతదుర్యశోర్పణము నవర
సాపణముఁ జూడవలయు సంసారభార
తరణమగునట్టి యాభారతరణ మిపుడు.

అని యందున్నది. కావునఁ దత్కథాభూయిష్ఠమగు నాటకమును బ్రద
ర్శింప వలయు. కాని యట్టినాటక మేదియో స్మృతికి రాకున్నది.

సూత్ర— స్మృతికి రాకేమి? నే నిదివఱకే నిశ్చయించుకొని యున్నాను.

నటి— దానిపే రేమి సెలవిండు.

సూత్ర—

సీ. గోదావరీపావనోదారతీరద్వ
యీరాజితావనీదారుఁ డనుచు
సంస్కృతాంధ్రకవిత్వసారస్యమకరంద
రసలాలితామితప్రతిభుఁ డనుచు

హూణభాషోదన్వదుల్లంఘనక్రమ
పాప్త బీ. ఏ. పట్టభద్రుఁడనుచు
కరుణాతరంగరంగత్కటాక్షచ్ఛటా
పాలితాఖిలపరివారుఁ డనుచు

గీ. నెవని నుతియింతు రట్టిపోలవరనగర
పాలకుండును బ్రాహ్మణప్రభువునైన
కృష్ణభూపాలవరుని ప్రేరేపణమున
సకలగీర్వాణరూపరూపకము లరసి.

చ. నవరసపూరపూరితము నాటక మీయది యంచు నెంచి పాం
డవవిజయంబుఁ దెల్గున నొనర్చిరి వీరరసప్రధానమున్.

నటి— కృతికర్తలపేరు చెప్పరైతిరి.

సూత్రి— చెప్పుచుండఁగనే నీకింత తొందరయేల ?
కవలవలెం జరించుచుఁ బ్రకాస్తి వహించు శతావధానులే
కవు లిఁక వారిపేరులు జగద్విదితంబులు చెప్పనేటికిన్ ?

నటి— తిరుపతి వేంకటేశ్వరులా !

సూత్రి— ఏమీ నీ తెలివితేటలు ? చెప్పకయే తెలిసికొంటివి !

నటి— (నవ్వుచు) నీ మాటలు వినిన ''నేమీ నీ తెలివితేట" లని కాకుస్వరముగానే మరల ననవలసి వచ్చినది. "వారి పేరులు జగద్విదితంబులు చెప్పనేటికిన్" అనుచు నెట్లు తెలిసికొంటివని యడిగితివేమి?

సూత్రి— ఆ పాండవవిజయ మీ సభాసదులయానతికిం దగినది ! కావున దానిం బ్రదర్శింతము. ఈ నీ చతురవాక్యముల కేమిలే సంగీతము పాడి చాతుర్యముఁ గనఁ బఱచు కొనవలయును.

నటి— ఏఋతువు నాశ్రయించి పాడవలయును ?

సూత్రి— మనము ప్రదర్శింపఁబోవు నాటకమున కనుగుణమగు నీ శరదృతువునే వర్ణింపుము !

నటి— గీ. ధార్తరాష్ట్రసమూహంబు దక్షిణాశ
కభిముఖంబుగఁ జను సమయంబుచూవె

ప్రబల పాండవహంసలు పట్టువదలి
యచ్ఛమానసవైకల్య మనుభవింప.

[తెరలో]

భరతపుత్రా ! ఏల యిట్టి యసంబద్ధాలాపము లుపన్యసింపఁ జేయుచుంటివి?

ఉ. నేఁటికి రెండునాళ్ళు చనె నేను ధనుస్సు ధరించి శాత్రవో
ద్ఘాటన మాచరించుటకుఁగా నని సేయఁగడంగి; నేన నా
నాఁటికిఁ బాండవేయులది నాశనమందు నె కాని కాన నే
పాటునులోటుఁ గౌరవులపక్షమునం; దిటు వల్కుఁ టేలొకో.

సూత్ర - (వినుటనటించి) చెలీ ! నీ ఋతువర్ణనమునందలి ధార్తరాష్ట్ర పదంబునకు హంసవిశేషములను నర్థముకన్న ఋకీతిస్ఫూర్తి నంచు చున్నకతన ధృతరాష్ట్ర పుత్రులను నర్థంబును గైకొనుటచేఁగాఁబోలు భీష్ముఁడు మన్పైఁ గనలుచు నిటు వచ్చుచున్నాఁడు ఇఁక మన మీతని యగ్రమున నిల్చుట తగదు పోదమురమ్మా.

[నిష్క్రమింతురు]

[ఇది ప్రస్తావన]

(భీష్ముఁడు ధనుఃపాణియై పటాక్షేపమునఁ బ్రవేశించి దృష్టినించి (తనలో) ఓహో ఇదియా హేతువు.

చ. అనలము గ్రుమ్మరించెడి మదస్త్రపరంపరచేతఁ జాల నొ
చ్చినకతనన్ యదూద్వహుఁడు చేత సుదర్శనమున్ ధరించి తో
మును పొనరించు నా సమయముం దిగఁద్రావి ననున్ వధింపఁగా
ననికిఁ గడంగె (కొంచెమూరకుండి) అర్జునునియానన మల్లదె
వెల్లనయ్యెడిన్.

[ఆశ్చర్యముతో]

మ. తన కేలం గల పగ్గముల్ కశయు భద్రింబొగతిన్ డాఁచి హుం
మ్మని చక్రింబును గేలఁగైకొని యధర్మారంభుఁడయ్యున్ సధ
ర్మనిఁ బార్థుం గెలిపింపనెంచి యచలంబుంబోని గాంతేయు స్యం
దనమందుండి మృగేంద్రుభంగి ధరకున్ దైత్యారి లంఘించెడిన్.

[మరలఁ బరికించి]

చ. వెనుకకు లాగు బాహువులు బిగ్గగబట్టి ధనంజయుండు, కో
పనుఁడు సుదర్శనాయుధుఁడు పార్థునితోడన వచ్చుచుండె ముం
దునకు; మహాశుగోద్ధతిని దూఁగుచు సంద్రము సాంద్రభంగి ని
స్స్వనితముగాఁగ నేగుతటి సంయుతమౌతరి యేపు దోఁపఁగన్.

[యథోక్తముగాఁ గృష్ణార్జునులు ప్రవేశింతురు]

అర్జు—

శా. బావా! కోపము సంహరింపుము రణప్రారంభమున్ మాను మీ
వే వీఁకన్ రణముం బొనర్చునెడలన్ వీఁడేల? నీ ధాకకున్
జేవన్ వీడని వీరుఁడెవ్వఁడు? కృపాసింధుండవై నా యశ
శ్శ్రీ వర్ధిల్లఁగఁ జేయుమయ్య యనఘా! చేమోడ్పు సంధించెదన్.

కృష్ణు— (అనాకర్ణితముగా ముందడుగు వేయుచు)

శా. వృద్ధుండౌ నలజామదగ్న్యుఁ డనుకొంటే? వీఁడు పార్థుండు నీ
యుద్ధప్రక్రియ కోహటించె నని లో నుబ్బంగ నింకెంత నే
పౌద్ధత్యమ్ము వహించెదో కనెదఁ గా కాహారవవ్యాప్త ది
జ్నద్ధంబై జగ మక్కజంపడఁగఁ జక్కంజేతు ని న్నిక్కడన్.

క. జనకుఁడు స్వేచ్ఛామరణ
మ్ము నొసంగె న్నా కటంచుఁ బొంగెదవో? య
య్యనిమిషు లడ్డంబై నను
నిను జంపు సుదర్శనంబు నేఁడేమైనన్.

భీష్మ— (ధైర్యసంతోషములతో) దేవా! లీలామానుషవిగ్రహ!

సీ. నేఁడుగా నా ధనుర్నిగమంబు లోకైక
విఖ్యాత మయ్యె సంవిత్స్వరూప!
నేఁడుగా నా జన్మ మీడులేనియశం బ
జాండంబు నిండించె దండితారి!
నేఁడుగా నా బాహునాడులఁ బ్రవహించు
రక్తంబు శక్తంబు ముక్తగేయ!

నేఁడుగా శంతను నృపతివరేణ్యుండు
పుత్రివంతుం డబ్ధిభూకళత్రి!
గీ. నేఁడుగా నిర్జరాపగ నిక్కమైన
వీరమాత ప్రఫుల్లదంభోరుహాక్ష!
రమ్మ దయచేయు మిటు వేగిరమ్మ సంగ
రమ్ము తీర్పుము భూమిఃభరమ్ముతోడ.

మ. దయసేయంగదవయ్య కృష్ణ! త్రిజగత్కళ్యాణ మోక్షం బొగిన్
దయసేయంగదవయ్య; చక్రిమున మత్కంఠంబు వైకుంఠ! వే
గయిసేయంగదవయ్య; ధర్మసుతు నేకచ్ఛత్రసంపత్తిచేఁ
గయిసేయంగదవయ్య; నీ కిదె నమస్కారంబు నారాయణా!

అర్జు— [ఎట్టకేలకుఁ గృష్ణు నిలువరించి] బావా! వసుదేవనందన!

శా. గీత ల్సెప్పి రణంబుసేఁతకు ననుం గీల్కొల్పు పెల్లన్ ధరా
సేతల్ నవ్వఁగఁ బాలుసేయుటకె యౌనే! కొంత సైరించి నా
ఖ్యాతి న్నిల్పుము సాత్యకిం దునిమిన ట్లాలంబు చాలింపవే
సేతన్మాత్రకు యుద్ధరంగమున కే నేతేరఁగా నేటికిన్?

ఉ. చక్రిము దాల్చి నీవు రిపుచక్రిము ద్రుంచు టదేమిలెక్క? నీ
వక్రమమే యొనర్చునెడ నాఁగునె యాపదునాల్గులోకముల్?
శక్రసుతుండు వీరుఁ డనుపవ్యళముం గలిగింతువేని నీ
విక్రమమున్ మరల్పు మరవిందదళేక్షణ! భక్తరక్షణా.

(పటాక్షేపమున సాత్యకి ప్రవేశించును)

అన్నా! బలభద్రసోదర!

చ. కలగినసైన్యముల్ ప్రళయకాల పటత్పటదభ్రగర్జితం
బుల నొనరించుచున్ రిపుసమూహముపై నదె యేగుచున్న వా
పలనికిఁ జూడుమయ్య! "తలవంపు ఘటిల్లునొ" యంచుఁగుందు నీ
యలఘు పరాక్రిమక్రిముని నర్జునుఁ బ్రోవఁగదయ్య నెయ్యునిన్.

కృష్ణు— [వెనుక దిరిగి చూచి] తమ్ముఁడా!

శా॥ పాఱుంబోతుల నీ నృపాలురఁ మరల్పం బోకు మీ క్రీడియే
ధీరత్వమ్మున గోలుపోయినపు డే దేశాధిపుల్ నిల్తు రా
వీరవ్యాఘ్రిమహాకిరాతు నెదుటన్ వీరేల? నీవేల? నేఁ
బ్రారంభించితిఁగాదె యాహవమొనర్పన్ ధర్మరక్షార్థినై.

అర్జు— బావా! నీ విక్రమం బక్రమంబగుటంజేసి ధర్మరక్షార్థంబు గానేరదు. కాని కేవల మా పదంబునకు ధర్మరాజరక్షణ మని యర్థము చెప్పుకోవలసివచ్చును.

కృష్ణు— అర్జునా! వృథాగా నన్నేందులకు వారించెదవు? దుర్జన భర్జనంబున కొక్కొక్కతఱి నధర్మప్రవర్తనంబుగూడ నుపక్రమింప నగునని నా మనస్సాక్షికి వచ్చుచున్నయది. ధర్మమార్గమే యైనను సజ్జనాపకారంబునకుఁ గారణంబగు నేని యవలంబింప ననర్హంబు.

చ. తెలిసె భవద్భుజాబలము; తెల్లముగాఁ దెలిసెన్ సమస్త సే
నల యలశూరతాగరిమ; నన్నిఁక వారణ సేయఁబోకు మీ
కలను, సమస్త మీ దినము కాలునిప్రోలికిఁ జేరుఁగాక భూ
తల మిదియెల్ల నాథునిగ ధర్మతనూభవుఁ గోరుఁగావుతన్.

[సేనలదిక్కై బిగ్గరగా]

ఓహో! పాండవచమూపతులార!

చ. పొందిఁక నాలుబిడ్డలను బోలగఁ గన్నులనిండఁజూచికొం
డొండొకఁ డేల తోడు విలయోద్ధతకీలికిఁ జక్రపాణికిన్!
భండన మింతతో ముగిసెఁ బాండుసుతాగ్రజు తోడఁ జెప్పుఁ డే
గుం డభిషేకవస్తువులు గూర్పుఁడు మార్పుఁడు యుద్ధపద్ధతుల్.

భీష్మ—(తనలో) అర్జునుఁ డెట్టకేలకుఁ బదిపందెగ్రెం డడుగులలో నీవిశ్వంభరు నిలువరించినాఁడు. కాదుకాదు. ఇయ్యనఘుఁడే భక్తపరతంత్రుఁడగుకతన ఫల్గునానురాగంబుఁ బ్రకటించుటకై యతనిప్రయత్నంబున నాగినట్లు నటించె ననుట ధ్రువము. లేనిచో—

మ. విలయాంభోదములీల మే నొలయ నుర్వీచక్రమెల్లన్ దలా
తలపర్యంతము క్రుంగఁ జక్రరుచు లుద్యద్విద్యుదుల్లాసముల్

దెలుపన్ సింహనినాదముల్ పిడుగులై దీపింపఁ గల్పక్షయం
బెలమిం జేయఁగవచ్చునీతనికి నడ్డే కిరీడియున్ గీడియున్.

[నిరూపించి] ఇంతకును బూర్ణముగా సంరంభము తగ్గలేదు. ఏమైనను నిఁక నాకుఁ గృతార్థత్వము కలుగుట సంశయాస్పదమే [యోజించి] అవును, ఇది నిశ్చయమే!

మ. అలవేదంబులు ధర్మమూలములుగా, యందీ మహాభాగుఁడే
తెలియంగాఁ బడువాఁడుగా, యతఁడె యుద్రేకించి యిప్పట్టునన్
గలనన్ గూరు లనేకు లున్నయెడ సంకల్పించునే సూనృత
స్ఖలితంబౌపనిసేయ? నట్లయిన లోకంబెల్ల ఘోషిల్లదే?

ఒకవేళ దుష్టశిక్షణశిష్టరక్షణంబులు తనపనులుగాన నెట్లేని యయ్యవి కర్తవ్యంబులనియు దుర్జనాగ్రగణ్యుండగు సుయోధను నవలంబించిన నేనును దుర్జనుండనే కావున వ్యత్క్రమంబున నన్నుక్కడంప నెంచె ననియును నిప్పట్టున యోజింప నయ్యెడిఁ గావి దీర్ఘదర్శులగు వారిదియును సమంజసమగు త్రోవగా భావింపరు. ఇది నిక్కముగా నస్మదీయ శౌర్యసంరంభమునకు నోహటించు పార్థుని బాహుబలంబు పురికొల్పుటకుఁ బన్నిన పన్నుగడయే కాని వేఱొండు గాదు. ఇట్లే కానిచో—

ఉ. నాఁడు సుయోధనుండు కరణామయు దన్నును గట్టుపూన్కిను
న్నాఁడని పూర్తిగా నెఱిఁగి న్యాయపథంబును జెప్ప వచ్చి నో
మోడక మీఁదుమిక్కిలిగ నుక్కుమెయిన్ దన కెగ్గొనర్ప మా
టాడక విశ్వరూపధరుఁ డయ్యును మిన్నక పోవనేర్చునే?

ఇయ్యనఘున కిట్టియూహయే నిక్కముగా నున్నచో విశ్వరూప ప్రదర్శనముతోడనే భారతయుద్ధము ముగియవలసినది. [వినుటసూచించి] స్వామి యేమో మేఘగంభీరభీషణంబు లగు భాషణంబుల నర్జునువియెదలఁ గసలినయట్లు నటించుచుఁ గృపఁ గనుపరచుచున్నారు.

కృష్ణు— అర్జునా! యిఁక నీమాటలయందంత పాటవ మున్నట్లు నాకు నమ్మికలేదు. ముమ్మాటికి నిన్నుఁ బురికొల్పి పురికొల్పి వేసారితినే

తుద కీ సుదర్శనమ్మును సంస్మరించితిని. నీకును నాకును భేదమే
భేదంబులేనియపుడు మనలో నన్యోన్యజయంబు లన్యోన్యమును సహి
మించుటలో నాక్షేపణ మే మున్నది?

శా. గాంగేయున్ బరిమార్తు మొట్టమొదటన్, ఖండింతు నామీఁద దు
స్సంగున్ ద్రోణు, వధింతు నాపయిని నశ్వత్థామ, నావెన్క న
య్యంగాధీశు గతాసుఁ జేయుదు, సహోదర్యంబుగా రాజు ను
ర్వీం గూల్తున్ వెనువెంబ, నిత్తు నవనిన్ వేయేల నీయన్నకున్.

అర్జు— బావా! నీవునలుపరాని దిందేదియునుగాదు. ఇతరులకేని యీపల్కు
లుత్తరకుమార ప్రజ్ఞలుగాఁ బరిణమించునుగాని నీకు నియ్యవి స్వభా
వోక్తులకును దీసిపోవును. ఇది యిటులుంచుము. నీ వానర్చిన విజ
యము నన్ను సంక్రమించుటకు నీనుడివిన యుక్తిమాత్ర మతి
వ్యాప్తిగ్రస్తమై యున్నది. చూమందువా,

ఉ. నీ విజయంబు నాదిగ గణింతురయేని ప్రజల్, ధవజ్ఞయ
శ్రీవిభవం బభేదమునఁ జేసి సుయోధను సంక్రమింప కే
లా వెనుదీయు? నెల్లరకు నాత్మవ కావె మహానుభావ? నీ
వే వచియించి యింతయును నింతనె గీతలు విస్మరింతునే.

కృష్ణు— (నవ్వి) ఫల్గునా! గీతార్థగ్రహణం బన సామాన్యంబుగాదు.
అంతు నేనొక్కయెడ నుత్కృష్టులెల్ల మత్స్వరూపంబని నొక్కివక్కా
ణించి యుంటి నయ్యది విశేషాకారంబుగ గ్రహింపఁ దగు నంశంబు.
ప్రకృతం బది విచార్యంబు గాదు. దుర్యోధనుండు నికృష్టుండగుట
నాకుం గడు దవ్వు. ఇదిగాక యేను దఱచు భక్తపరాధీనుండనని
యెఱుంగుము. ఎన్నటికేని భక్తుం డస్మదైక్యముం గాంచుఁగాని య
భక్తుం డందుల కర్హుండుగాఁడు. ఇదియంతయు మున్ను వచించినదే
యగుటఁ జర్విత చర్వణంబును బిష్ట పేషణంబును నగు.

ఉ. నొచ్చితి వీవుచాలఁ గడు నొచ్చెదురంగము, లేను మిక్కిలిన్
నొచ్చితి, నంగకంబుల గనుంగొను మెన్ని శరంబులున్నవో?

చిచ్చున మ్రింగుకారడవి సేన యిఁకన్ మన మూరకున్న వి
వ్వచ్చుఁడ! భీష్మునిన్ గదియవచ్చునె యొండొరుఁ డెంతవానికిన్.

చ. పలికిరి బీరముల్ నృపులు, వల్కఁతి వీవొక కొన్ని బీరముల్
సలిపెడు వేళకున్ బలము చాలకపోయె నశక్య మౌపనిన్
దల నిడుకోఁ దరంబె యిఁకఁ దప్పదు సిద్ధము నేఁ డొకింత నే
నలుగకయున్న రాజ్యమది యబ్బు సుయోధనుచేతి కర్జునా!

క. కావున నన్ వారింపకు
మీ వీరమ్మన్య భీష్మ నిప్పుడ తుఁత్రింతున్
కావలుఁడు సుయోధనుఁ డీ
భూవలయంబేలఁ జూచుఁబో కృష్ణుఁ డెటుల్?

అర్జు— దేవా! నాలో నేనే నీమొగముఁగన సిగ్గిలుచున్నప్పుడు సర్వజ్ఞుండ
వయ్యు నన్ను మఱియు నవమానపఱచు టనునది యుత్తముల త్రోవ
కాదు. ఇంతవఱకు నొనర్చినతప్పులన్నియు మన్నించి మరల
నాగలెక్కఁదవేని.

ఉ. ఏమగునో ధనుర్ధరుల నెల్లను మ్రింగెడి భీష్మవహ్ని యిం
కేమగునో రణావనికి నెల్ల గురుండు ఘటోద్భవుండు తా
నేమగునో కృపుండు మఱియేలిక యేమగునో కనుంగొనం
గా మది నీవ కౌతుకముఁ గాంచెదు మేల్ బళి యంచు మెచ్చుచున్.

[పాదములంబడి లేపకుండును]

కృష్ణు— (తనలో) ఎట్లును భీష్మునిచేతిలోఁ జాపమున్నంతవఱ కర్జునుం
డెట్టివీరుఁడైనను నతనిం దలకడవఁ జాలఁడు. ఇం దుపాయమేమి?
(యోజించి) ఉపాయశాలియగు నజాతశత్రుండు సంగరారంభ సమ
యమ్మున నయ్యనఘు దర్శించి "తాతా! మాకు జయంబు ప్రసాదింపు"
మన నమ్మహామహుండు ధర్మపక్షపాతంబువంజేసి "నీవు మరల నే
తెంతువుగాక. నీకు శుభంబు కాఁగల" దని వచియించి యున్నవాఁడు.
ఇతఁ డిట్లనితరసాధ్య విక్రమక్రియుండై కొన్నాళ్ళు పోరినపిమ్మటఁ
దిరిగియు ధర్మజుఁ డతనికడ కరిగి—

మ. కలన న్నిన్నెదిరింప నేర్చునె మహాకాలుండు గానీ లయా
నలుఁడుంగాని యఖండచండిముఁడు పూర్ణాశక్తియాధుర్యుఁడు
జ్వాలతేజుఁ డలశూలి గాని; కరుణింపన్ గాల మేతెంచె మ
న్మల మార్తింబడి మ్రిందుచుంటిమి దయన్ మన్నింపవే దీనులన్.

ఉ. నిద్దురరాదు సేనలకు నీదగు పేరును విన్న; నెట్టులో
నిద్దుర పట్టినన్ గలను నీకల నూహకువచ్చి వెంటనే
దద్దఱుపాటు చేకుఱు వృధా యిఁక మాశ్రమమెల్ల; మాకు నీ
యెద్దడి నెట్లువాపెదవొ యేగతి నేలను నేలఁజేతువో.

క. నీవింత పరాక్రమమున్
గావింతు వటంచు మున్ను గన్గొననైతిన్
దేవ ! యిది యెఱుకవడినన్
గావింతు నె యాహవంబుఁ గావఁ గదయ్యా !

అని మఱియు మఱియుఁ దన్నుఁ బ్రార్థింప డెందంబు కఱఁగి స్వార్థత్యాగియగు దేవవ్రతుండు తుట్టతుద కా మనుమనివినయమునకు మెచ్చి తన్ను నిగ్రహించు నుపాయంబు వక్కాణించుపిదపనితం డతని సంగరంబునుండి తప్పింపఁగలఁడు. కావున నిప్పు డే నొనర్చిన యకాండతాండవంబెల్లఁ బాండవసేనాపతులకు శౌర్యోద్రేకదోహదంబుగా సమర్థించుకొని యిఁక యథాపూర్వంబుగ నరదంబు నడిపించుటయే కర్తవ్యంబు. అంతవలనె నేని యిఁకనొకపరి యిట్లే యీ సేనలం బురిగొల్పుటకును నర్జునునికి శౌర్యంబెక్కించుటకును బ్రయత్నింపఁగలను. (అర్జునుని లేవనెత్తి ప్రకాశము)

చ. పలికినయంతవట్టు సలుపంగలవాఁడవె నిన్ను మెచ్చుకో
వలసిన నుండఁగావలయు పత్త్రములొక్క సహస్ర; మిందులో
నలతులె కొంద; ఱందఱును నట్టిరె; ర మ్మరదమ్ముపైకి; సే
నల నెసకొల్ప సాత్యకి చనంగలవాఁ; డిదె వోవుఁ జక్రమున్.

(చక్రముసు విసర్జించును. సాత్యకి నిష్క్రమించును. కృష్ణార్జునులు రథ మధిరోహింతురు. రణోచితంబులగు ధ్వనులు మ్రోగును)

భీష్మ— (తనలో) ఇంతకు మున్ను

శా. "చచ్చెన్ భీష్ముఁడు చచ్చెఁజచ్చె" ననుచున్ జాపంబు లంసమ్ములన్
గచ్చున్ విచ్చనుగాఁదగిల్చికొని చీకాకైన సైన్యంబు వి
వ్వచ్చుం గూడి మురారి తేరి కరుగన్ వైవర్ణ్యముంబానె వీ
రోచ్చైర్నాదము రోదసీకుహరమం దుచ్చండమై పర్వెడున్.

(పట్టరాని సంతోషముతో)

శా. లీలామానుషవిగ్రహుండు రణకేళీలాలసుండై నఁగా
కాలంబం దెదిరింప లేరొరులు భీష్మాచార్య నంచున్ భుజా
శాలుల్ మెచ్చఁగఁజేసె శౌరి ; యిఁక నా జన్మంబు ధన్యంబు

(వైమనస్యముతో)

దుశ్శీలుం డీ కురువంశపాంసనుఁ డనిం జేయించుటింకెంతకో ?

చ. కొలఁదికి మీఱినప్డు మునికోల కరంబునఁ గ్రాల లీల న
య్యలఘుఁడు నన్నె కా దెవనినైనను జంపఁగ నేగుదెంచు న
వ్వలన మహానుభావుఁడటు పాండవపక్షముఁబూని యుండ నీ
కల నెటునెగ్గ నేర్చుఁ; దనుఁ గాచెడువాఁడెవఁ డంతపట్టుగన్ ?

ఔరా ? యీ సుయోధనుని యవివేకము !

మ. భగవంతుం డితఁడంచు స్పష్టపడియెన్ బాహాబలప్రౌఢిచే
నగధారిత్వముచే విశిష్టమునిమాన్యత్వమ్ముచే విశ్వరూ
పగతింజూపుటచే ననేకగతులన్, బ్రహ్మాదులర్చించు లో
కగురున్ గృష్ణు జయిష్ణు నిప్పుడయినం గైకోఁడు వీఁ డంధుఁడై.

(యోజించి) అయినను నాకిప్పు డీవిషయము ప్రస్తుతముగాదు. (సింహనాదంబుచేసి ధనుర్గుణంబు మ్రోయించుచు) ఓ సేనానాయకులారా !

ఉ. విచ్చినమొగ్గరంబులను వీఁక మెయిం బురిగొల్పి నిల్పుకొం
డెచ్చట నేరికిం దలఁకి యేత్తెఱ వీడకుఁ డేను గల్గ వి
వ్వచ్చుఁడు రాఁడు మీపయికి, వచ్చిన వచ్చెడుఁ గాక మీకు వె
న్నిచ్చితి రన్నదుర్యశ మొకింతయు నాచెవి సోఁకకుండుతన్.

(రణాభిముఖ్యమును నటించును)

కృష్ణు— (చేతితోఁ జూపుచు) ఫల్గునా! కనుగొంటివా మన సేనలకు
భీష్ముఁడనిన నెంతభీతి గల్గుచున్నదో,

శా. టంకారం బొనరించె సింహరవ ముట్టంకించె నావృద్ధుఁ, డా
శంకాసంకులమయ్యె సైన్యములు ధార్ష్ట్యంబెల్లఁ జీకాకుగా
నింకన్ బాణమొకండు గాని విడువండే యాతఁడౌరౌర! యీ
జంకుం గొంకును మాన్పఁగా వలయు నీశౌర్యం బవార్యక్రియన్.

చ. తలయును గడ్డము న్నరసెఁ దాత యనంజన దెల్లలోకము
త్తలపడునట్లుగా రణము దద్దయు నిమ్మహితుం డొనర్చు నా
మెలఁకువ యా భుజావిభవమేదురతాతిశయంబు నా మహో
జ్జ్వల రథచాలనంబులును సాఁగనిరీతిఁబరాక్రమింపుమీ.

అర్జు— బావా!

చ. అతఁడు మహామహుం డనుట యందఱికిన్ విశదంబ యాతఁ డ
ప్రతిముఁ డనంగ నేల, కురువంశ ధవుండనె యేనుఁ గూడ స
మ్మతిఁ గనుగొమ్ము తాతయును మన్మఁడు బోరెడుతీరు, మాటలన్
జతురత చూపనేల, క్రియ సాక్ష్య మొసంగెడుఁ గాక నీ కిఁకన్.

రథంబు భీష్మాభిముఖంబుగఁ దోలుదువుగాక.

కృష్ణు— (రథము తోలుట నటించును.)

అర్జు— బావా!

మ. రణముం జేసెడిపట్ల నొక్కొకయెడన్ రాఁగూడదే వేఱు కా
రణమై కొందొక హెచ్చుతగ్గు, లది పోరన్ లేమియే? శత్రుమా
రణకర్మంబు లెఱుంగనే యనఘ? చక్రంబంతలోఁ దాల్తువే
య్యణుమాత్రంబు సహింపఁగా వలదె? దేవా యింత కారుణ్యమే!

కృష్ణు— (తనలో) ఇతని నిఁక మెల్లన సమాధానపఱుపవలయును.
(ప్రకాశము) అర్జునా! నేను చక్రంబు గైకొనుటకుఁ గారణము నీ
వెఱిఁగియును నాక్షేపించిన నే నేమి యుత్తరం బీ నేర్తును.

శా. గంగానందను బాణపాతముల కాఁగన్ లేక చక్రింబు కే
  లంగై కొంటి; సమానులే యిరువురున్; లావుం జలంబున్ సమం
  బంగీకారమె; తాతయన్నదయ నీ వావంత సూచింతు పే
  ర్మిం గన్పట్టఁగనీఁ డతం డురక గంభీరాహవోత్సాహియై.

అర్జు— బావా! ఈనీయుత్ప్రేక్షలు నే నెఱుఁగనివి కావు. నేను ప్రథమమున బంధువధంబునకుఁ దలఁకుటయు నీ వా యజ్ఞానంబు వారించుటయు నప్పుడే గతించినవి. ఇటీవల నాకట్టి ప్రీతి యుదయించుట లేశమేని లేదు మఱియు నొక విశేషంబు.

తే. గీ. చిన్నతనమున నెత్తి మా యన్నదమ్ము
   లందఱిని బెంచె నాపగానందనుండు
   అతని కబ్బిన నబ్బుఁగా కట్టికరుణ
   నాకు లేదు నిక్కంబిది నమ్ము మనఘ.

ఉ. ఆతఁ డనేకయుద్ధముల నాఱియుఁ దేఱిన వృద్ధమూర్తి నే
  నో, తరుణుండ నక్కతన నుండిన నుండఁగవచ్చు నుంత వి
  ద్యాతిశయంబు తాతయెడ; నందులకున్ బదివేలరెట్లు నీ
  యూఁతగదా గదాధర! జయోదయ మబ్బుట కింక శంకయే.

సర్వంబును నిర్వహించెడివాఁడవు నీవయైనను ననుమన్నించి యీ యశంబు నాకుఁ దక్కింపుము.

కృష్ణు— (అంగీకరణ సూచనాపూర్వకంబుగ రథవేగంబు నిరూఢించును. ఇరువురును విక్రమింతురు.)

భీష్మ— (తనలో)

మ. కడుసన్మార్గులు పాండవుల్ మనుమలుం గానన్ రణం బంత యె
  క్కుడుగాఁ జేయుట పాడిగాదనుచు నాకుం దోఁచు లో నప్పుడ
  ప్పుడు; యుద్ధాభిముఖుండనై నతఁడీ ఁబోవున్ సర్వ మా పేర్మి; నే
  నుడుగంగావలెఁ గాంచఁగావలె జయం బుద్రేకులై పాండవుల్.

చ. కరమునఁ జాప మున్నదనుక న్నను గెల్చెడివాఁడు గాఁడు శం
  కరుఁడు త్రిశూలపాణియగుఁ గా కనిసేఁతకు; నర్జునుండు నే

ర్పరియగుఁ గాన నా కెదుటిపక్షమున న్నిలువఁగఁజాలె ధ
ర్మరతుఁడు ధర్మజుం డతఁడె రాజగు నెవ్వర మెంతపోరినన్.
(పరికించి)

వ. భరముగఁ బోరుచున్నయవి పాండవసైన్యము లస్మదీయులుజా
దుథమున వెన్కదొక్క కయ దోర్బలమున్ బ్రకటించుచున్న వా
రరిగెడుఁ గాక నా యరద మర్జునుఁ డున్నెడ కింకొకింతలో
నరుణుఁడు గ్రుంకఁ బోవు సమయం బగుచున్నది వేగ మేగెదన్.

(నిష్క్రమించును)

గద్య

ఇది శ్రీ....తిరుపతి వేంకటేశ్వరు లొనర్చిన పాండవ
విజయమునందుఁ బ్రథమాంకము.

ఓం

శ్రీ మత్పరదేవతాయైనమః

పాండవవిజయము

ద్వితీయాంకము

(పిదప తెల్లనిచీరతో భాగీరథి ప్రవేశించుచున్నది)

భాగీ— హాకుమార! హాభువనైకధనుర్ధర! హా పరస్సహస్రమాసజీవి! హా యస్ఖలితబ్రహ్మచారి! కురువృద్ధ! ఈ యుద్ధము నీకొఱకే వచ్చినదా? పెండ్లిపేరంటములు లేకపోయినను నొంటిజందెముతోడనే వ్యాసాదులవలెఁ జిరకాలజీవి వగుదు వనుకొంటింగావి యింతలో నా కడుపునఁ జిచ్చిడుదు వనుకొనలేదోయి తండ్రి! (చతికిలఁబడుచున్నది)

(యమున నల్లనిచీరతోఁ బ్రవేశించును)

యము— (దెసలు పరిశీలించి) ఎచ్చటనో యార్త స్త్రీ నాదము వినిపించుచున్నది. (చెవియొగ్గి) భాగీరథీదేవిగారి కంఠస్వరమువలె నున్నదే. (ఎదుటఁ జూచి సమీపించి) సోదరీ! ఏల విచారగ్రస్తురాలవై కుందుచుంటివి?

భాగీ— (అనాకర్ణితముగా) ఆ ధర్మరాజున కెట్లు నోరాడెనో చచ్చుటకుం దగిన సాధనముం జెప్పు మని యడిగెనఁట! ఆ కిరీటి కెట్లు చేతులాడెనో శిఖండి వెనుకనుండి తానే బాణములు ప్రయోగించెనఁట!

యము— దేవీ! ఎవరమ్మా? ఎవరిని? నేను యమునను. తలయెత్తి నావంకకుఁజూడు.

భాగీ— (తలయెత్తి) చెల్లెలా! యమభగినీ! కురుపాండవులకు జరుగు మాయయుద్ధములో మనభీష్ముఁడు పదిదినములుపోరి మాయదారి శిఖండిచేఁ దుదకు నొచ్చి మకరాయనప్రవేశ మాసించి శరతల్పంబున నిరశనవ్రతుండై పడియుండెనఁట.

యము— కుమారా! విజితపరశురామా! నీ కెట్టిదశ వచ్చినది! ఓరీ చండాల దుర్యోధన! ఎటువంటివారి కెంతలేసి యాపదలు తెచ్చి పెట్టుచున్నావురా! [గంగదిక్కై] దేవీ! విచారింపకుము. నీ కన్న సంతానము పుడమిమీఁద నొక్కఁడైనను నిలిచియుండెను గదా యనుకొంటిమి. ఇంతకు దైవవిధి యిట్లున్నది. ఈనాఁడు మాయన్న గారి యింటినుండియే వచ్చుచుంటిని. పదిదినములనుండి భీష్మునిచేతఁ జచ్చిన యోధవరుల పేరులు చిత్రగుప్తులతనికి విన్నవించుచుండఁ జాటుననుండి వింటిని. పాప మా యులూచికొడుకు కిరాతవంతుఁ డలంబుసునిచేత మడిసెనఁట. భీమునిచేతఁ జచ్చిన కురుకుమారు లెందఱో వారి పేరులన్నియు మఱచిపోతిని. సునాభుండఁట. పండితకుండఁట, మహోదరుండఁట, ఎవరోయఁట! ఎవరోయఁట! ఎందఱు రాజులమ్మా! ఇఁక సైనికులమాట లెక్కయేలేదు.

భాగీ— ఇంతమంది కడతేరుటకు నీ తమ్ముఁడు కర్ణుఁడే ప్రథమకారణము.

యము— అతఁ డేమి చేసెనమ్మా! మీ భీష్ముఁడు కానివారందఱిని మహారథులలోఁ జేర్చి వానినర్ధరథులలోఁ జేర్చెనఁట. వానికిం గోపించి నీ యుద్ధము ముగియువఱకు నేను ధనుర్బాణములు ధరింపనని ప్రతిన పట్టి యింటనే యుండెనఁట.

భాగీ— ఈ పదిదినముల యుద్ధములోనికి వచ్చిన కేమి రాకున్న నేమి! మొదటి మాట చెప్పుము.

యము— అగును. వానిమతము వట్టి దుర్మతమై పోయినది. వాఁడు మాత్రము బ్రతికిపట్టము గట్టుకొనునాయేమి? మాయలాఁడాకృష్ణుఁ డేదియో యొక మాయపన్నిక పన్నును.

భాగీ— కానిది యంతయు వాసుదేవుని పనియే. సంధికానీయక కౌరవ సభావిశేషంబు లున్నవికొన్ని లేనివికొన్ని ధర్మరాజుతోఁజెప్పి యుద్ధమునకు సన్నద్ధపఱచె. ఇరుతెగల నడుమనుండి గురుజనవధ మహాపాతకంబునకై భీతిల్లి కంపించు విభ్వచ్చునకు గీత లుపదేశించి మనంబు విఱిచె; నరునకు సారథ్యంబు గావించుటతప్ప చక్రము బట్టరాదను నేర్పాటున్నను గుమారశరధారాభిన్నశరీరుండై చక్రము ధరించె.

ఇఁక నెన్ని యకృత్యములు చేయునో? నిజ మితని వలనఁ బాండవ పాంచాలయుద్ధ మధర్మప్రధాన మనిపించుకొనక మానదు.

యము— దేవీ! గతజలసేతుబంధనమేల? శరతల్పగతుండగు బిడ్డ నొక సారి కడసారిచూపు చూచివత్తమురా.

భాగీ— ఎచ్చటఁ బడియుండెనో! యెట్లుండెనో? చూచివత్తునని మన సరస్వతి యేగినది రావీ.

సర— [పచ్చని చీరతోఁ బ్రవేశించి] ఇదిగో దేవిగారివి యమున యూర డించుచున్నది. [సమీపించి] దేవీ! ఏమని విన్నవింతు. గైరికరాగ ధారాలంకృతంబగు మేరుగిరి చందంబున ఘనీభవించిన నెత్తుటిచారిక లతో శరమయంబగు తల్పంబునఁ బరుండియున్న దేవవ్రతుం జూచి వచ్చితిని.

యము— తగిన యుపచారములు చేయుట కెవ్వరును దగ్గఱలేరా?

సర— లేకేమి? అంతదనుక ధర్మరాజాదులును సుయోధనుఁడును జుట్టియే యున్నారఁట. కాని నేఁ బోవునప్పటికిఁ గర్ణునితో నేమేమో మంత నము లాడుచున్నాఁడు

భాగీ— సరస్వతీ! ఇంకను మంతనము లాడుటకుఁ దగిన తెలివిలో నున్న వాఁడుగద?

యము— (తనలో) కర్ణునితోఁజేయు మంతనము లెట్టివో! ఒకవేళ వాని జన్మ వృత్తాంతము తెల్పుచున్నాఁడేమో.

సర— అమ్మా! మహానుభావు లిచ్ఛాధీనమరణులుగదా!

భాగీ— అది యతనికిఁ దండ్రిగారిచ్చిన వరమే.

[తెరలో]

పాండవయోధులారా! కౌరవచమూపతులారా! ఆలకింపుఁడు.

గీ. కౌరవేశ్వర! చూడు నీకడకుఁ దెత్తుఁ
బాణములతో యుధిష్ఠిరుఁ బట్టుపట్టి
పార్థుఁ డొక్కింతయే నడ్డుపడకయున్నఁ
బగకు వెన్నిచ్చి యాతఁడు పాఱకున్న.

అని కుంభసంభవుఁడు దుర్యోధన మహారాజున కభయ మిచ్చినాఁడు.

యము— సరస్వతీ! ధనురాచార్యునకు సర్వసేనాధిపత్యమునకుఁ బట్టము గట్టిరా యేమి?

సర— ఔను దేవవ్రతుండు పడినపిదపఁ గురురాజు రాధేయునితో నాలోచించి ద్రోణుం బ్రార్థించి యా యాధిపత్యమిచ్చెనఁట.

భాగీ— ఉన్న పెద్దవారల నందఱిం జంపించుట కీతు లువ కిదియేమార్గము.

యము— సరస్వతీ! తరువాత?

సర— తరువాత గురుఁడు సంతోషించి కురురాజు నొకవరముగోరికొమ్మనిన నతఁడు రణంబున 'ధర్మరాజుం బట్టి తన కొప్పగింపు' మని కోరెనఁట!

యము— వీనికోరిక పాడుగాను! ధర్మరాజునో, భీమునో, యర్జునినో, కవలనో చంపుమని కోరక ఇది ఏమికోరిక! మ్మర్ల జూదమాడి యడవులకుం బంపవలయునని కాఁబోలును.

సర— అవును! అదియే యని వింటిని.

యము— ఈద్రోణుని ప్రతిన పాండవులు వినియుందురా?

సర— ఓసి వెఱ్ఱియమునా! ప్రజలందఱు వినవలయునని వారుచాటించుచుండఁగాఁ బాండవులేల వినకుందురు?

[తెరలో మరల చాటింపు వినఁబడును]

యము—[వినుటనటించి] ఓహో! ఈచాటింపదియేనా? సరస్వతీ? ధనురాచార్యుఁడును సామాన్యుఁడుగాఁడే! అతని ప్రతిజ్ఞకుఁ బాండవులు జడియపలసినదే.

సర— జడియ కేమి? ధర్మరాజు గోలయెత్తుచుఁ దనతమ్ములందఱితోఁ జెప్పుకొని మరల నడవిలోనికిం బోవుప్రయత్నము చేయఁగా విష్వచ్చుఁ డోదార్చి మరల్చెనఁట.

యము— అటులేని నేఁటియుద్ధము మహాఘోరముగా జరుగును.

సర— జరుగుచునేయున్నది. చూఁడు మాకసమువంక దేవతలెట్లు గుములై చెప్పుకొనుచున్నారో!

యము— (ఆకాశముంజూచి) అవును. దగ్గఱనున్న వారందఱు యుద్ధము నకుఁబోదురు. ఒంటిగానున్న భీష్మునియొద్ద కీదేవిం దోడ్కొని పోదమురా ? [నిష్క్రమించుచున్నారు.]

[పిదప యుద్ధప్రశంసఁ గావించుకొనుచుఁ గృశాను విశ్వావసు లను నిరువురు గంధర్వులు విమానములతోఁ బ్రవేశించుచున్నారు.]

విశ్వా— కృశానూ ! దివామధ్యప్రచండుండగు చండకిరణునిపగిది నీ మఱఁదలిపాఱుఁడు నేఁడు యుధిష్ఠిరుం బరాభవదవానలంబుపాలు సేయునేమో కదా ! అదిగోఁ గాంచనవేదీపతాకావిరాజితంబగు నరదం బతనిమీఁదికే పోవుచున్నది.

ఉ. "చేతులతీఁటవోఁ గలను చేసెద ద్రోణునితోడ నేఁడు; చే
నేఁతలనేర్పు నాదుభుజసేతువు చాటుగఁ జూచుచుంతు మ
య్యా ! తలఁకేల" యంచుఁ దమయన్నకుఁ గ్రీడి దిటంబు చెప్పెఁగా
కాతనియొద్ద నేర్చిన మహాస్త్రము లగ్గురునాఁగ నేర్చునే.

కృశా— గంధర్వరాజ ! ప్రతిభావిశేషమున గురువుల నతిక్రమించు శిష్యులే లేరా ? దీప మొక్కటియైనను నాధారవిశేషంబునం బ్రభావంత మగు గతి విద్యకును ప్రతిభావిశేషంబున హెచ్చుతగ్గులు గలవు. అదియునుం గాక.

గీ. ఫల్గునుండొక్క కుంభసంభవునియొద్ద
నేర్చెనే దివ్యసాయకనిచయ మతని
నడుఁగకుఁగాదె మఱికొన్ని యభ్యసించె
శివుని వలనను మన సునాసీరువలన.

విశ్వా— సునాసీరతనూజాతుండు కుంభసంభవు నెదిరింపలేఁడనికాదు గురు పరాభవ మహాపాతకంబునకు జంకునేమోయని ;

కృశా— అయ్యా ! జంకినమురారిలేఁడా, మరల గీతలుపదేశింపఁడా, గురు పరాభవంబు కంటె భ్రాతృపరాభవంబు తక్కువదా ?

విశ్వా— కృశానుఁడా ! తినఁబోవుచు ఁచులడుగనేల ? అదిగోఁదుముల సంగరంబు ఘోరంబగుచున్నది. సేనాపతి ద్వయంబును శకుని

సహదేవులును వివింశతి భీమసేనులును భూరిశ్రివశ్శిఖండులును లక్ష్మణక్షత్రిదేవులును నల్లుఁడు మామలగు నకుల శల్యులును శారద్వత ధృష్టకేతులును వృషసేనచేకితానులును విరాట కర్ణులును ద్రుపద దుశ్శాసనులును దలఁపడి శరాసారంబున ముంచుకొను చున్నారు. ఈదెస.

లయగ్రాహి

శూరుల కబంధములు దారువులుగా గజశరీరములు తొలుగ శిరోజ
ములు నీలాం
భోరుహసమూహములుగా రథములొడ్లుగ విసారములుగా విహగవార
ములుగా డిం
డీరములు గాగఁ దరవారులు శిరాలువెలిచీరలు దగన్పరివారముగ
ఘోరా
కారముగ శోణితపు టేఱు ప్రవహించె రణధారుణి మనంబు వెఱపారఁ
గనుఁగొమ్మా.

కృశా— అగ్రిజా! మనము నలుదెసల సమరము పరిశీలించుటచే నొక టియు సాకల్యముగఁ జూడలేకున్నారము. కావున నీపౌరవాభిమన్యుల సంగ్రామము మాత్రము కనుఁగొందము.

విశ్వా— (అవ్వై పునకుం జూచి) బలే! సౌభద్రి! నీ తండ్రికంటె సమర మహా ప్రబంధమునం దేఁటాకు లెక్కువ చదివితివి.

[తెరలో]

చ. నిలు నిలు మోరిపార్థసుత! నీబల మాబలహీనుఁ బౌరవుం
దలపడినంతనే తెలిసె నా; కిదెవచ్చితి వానిఁగావ నీ
యలవు గనుంగొనంగ; విడు మాతని మూర్ఖము; కాచుకోర నీ
తలమగు నేని మామక గదాహతి నీతల వ్రియ్యకుండఁగన్.

కృశా— అన్నా! వింటివా. రథాశ్వసారథుల నుగ్గుచేసి పౌరవునిం దలపట్టియీ డ్చుచున్న వేల్పుదొర మనుమనిపై వేవేఁ గవియుచున్న సైంధవుని దురాలాపములు. దీని కభిమన్యుఁడేమి ప్రత్యుత్తరమిచ్చునో విందము.

[తెరలో]

ఓరీ! దురాత్మా! నాఁడరణ్యంబున ద్రౌపదీ పరాభవంబైన సహించి దుస్సల మొగంబు చూచి మాతండ్రు లూరకుండిరి గాని యిపుడు నిన్నుఁ గాపాడువాఁ డెవఁడురా?

విశ్వా— నిజ మభిమన్యుఁడా! నిజము. తమ్ముఁడా! చూచితివా కుమారుని చాకచక్యము!

ఉ. క త్తియుఁ గ త్తలంబుఁగొని కవ్వడిబిడ్డ విలోచనంబులం
జొ త్తిలు కెంపుచే మొగము సూరెల నెఱ్ఱవడంగ దంతిపై
మత్తమృగాధిపం బుఱుకు మాదిరిగా నిదెవచ్చుచున్నవాఁ
డు త్తది యింక సింధునృపుఁ డూపిరితో సమరంబు సేయుటల్.

కృశా— అయ్యో! అయ్యో! ఎంతలో నెంత ఘోరకృత్యము జరిగినదో, సౌభద్రుఁడట్లు జయద్రథుని మీఁదికిం దుముకుచుండ మధ్యేమార్గంబున

ఉ. "నీకు భయంబులే దెదిరి నిల్వుము సింధుపతీ" యటంచు ఘో
రాకృతియైన శ_క్తిఁగొని యడ్డముగాఁజనుదెంచి వైచె న
స్తోకబలుండు శల్యుఁ; డది సూర్యశతప్రభతో వెలుఁగుచుం
దాఁకెడునయ్య! దండధరదండమువోలెఁ గిరీటినందనున్.

విశ్వా— తమ్ముఁడా! యేల భయపడెదవు? కొంచెమోపికయుంచి చూడుము.

గీ. కౌరవానీకినికి ముఖకాంతి తఱుగఁ
బాండవ వరూధినికి ముఖప్రభలు పెరుఁగ
మద్రపతిముక్తశ_క్తినే మరలఁద్రిప్పి
కొట్టఁగలవాఁడు విచ్చుకొడుకు చూడు.

కృశా— కుమారపరాక్రమ మాలోకింపఁ దమతమ ప్రతిపక్షులుగూడ నుత్సుకులగుటంజేసి ద్వంద్వయుద్ధమ్ములు చాలించి విరాట ద్రుపద సాత్యకి ధృష్టకేతుశిఖండి ధృష్టద్యుమ్న ధర్మజులును గవలతో ద్రౌపదేయులును దక్కఁగల యోధవరులును మూఁగుచున్నారు. తనశ_క్తి విఫలంబయ్యె నను కోపంబునం దాపంబు గదుర సర్వాయసం బగు

గదాదండంబుం ద్రిప్పుకొనుచు మాద్రీసహోదరుండు మరలఁ గేశవ భాగినేయుం దాఁకుచుండెను.

విశ్వా— ఈ సమయమునం దర్జునుఁ డుండఁ దగినది. పాల్కడలినడుమఁ దిరుగు కవ్వపుఁగొండచందంబునఁ గౌరవసేనఁ గలచు కుమారుని నైపుణిం జూచును.

కృశా— అర్జునుఁడున్నఁ గొడుకని సేయుటయే తటస్థింపదు. పాపము సమరము సేయఁ దగినప్రాయమా! మొన్నటి పసివాఁడు.

విశ్వా— శల్యుఁడిట్లు పసివానిం దాఁకుచుండ నీ విరాటద్రుపదాదులగు మహాయోధులందఱు నూరక చూచెదరేమో?

కృశా— వీరెవ్వరును గదాయుద్ధపరిశ్రమమే యెఱుఁగరు (ఎదుటికిఁ బాఱ జూచి) పిల్లవాఁడని తలంపక గదాయుద్ధంబునకుం దొడరిన యీ మద్రపతికిఁ దగిన ప్రాయశ్చిత్త మగునులే.

మ. కనకక్షోణిధరంబుపైఁ గురియు మేఘవ్రాత మన్నట్లుగా
వెనుకన్ముందును బ్రిక్కలం దగుల వేవేలమ్ములం జిమ్ము యో
ధనికాయమ్మును గ్రీణిసేయుచు గదాదండంబు సారించుచున్
మొనచెండాడుచు వచ్చి యడ్డుపడు భీముం జూడుమా యగ్రజా.

విశ్వా— ఓశల్య! ఇఁక నీశల్యంబులు విఱిగినవికా తలంపుము. ఏవృష సేనునో యేలక్ష్మణ కుమారునో సౌభద్రి నెదరింపన్ జేసినీవుగూడఁ జూచుచుండిన నీచేటు మూఁడదుగద!

[తెరలో]

చ. అని నిను వొంటిఁజేయఁ జనునా! యిటుఁజోద్యము చూడనంత త
ప్పనిపని యేమివచ్చెఁ బసిపాపని బోరికిఁ బంపుసేయ, మీ
తనువులు గాల్పనే! పిదప; దంభనరాధిపులార! దేవకీ
తనయుఁడు దమ్ముఁడు న్వినిన దక్కునొకో మనప్రాణమానముల్.

కృశా— భీమసేనుండు దురాగ్రహంబునఁ బల్కుపల్కులు విని ధృష్టద్యుమ్న ప్రముఖు లందఱు శరాసనమ్ములను వెదకికొనుచున్నారు.

విశ్వా— దీనికేమి. తన్నుం గయ్యము సేయవలదని నివారించు పెదతండ్రి కర్జుననందనుండెట్టి ప్రత్యుత్తరము చెప్పునో విందము.

[తెరలో]

అయ్యా? నన్నేలవారించెదవు. రణాభిలాషంజేసి నాకు నేనై వచ్చి యీనరాధిపుల "బాసటవల" దని నివారించిన నిల్చిరిగాని వారి లోపముగాదు.

క. బాణాసనంబు నేనొక
పాణింగొని నిలువ మద్రపతి యొక లెక్కా?
ప్రాణాశయున్న సగణ
స్థాణునకు వశంబె యెదిరి సమరముసేయన్.

కృశా— ఎందును రాచబిడ్డ రాచబిడ్డయే. అందుం గిరీటినందనుఁడు హరికి మేనయల్లుఁ డతనినోట ననుచితపుఁ బల్కులేల వెలువడును.

విశ్వా— తమ్ముఁడా! ఇచట భీమసేనుండు శల్యునితో గదాయుద్ధమునకు డీకొనియె. అవ్వలిదెస భారద్వాజుండు ప్రళయరుద్రివి పగిదిఁ బాంచాలసేనం జెక్కిచెండాడుచున్నాఁడు. మన మేసమరము చూతము?

కృశా— మన మాభారద్వాజుని యుద్ధమే చూడవలయును. ఏమన;

చ. "బవరమునందుఁ బట్టికొనివచ్చెద ధర్మజు" నంచు గుంభసం
భవుఁడు ప్రతిజ్ఞచేసెఁ గురువల్లభుతోడఁ; గిరీటి యన్నతో
"నవయకుమయ్య! నేఁగలరణంబున నిన్నుఁ బరాభవించువా
రెవ"రని యూఁతయిచ్చె నిపు డేమగునో సమయంబు వీరికిన్.

విశ్వా— సహోదరా! రెండును సమదర్శనీయములే యని నాకుఁ దోఁచుచున్నది. కావున నీ వీపక్కనుండి యిచ్చటి విశేషములు నాకుం దెల్పుచుండుము. ఏ నావలనుండి యచ్చటి సంగతులు నీకుఁ జెప్పుచుం డెదను. రెండును జూచినట్లగును.

కృశా— మంచిది. (అవలితట్టునకుఁ బోవును.)

విశ్వా— తమ్ముఁడా: పార్థమధ్యముండు ప్రయత్నమున సౌభద్రుని వారించి మద్రపతిం దాఁకుట నీవు చూచినదే. ఇపుడుగదా! గదాధరులగు భీమసేనశల్యుల స్వరూపములు చూడఁదగినవి.

ఉ. శృంగములందు మధ్యములఁ జెంతలఁ బూచినకింశుకంబు లొ
ప్పం గగనంబునం దిరుగు పక్షపదద్రులు నాఁ జెలంగి రు
ప్పొంగుచు వీరు వారుఁ దమపోరివిచిత్రము లెంచుచుండ స
ర్వాంగములందు భీకరగదాహతి నెత్తురుధార లోడఁగన్.

కృశా— అగ్రిజా! ఇచ్చటమాత్రమేమి తక్కువ? సాయంతనార్క మండలంబునకు మరల మధ్యాహ్నంబు వచ్చిన తెఱఁగున ద్రోణాచార్యునకు మరలఁ గౌమారంబు తటస్థించినది. ప్రళయకాలవారివాహంబు గర్జించు వడువున నిజద్రోణంబు ఢాంకరించుచు, "భారద్వాజా! రక్షింపుము రక్షింపుము? గురువర్యా! కావుము కావుము కుంభసంభవా! బ్రోవుము బ్రోవుము బ్రోవు" మని పెద్దయెలుఁగులతోఁ బందరాజులందఱు నమస్కరింపఁ గటాక్షించుచు "శిఖండీ! నిలువుము. సాత్యకీ! పాఱిపోకుము, నకుల సహదేవులారా! నా యొద్దఁ జదివిన ధనుర్నిగమం బప్పగింపుఁడు. ద్రౌపదేయులారా! మీరు కుమారులు నా ఱాఁటికిఁ దొలఁగుఁడు. ద్రుపదా! నేఁటితో నీకు సురద్రుపదంబుఁ జూపింతు, విరాటా! నీ వేల యీ పోరాటమునకు వచ్చితి" వనుచుఁ బదింటనో యిరువదింటనో ముప్పదింటనో చేతికివచ్చిన కొలందిఁ దూపులం జుఱుక్కున గాఁడ నేయుచు సీటిమీఁది నూనె చందంబున సర్వత్ర తానయై యుప్పతిలం జేయు శరనిర్ఘాతంబులకుఁ గొందఱు సైనికులు "శ్లో॥ అర్జునః ఫల్గునః పార్థః కిరీటీ శ్వేతవాహనః భీభత్సోవిజయః కృష్ణ స్సవ్యసాచీ ధనంజయః" అని యతని నామంబులు స్మరింప, మఱికొంద "ఱిం కెక్కడి పాండవు? లెక్కడియుద్ధ? మెక్కడి ధర్మరాజు? నేఁడు గురుఁడు తనమాట చెల్లించుకొనఁ గలం" డని బిక్క మొగంబులతోఁ బ్రిలపింపఁ, గురంగంబుల మీఁదికి దుముకు సింగంబు చందంబున నురువడించుచు, ఘృతకోశంబుమాడ్కిఁ దనయుధిష్ఠిర నామంబు నిరర్థకంబు గావించు ధర్మతనయు వెంటఁబడి విల్లుఁదునిమి కేతనంబుఁ ద్రుంచి రథ్యంబులంగూల్చి చక్రరక్షకుండగు సత్యజిత్తును వృకునితో

గూడఁ జదిపి శరాఘాతఁబుల కోర్చి మరల నెదిరిన విరాట ద్రుపదులఁ దరిమి యనేకులఁబాంచాల కుమారుల సురాంగనా కుచకుంభ పాణులంజేసి విక్రమించు చున్నాఁడు.

ఉ. కదనము నేఁటితో ముగియుఁ గౌరవనాథుఁ డదృష్టశాలి యీ
ముదుసలి జన్నిగట్టు మునుముందరఁ దీఱిచె వేరమెల్ల; వ
ట్టిది ప్రజలంద ఱాడుకొనుచే యది: పాండవపక్షపాతి గాఁ
డదయు డితండు; బ్రాహ్మణుల కౌర! పరాక్రమ మింతయొప్పునే.

విశ్వా— తమ్ముఁడా! నీవు నుడివిన వచనములు కొన్ని నే విననేలేదు. వాయునందన మద్రనందనులు గదాపాణులయి కొంతవడిపోరి తుదకుఁ బరస్పరాఘాతంబుల నిరువురు మూర్ఛిల్లిరి. అందు శల్యునిఁ గృతవర్మ తన రథంబుపై నిడుకొని యెచటికో కొనిపోయినపిదప కర్ణుని కొడుకు వృషసేనుఁడు పిడుగువలెవచ్చి సర్వసేనాముఖంబుగ వాఁడి వెడఁద తూపులు నిగిడించి విక్రమించునంత నకులపుత్రుండగు శతానీకుండను ద్రౌపదేయుం డతని కోల్తల కడ్డంబై నిలువరించె. వృషసేనుం డతని చాపకేతనములు దుంచి యతిక్రమించునాలోఁదక్కుఁగల ద్రౌపదేయు లాగిరి. పదఁపడి యశ్వత్థామాదులు వారిపై శరపరంపరలు గురిసిరి. దానంజేసి యా సమరంబు దేవాసుర సంయుగంబు పోల్కి నతి భీషణంబయ్యె.

కృశా— (అనాకర్ణితముగ) ఓ కుంభసంభవా! ఏపాప మెఱుఁగని ధర్మరాజు పయినా నీ పరాక్రమము?

చ. మగఁటిమి గల్గెనేని రిపుమారకుఁడైన కిరీటితోడఁ బో
రఁగవలె నాతనిం గొనఁగ రాజుసమక్షమునన్ బ్రతిజ్ఞ చే
యఁగవలె నాతనిం జెనకి యా శశితారక మైనకీర్తి పొం
దఁగవలెఁ గాని యీ ప్రతిన ధర్మమె? ధర్మజుఁ బట్టి తెత్తువే.

విశ్వా— (బిగ్గరగా) తమ్ముఁడా! అచ్చట ధర్మరాజు నవస్థ యెట్లున్నది? ఎచ్చటను గిరీటిజాడ కనఁబడదు గదా.

కృశా— "భ్రాతృవత్సల ! అజాతశత్రుండు పట్టువడియెఁ బట్టువడియె." నను సర్వజనాక్రందనంబు విని కిరీటి వచ్చుచున్నట్లే . యున్నది. ఏమన నీదెసఁ బాండవసేన పెల్లురేగుచున్నయది. (దేటిపాటుఁజూచి)

ఉ. అల్లదిగోఁ ! గపిధ్వజ మహర్పతికిం దలచూపు, నల్లదే
తెల్లనిగుఱ్ఱముల్గలుగు తే, రదుగో ! హరి గొల్ల పాగతో
నల్లనిమేనితోఁ గరమునం గొరడాగొని కూరుచున్నవాఁ
డుల్లమునందుఁ దల్లడిల కూఱటఁ జెందును ధర్మజుండిఁకన్.

(తె ర లో)

ఉ. చంపుదు మర్జునుందొడరి చాలక చత్తుము రెండుగా కనిం
బెంపఱి పాఱిపోము రణభీరులమై గురునాన; యింత మా
తెంపు గురుండు లావున యుధిష్ఠిరునిం గొనితెచ్చుదాఁక సై
రింపుచుఁ బార్థుని న్నిలువరించెద మో కురునాథ ! పంపుమా.

కృశా— అన్నన్నా ! ధర్మరాజుం బ్రోవఁ దొందరతోఁ జనుదెంచుచున్న పార్థునకు నారాయణ గోపాలసంశప్తకగణంబులతో సురథ సుబాహు సుధన్వసుశర్మ లడ్డుపడుచున్నారే. ఇఁక ధర్మరాజు గతి యేమగునో? (విశ్వావసువంకఁజూచి) అగ్రజా ! నీవు నీవైపునకే రమ్ము. భీమాదు లంద ఱీ దెసకే వచ్చుచున్నారు. (పరికించి) బళే ! భగదత్త! భీష్మని తరువాత నీవలెఁ గృష్ణునిట్లు నొప్పించినవారే లేరు. నరక పుత్రుండవు గదా. (ఆశ్చర్యముతో) భగదత్త ప్రయుక్తంబగు వైష్ణవాస్త్రంబు శౌరికిఁ బూలమాలికగాఁ బరిణమించినదే ! (వినుట నటించి) తన పైకివచ్చు నస్త్రంబునకు లక్ష్యమైన వాసుదేవునితోఁ బార్థుం "డిది తగదు దీని కతన నన్ను రిపు లేవగింతురు. ఇదిగాక దయచే నీవు సారథ్యం బొనరింప నంగీకరించుటయే చాలు. పయి పెచ్చిదికూడనా" అనుడు దానికి సమాధానంబు చెప్పి భగదత్తుపైఁ బురికొల్పుచున్నాఁడు. (విచారముతో) అక్కటా ! భగదత్తుఁడు తన సుప్రతీకముం గూడ సమీకమునకుఁ బురికొల్పుచున్నాఁడు (సంతోష ముతో) ఔరా ! యీ నీలుని పౌరుషము. (తత్తరపాటుతో) "నేనెవరి

తోడనో పోరాడుచుండ నీకు నీవై నన్నుంగొట్టుమని పిల్చితి విదిగోఁ! గాచికొమ్మని యశ్వత్థామ శిరమ్మునకు గుఱిచూచి యొక దూరిర భల్లంబు ప్రయోగించుచున్నాఁడు. (నిరూపించి) ద్రౌణి యా శస్త్రం బును ఖండించి, "నే నెందులకుఁ బిల్చితినో యాఫలమియ్యది తెల్పంగల" దని క్రోధ హాసమ్ము లుప్పతిల్ల నొక్కవాడి భల్లమ్ము నిగిడించు చున్నాఁడు. (విచారముతో) అక్కటా! నీలుఁడు కాలుం డుండు చోటికిం బోవుచున్నాఁడు.

విశ్వా—(ఆకసమువంకఁ జూచి) సంధ్యాకాల మాసన్నమైనది. నిన్నటితో పాటు నేఁడుగూడ ద్రోణుని పతిజ్ఞ వ్యర్థమయినట్లే మన మనుకొన వచ్చును. భీమాదులు చుట్టును గాపాడుచున్న యీ మహారాజు ద్రోణునికిఁ గాదుగదా, స్థాణునికేని యజయ్యుఁడే. (పరికించి) కర్ణార్జునులు తాఁకు చున్నారు. పోరు ఘోరంబగు చున్నది. (తత్తర పాటుతో) అయ్యో! అయ్యో! శిఖండి ధృష్టద్యుమ్నులు సారథిని జాపంబును నఱికిరి. ఇఁకఁ గర్ణుఁడేమగునోకదా! (దృష్టినించి) భయములేదు. రారాజు ద్రోణసైంధవులతో నరిగి కాపాడుచున్నాఁడు. (విచారముతో) పాపము! ఇదే సమయమని కర్ణబాంధవులఁ బదివేవుర నొక్కపెట్టున వడముడి తన గదాధిదేవతకు బలివెట్టు చున్నాఁడు.

కృశా— (వినుటసూచించి) ఱేపు జరుగు యుద్ధక్రమము గడు విచిత్ర ముగా నుండును.

క. ఛద్మంబువేచి విప్రక
 కుద్మంతుండేచి కుంతికొడుకులను మహా
 పద్మగ్నులఁ గావింపఁగఁ
 బద్మవ్యూహంబుఁ బన్నువాఁడఁట వింటే.

విశ్వా— తమ్ముఁడా! ఈవ్యూహము భేదింపఁ దగినవారిందుఁ గృష్ణార్జు నాభిమన్యులున్నవారని యయ్యనఘుఁ డెఱుఁగఁడా!

కృశా— ఆయన కీమాత్రము దెలియదా? తెలిసియునే బన్నుచుండుట చేతనే యిందుల కేదో ఒఱియొక పన్నుగడఁగూడ దోడుండునని మన మూహింపవలయు.

విశ్వా— ఊహించినట్లేయున్నది. సంశప్తకులు కృష్ణార్జునుల నరికట్టెద రనియు నభిమన్యుఁ డీవ్యూహవిషయమును సమగ్రముగా నెఱుఁగఁ డనియు వారి యభిప్రాయము కావచ్చును. కానిమ్ము తినఁబోవుచు రుచు లెందుకు ? రేపకడ సర్వమును స్పష్టమే యగునుగదా.

కృశా— ఏమీ! సమగ్రముగా నెఱుఁగఁడనియా ? యెఱుఁగక పోవుఁగాక.

మ. అభిమన్యుం డభిమానమాన్యుఁ డతఁ డయ్యాచార్యు గీచార్యు వీ
తభయుం డించుక లెక్కసేయఁ డొకపద్మవ్యూహమేకాదు తా
నభవుం డింకెదియేని వ్యూహమున యుద్ధాసక్తిమై వచ్చుఁగా
క భరంబించుఁ దలంపఁ డాఁగఁగల డొక్కండాప్తకోదండుఁడై.

విశ్వా— అవును. నీవుచెప్పిన దించుకయు నతిశయోక్తిగాదు. బాగుగ యోజించిన స్వభావోక్తియుం గాకపోవచ్చును. ఏమంటివా ?

తే. గీ. తండ్రి రుద్రు నెదిర్చిన ధన్యమూర్తి
తల్లియును గొంత యుద్ధవిధ మ్మెఱుంగు
మేనమామకు సాటి జగానఁగాన
మన్యులెట్లీడగుదు రభిమన్యునకును ?

(నిష్క్రమింతురు)

గద్య

ఇది శ్రీ.... తిరుపతి వేంకటేశ్వరు లొనర్చిన పాండవ విజయమునందు ద్వితీయాంకము.

—ooo—

ఓం

శ్రీ మత్పరదేవతాయై నమః

పాండవ విజయము

తృతీయాంకము

[అంత ధర్మజ భీమ నకుల సహదేవులు ప్రవేశించుచున్నారు.]

ధర్మ— భీమసేనా! ఈ పద్మవ్యూహంబు భేదించుట మన యభిమన్యుం డెఱుఁగునని తొల్లి ప్రసంగవశంబున వాసుదేవునిచే వింటిని. అతనిం బంపుదమా?

భీమ— మనము చేయవలసినపని యిదితప్ప నొండొకటిలేదు. కృష్ణార్జునులు కోపపడినఁ బైసంగతి విచారింతము.

నకు— సుభద్రతోనైనఁజెప్పి పంపించిన శ్రేయము.

ధర్మ— అవును, సహదేవా! నీవుపోయి సుభద్రతోఁ జెప్పి యభిమన్యునిటకుం దోడుకొనిరమ్ము.

సహ— (పోయి యభిమన్యు సహితుండై ప్రవేశించును)

ధర్మ— (యభిమన్యుఁ గౌఁగిలించుకొని) నాయనా! సౌభద్ర! •

ఉ. "కయ్యము సేయ ర" మ్మని త్రిగర్తులు పిల్వఁగ గెల్వబోయె మీ
యయ్య; గురుండు తేని కభయంబిడె నగ్గొనిదెత్తు నంచుఁ దా
నొయ్యన; నెందుఁజొత్తుఁ; బ్రలయోగ్రుఁడనంగ వెలుంగుచున్న వాఁ
డయ్యనఘాత్ముఁ; డేది తెరువయ్య! వచింపుము మాకుఁ బుత్రకా.

నిన్నటి రణంబుననే సత్యజిత్తు సూర్యదత్తుఁడు మొదలగు పెక్కురుయోధులు మడిసిరి. తక్కినవారు తమయథాశక్తిఁ బెనంగుదు మన్నను,

శా. మా కెవ్వారి కభేద్యమైన యొక పద్మవ్యూహముం బన్నిక
న్నాకై వాకిలి గాచి యుండె గురుఁడన్నా! యెట్లుపోనేర్తు! మే

వీఁకంగెల్చెద ? మింతసేపు సమరోర్విం "గ్రీడియుం గృష్ణుఁడుం
డీకొకుండిన నుత్తదే" యను వదంతింబాపి కాపాడుమా.

భీము— (బుజ్జగించుచు)

గీ. మద్రవతితోడఁ బోరాట మానిపించి
పంపితినటంచుఁ గోపింపవలదు తండ్రి !
పెద్దవారుండ నీకేల పిన్నవాఁడ
వనుచుఁగా కీవు చాల లే వనుచుఁగాదు.

నేఁడుమాత్రము పెద్దవారము కాకపోతిమా, బలవంతులము కాక
పోతిమా ? అయినను —

చ. పెనుగదఁబూని శత్రువులఁ బిప్పి యొనర్చుట తప్ప నెన్నఁడుం
బనివడి యిట్టివ్యూహములు పన్నుట విప్పుట యే నెఱుంగ; నా
కనువుగ వాఁడిసూది మొనయంత కదల్చితి వేనిఁ జొచ్చి య
మ్మొనఁ గలగుండువెట్టి పడమొత్తెద మత్తగజంబు చాడ్పునన్.

నకు— కుమారా ! పద్మవ్యూహంబు భేదించువెరవెఱుంగ మనుటకే
కాక మా నోట నిన్ను యుద్ధమునకు బాసట గమ్మనుటకుఁగూడ
లజ్జవొడముచున్నది.

చ. "ఒరులకుఁ జేతఁగాదు చనె నొండెడ కర్జునుఁ డంచు" జిత్తమం
దరసి గురుండు పన్నిన మహాకపటం బిది; మొగ్గరంబులోఁ
జొరువెరవొండు చూపి మము శూరులఁ జేయఁ గదయ్య! నేఁటి సం
గరమునఁ గుంతిభోజుసుతకంటెను గొడలు వీరమాతగన్.

క. మాయెడకంటెను గురునకు
నీయెడఁ గలకూర్మి హెచ్చు నే నెఱుఁగుదు నీ
వే యెదిరిన నిను దృఢతర
సాయకములనేయఁ డెట్టి సమయమునందున్.

సహ— తండ్రీ ! వంశోద్దీపక !

ఆ. చేతిలావు చూపి చిన్నన్న దగ్గఱ
లేకయున్న వెలితి లేకయుండ

మొగ్గరంబునొచ్చి మొన నించి పాండు భూ
పాలుకీర్తి నిలుపవలయునయ్య.

"మొగ్గరఁబు నొచ్చుట తప్ప వెడలుట యెఱుంగఁ" డని సంశయించిన మావదినతో "ధృష్టద్యుమ్న సాత్యకి ప్రముఖులతో మేము వెను వెంటఁ గాపాడుచుందు మింతలో మాయన్న రాఁగలఁ" డని చెప్పి యొప్పించితిని.

ఉ. దారియొనర్చి మొగ్గరము దాఁటిన పిమ్మటఁ బెక్కుమంది యు
న్నారము చంపఁ జావఁగ, రణంబున నీవు వహింపఁ దగ్గ దీ
భారము. మోచి కీర్తి నిలుపందగునయ్య కుమార ! మమ్మ నా
శౌరియు నన్నయున్ బరవసంబున నుల్లస మాడకుండఁగన్.

అభి— తండ్రులారా ! యీ యలంతికార్యమునకు నన్నింత బతిమాల వలయునా ? పుట్టినది రాచపుట్టువుగాదా ? ఈ దుర్యశంబు నాకు మాత్రము రాదా ? రాచబిడ్డ రణంబు సేయుట కొఁడువాండ్ర యంగీకృతి కావలయునా ? వేయేల ? యిదిగో నాప్రతిజ్ఞ వినుఁడు.

ఉ. ఆఁకలి మంటచే వడిఁ దటాకము సొచ్చెడి యేన్గుగున్నయ
ట్లా కురురాజఘోరపృతనాంబుజముం దగదుంచి ద్రోణునిం
దాఁకి కలంచి మామలను దండ్రుల సంతస పెట్టుఁ జేనియున్
లేక "కిరీటినందనుఁడ నే" యని యేనిఁకఁ జెప్పి కొందునే.

దేవా ! అజాతశాత్రవ ! ఇంకొకమాట వినుము.

ఉ. ద్రోణుఁడుఁ గర్ణ శల్యులుఁ గురుక్షితినాథుఁడు దుస్ససేనుఁడుం
ద్రౌణియు బాహ్లికుండు "బళిరా ! యొడలిట్లు చురుక్కుమన్న యీ
బాణము లర్జునాత్మజునివా ? హరపుత్రునివా ? కిరీటివా ?
స్థాణునివా ?" యటంచు మది సందియ మందునటు ల్కలంచెదన్.

ఎవఁడురా యక్కడ ? సుమిత్రునితో నామాటలుగాఁ గర్ణికారకేతు స్ఫీతంబును ద్విహాయనాశ్వంబును నగు రథంబుఁ దోడితెమ్మని చెప్పుము.

భటుఁడు— దేవా ! చిత్తము. (పోయి సుమిత్రునితోఁ బ్రవేశించును)

సుమి— (నమస్కరించి) ఆయుష్మంతుఁడా! తేరు సన్నద్ధపఱచి తెచ్చితిని. ఇంక దేవర ప్రమాణము.

అభి— తండ్రులారా! నేను బోయెద.

ధర్మ— (శిరంబు మూర్కొని) పాండవనయనకువలయచంద్రికాసార! కుమార!

ఉ. దగ్గఱ లేరు మామయును దండ్రియు; ద్రోణునితోడిపోరు కాఁ
దగ్గది; భార్యగర్భవతి; తల్లి సుభద్ర త్వదేకపుత్రి; నీ
పగ్గె నిరంకుశంబు; పసిపాపవు; పాపులు వారు; మేనికిం
గగ్గురుపాటు పుట్టెఁ గొడుకా! నిను యుద్ధముఁ జేయఁ బంపఁగన్.

అభి— ఆర్యా! ఏల యిట్లధీరోచితంబులగు పల్కులు?

క. పురహరుఁడు వచ్చి యనికిం
జొరఁబడుఁ గాకేమి విజయసూతి జడియునే!
హరియుం గ్రీడియు గౌరవ
పరముగ రానిమ్ము గెల్పువడయుదుఁ దండ్రీ!

ధర్మ— (సంతోషముతోఁ జేయియెత్తి)

గీ. అడి యెన్నఁడు బొంకనివాఁడనేని,
ధార్మికుఁడనే నజాతశాత్రవుఁడ నేని
బదుగు రొకటయినినుఁ గవయుదురుగాక!
నీక విజయంబుసుమి సుభద్రాకుమార!

భీము— (తనలో) అమంగళంబు ప్రతిహతం బగుఁగాక! భావికార్య మెట్లున్నదోగదా? అమోఘవచనుండగు నిమ్మహానుభావునినోట సందిగ్ధార్థంబులగు నక్షరములు వెలువడినవి. ఆశీర్వాక్యమునం దమంగళార్థము స్ఫురింపఁగూడదు. "పదువు రేకమయినను నీకే జయము సుమీ!" యని యీ యనఘుని తాత్పర్యము. "పదుగురు నిన్నుఁ జుట్టుముట్టుదురు గాక!" "నీకు జయములేకపోవుఁగాక" అని యశ్లీలార్థము స్ఫురించుచున్నది. ఇంతకుమున్ను కుమారుని వాక్యమున "పోయివచ్చెద" ననుటకు బదులు "పోయెద" నని మాత్రమే

నుడువుట చేతనే కొంతసందియపడి కుందుచున్న నాకిది మఱియును వెనుబాటు కల్పించుచున్నది. కానిమ్ము. మాకందఱ కేడుగడయు విశేషంబుగ నతనికి మేనమామయు నగు మురాంతకుని యనుగ్రహ మున్నంతవఱ కేమియు లోపంబు రాఁగూడదు. (ప్రకాశము) దేవా! యుధిష్ఠిర మహారాజ! ఈ మాదేర్రియభుజ చతుష్టయ రక్షితుండవై నీ విచటనే నిలువుము. నేమం గుమారుండును జనియెదము.

ధర్మ— నాయనా! భీమసేన!

ఉ. అంచితసత్త్వులౌ మనమహారథు లీవును నాల్గుప్రక్కలం
బొంచి కుమారు నేమఱక పోర్చుచుఁ దామర మొగ్గరంబు వోఁ
జించినవెంటనే రిపులఁ జిందరవందర చేసి మాట ద
క్కించుఁడి! క్రిమ్మఱ న్సుతునిఁ గృష్ణసహోదరి కప్పగించుఁడీ.

భీము— దేవా! అందఱిని దేవర సత్యప్రభావమే కాపాడఁగలదు.

(కుమార సుమంత్రులతో నిష్క్రమించును.)

ధర్మ— నకులసహదేవులారా! భీమసేనునకుఁ గోపమువచ్చునని నాసం రక్షణకై మిమ్ము నిలుపుకొంటిని గాని వేఱుకాదు.

చ. కదనములోపలన్ బగఱకండలురాల్చుచుఁ గ్రిడిపోలికం
బదుగుర నొంపఁజాలిన కుమారులు మీ రిచటేల! బాహుసం
పదఁ గురుసేనఁ దాకు నభిమన్యున కూఁతము గండు పొండు నే
నొదిగెద నెచ్చటేని హరియుం జనతమ్ముఁడు వత్తురింతలోన్.

కావున నాకుం బాంచాలీశిబిరమునకుం ద్రోవఁజూపి యంతఃపుర సంచార యోగ్యుండగు మన కరండకునిచేఁ గుమారయుద్ధ ప్రచారంబు దెలి పింపుఁడు.

నకు— (జనాంతికము) సహదేవా! పాంచాలీశిబిరమునకుం ద్రోపచూప మనుటవలన మనము విశ్చింతముగా సమరమున కుఱుక వచ్చును. మహారాజు నొంటిగా విడిచి వచ్చితిమని భీమన్నకును గోపమురాదు.

సహ— (ధర్మరాజుతో) దేవా! దేవరయానతి శిరసావహింతుము.

అదిగోఁ బాంచాలీ శిబిరమిచ్చటి కనతిదూరముగా నున్నది. ఇట్టిటు (కొంతదూరము నడిపించి) ఎవ్వఁడురా ?

ద్వారపాలకుఁడు— (ప్రవేశించి) దేవా ! నేను బకోటకుఁడను.

సహ— ఓరీ ! పాంచాలరాజపుత్రికిం దెల్పి యీ మహారాజును లోనికిఁ దోడ్కొనిపొమ్ము. (ధర్మరాజుతో) దేవా ! యింక మాకు సెల వొసంగుము. (ఇరువురు నిష్క్రమింతురు)

ద్రౌప— (బకోటకునితో ధర్మరాజు నెదుర్కొని) ఆర్యపుత్ర ! మీ మొగంబు చింతాక్రాంతమై బడలినట్లున్నది. నిరంకుశ పరాక్రమవంతులగు మీ తమ్ములు నలువురకుఁ గుశలమేకద ?

ధర్మ— (నిట్టూర్పుపుచ్చి) చెలీ ! యాచార్యభాస్కరుం డస్తమించు వఱకు మాకుఁ గుశలమెక్కడిది ? ఇప్పు డింకొక యుపద్రవము తటస్థించినది..

ఆ. వె. సవ్యసాచి హరియు సంశప్తకులమీఁది
కేగఁజూచి ద్రోణుఁ డేపుమిగులఁ
బంపినాఁడ మన సుభద్రకుమారుని
దురము సేయ భీముఁ దోడొసంగి.

ద్రౌప— మహారాజ ! రాజకుమారులకు సమరశాత్రవగర్వ నిర్వాపణము విహితకృత్యమేకదా ! దానికింత పొగులనేల ?

ధర్మ— పాంచాలీ ! అట్లుకాదు మాయర్జునుం డొకనాఁడు "నేను దగ్గఱ లేనిచోఁ గుమారు నెవ్వరు సమరమునకుఁ బురిగొల్పకుఁ" డని యెత్తి చెప్పెను. దానంజేసి మనసు కలగుండు పడుచున్నది.

ద్రౌప— అదియు విచారణీయాంశమే. అతఁడుమాత్రము "పులికడుపునఁ గురంగపోతము జనించు" ననుకొనునా ! అట్లనుటకుఁ దగిన కారణ ముండకపోదు. కాని యేల యంత తప్పని పనివచ్చె ?

ధర్మ— (తనలో) స్త్రీలకడ లజ్జాకరంబగు కడచినవృత్తాంత మేమని చెప్పుదును.

[తెరలో]

ఉ. పాండవయోధులార ! యిటు ఖండనభూమికి ఫల్గునుండు రా
కుండినఁ గట్టి పెట్టెద సుయోధనుముందర ధర్మపుత్రు మా

ర్థాండుఁడు గ్రసంకటుండ సమరం బటి పాఱకయుండెనేని; యె
వ్వం డెడసొచ్చినం దునిమిపై చెద శీర్ష మొకొక్క తూపునన్.
ధర్మ— (వినుటసూచించి) పాంచాలీ! వింటివా? ఆచార్యుని ఘోరప్రతిజ్ఞ.
ఆముసలిపాఱుని మేఘగంభీరస్వన మెంతదూరము వినఁబడుచున్నదో?
దౌ్రప— (తనలో) ఈమహారాజున కంతఃపురప్రవేశ కారణ మిదియే
కాఁబోలును. [ప్రకాశముగా] దేవా! జడియకుము జడియకుము.
సమరభూమి నర్జునుండొకటియు నభిమన్యుఁ డొకటియునా? ఇది
గాక సంగర మందున్నచోఁగదా పట్టుకొనుట.
బకో— (ప్రవేశించి) దేవా! రణరంగమునుండి కరండకుఁడు వచ్చి
ద్వారమున నున్నవాఁడు.
ధర్మ— (ఆస్థతో) త్వరగా ప్రవేశపెట్టుము.
కరం— (ప్రవేశించి) దేవా! జయము జయము.
ధర్మ— కరండకా! కుమారుని సంగరరంగ ప్రచారము వినిపించి మా
చెవులకు రసాయనముఁ గావింపుము.
కరం— దేవా! చిత్తము. దేవరయానతింగొని కుమారుం డరదంబున
నుదయదంశుమాలి తెఱఁగునం బ్రకాశించుచు నీషత్కుటినంబును
జ్యాకిణాంకితంబును గాని గాండీవిభుజాదంతంబునుంబోని భుజార్గ
ళంబున వింటిత్రాడు సంధించి దిగ్గజశ్రవణ బధిరీకరణచణంబుగ
గుణంబు సారించుచు శంఖంబు పూరించుచు మేమందఱమ్ము సూచు
చుండ నవలీలఁ దమ్మిమొగ్గరంబు చించి లోనికిం బ్రవేశించి యేనుఁ
గులమీఁదికిం దుముకు కేసరికిశోరంబు చందంబునంబొలిచి యాచార్య
ప్రముఖ యోధవరులపై కుఱుకుచు "రమ్మి, నిలువు, మాఁగు,
మెవఁడు రా! నీవా! నేను వాఁడు వీఁ" డనుచు నొడలెఱుంగక
పేర్చుచు మంటలోఁబడు శలభమ్ములమాదిరి నెదురు పదాతుల మారి
మసంగినగతి నొక్కొక్క తూపునకు గుదులు గుదులుగఁ బోరి
మాల్చుచు విజృంభింప దుర్యోధనుండు సూచి నలుదెస లగ్ని దరి
కొన్న శుష్కశరవణంబు భాతిఁ బలుచనైన తన సేనయవస్థకు మండి
పడుచుఁ గుమారుం దాఁకె.

ధర్మ— కరండకా ! ప్రథమకబళంబుననే మక్షికాపాతమన్నట్లు మొదటనే సుయోధనుం డెదురుపడెనా ! తరువాత ?

ద్రౌప— ఆర్యపుత్ర ! అదిమక్షికాపాతము గాదు సుధాపాతమే.

కరం— తరువాత ద్రోణుం డెలుఁగెత్తి "యో ధరాధిపతులారా ! అభిమన్యుండు కురునాథుం దాఁకుచుఁడ నూరకుండెదరేమి ! అతఁడు పసివాఁడనుకొంటిరేమొ, అర్జునాత్మజుఁడు సుఁడీ ! ఒరులకు దుర్భేదంబగు పద్మవ్యూహము నొక్క తెప్పపాటులోఁజించుటయైనఁ జూడరా !" యని తన రథం బతని మీఁదికిఁ దోలింప నశ్వత్థామ కృప దుశ్శాసన కర్ణ కృతవర్మ శల్య పౌరవశల భూరిశ్రవః ప్రముఖులు చుట్టుకొనిరి.

ధర్మ— కటకటా ! కుంభసంభవ ! నీవే యిట్లు క్రూరకృత్యమున కొడిగట్టుచున్నావా ! ఒక్కకుమారునిం బదువురచేఁ దాకించుట ధర్మమా ? కంచియే చేనుమేసినఁ గాఁపేమిచేయఁగలఁడు ! తరువాత ?

కరం— తరువాత సౌభద్రుండు తన సుందర వదనార విందంబున కందంబుఁ జిందించు చిఱునవ్వునవ్వి తేలుకుట్టిన నొడలంతయుఁ జురుక్కుమనిన ట్లొక్కొక్క బాణంబున నయ్యోధవరుల నాటించి విశేషంబుగ ద్రోణునిం బదునేను నారసంబుల నీరసంపడఁజేసె.

ధర్మ— (సంతోషముతో) బలే ! కుమారా !

* గీ. కులము చెఱుపంగ నూర్వురుకొడుకులేల
యొకఁడుచాలఁడె నీవంటియుక్కలుండు
ఊరకుక్కలు పదివేలు చేరనేల
చాలదే వేఁటకై యొక్క జాగిలంబు.

---

* ఇయ్యెడ నీ చోపమ యని యనేకులు ప్రాజ్ఞులు సంశయించినట్లు విని యుంటిమి. కాని వారింకను బరిశీలింపఁ బ్రార్థితులు. వస్తువెట్టిదియైనను అందలి గుణమేదో మంచిదియున్న దానినే పురస్కరించుకొని వాల్మీకిమొదలు నేఁటి వఱకును గవు లుపమానముగాఁ గైకొనుచునేయున్నారు. ఇందులకుఁ బ్రయోగములు-వాల్మీకి రామాయణమున యుద్ధకాండమున (దృశ్యేతేశల్య కావివ) శ్రీరామలక్ష్మణులు సమయోచితముగ సేదుపందులతోఁ బోల్పఁబడిరి. మఱియు భారతమున (శరాచితాంగ

కరం— తరువాత గురుండు వెల్లఁదనము చిఱునగవుగను గన్నీరానంద బాష్పంబుగనుఁ బరిణమింప "బాపురే కిరీటినందన! మాకుందగిన సత్కారంబు గావించితి, వని బగ్గుబగ్గునమండు కాయ మాపాద మస్తకము సవరించు కొనుచుండ వృషభంబుపై దుముకు బాలవ్యాఘ్రంబు పోలికఁ గురురాజుపైఁబడు కుమారున కశ్మకేశ్వరుం డడ్డపడియెను.

ద్రౌప— వీఁడశ్మకుని కొడుకే గాఁడా! వీనికి వినాశకాల మాసన్న మయినది. "మహాగజాః పలాయంతే మశకానాంతు కాకథా" వీఁడా కుమారు నడ్డువాఁడు? తరువాత తరువాత?

కరం— తరువాత నోదేవీ! రథాశ్వసూతకేతనంబులతో నాతనితల భూతలంబునకు బలియిచ్చి కర్ణుని మీఁదికిం దుమికి యాతని కవచం బీవలి నుండి యావలికి దూసిపోనేసి యతని సహోదరుఁ గసిమసంగిన దుర్యోధనాదులు వెన్నుచూపిరి. శల్యుండు మూర్ఛిల్లె నని యతనికి సహాయపడిన యతని యనుజుఁడు మడిసె. ఇట్లు మహా సంవర్త

స్సౌభద్రశ్చాపి విద్యుత్ప్రత్యదృశ్యత) అభిమన్యుఁడు వెనుకటివలెనేపోల్పఁబడినవాఁడు. మఱియు భీష్మ పర్వమున 3వ ఆశ్వాసమున (ప్రబలోద్ధత లులాయలుళితంబులైన కమలకైరవోత్పలంబులగు కొలంకులు)ఇటలులాయము(దున్నపోతు)భీష్ముఁడేకావలసి యున్నది. మఱియు ద్రోణపర్వమున 4వ ఆశ్వాసమున గురుఁడామిషమ్మునకు వేమడేగ చందమ్మునఁ. మఱియు సైంధవవధ ఘట్టమున (పార్థః....నివారయామాసలోభస్సర్వ గుణానివ) అర్జునుఁడు లోభగుణములతోఁ బోల్పఁబడె. మఱియు మాఘకావ్యమున (కఠోరతారాధిపలాంఛనచ్ఛవిః) చంద్రునికళంకముతో శ్రీకృష్ణుఁడు పోల్పఁబడియె. మఱియు అనర్ఘరాఘవ నాటకమున (అయమపికరయోషి త్కంఠకాషాయగౌరం.... ....అర్చిః) సూర్యకాంతి ఆఁడగాడెద కంఠకాంతితోఁ బోల్పఁబడియెఁగాని యియ్యెడ వ్యాఖ్యాత (న్యూనోపమాదోషః క్షంతవ్యః) అని వ్రాసినాఁడు. అతని తాత్పర్యము న్యూనోపమయైనను ఔచిత్యముంబట్టి గ్రహించవచ్చుననియే కన్పట్టు చున్నది. ఇట్టి వింకను అనేకములు చూపవచ్చును. ఇప్పటికే గ్రంథవిస్తరమైనది. కావుననింతతో విరమించుచు దీనిచేతఁగూడ సమాధానమునొందని దోషజ్ఞులకొఱకై పాఠాంతరములు రెండుదాహరించు చున్నారము.

1 కఱపరాల్వంచ చెక్కుటకన్నముక్క; రలకుఁ జాలదె యొకమగఱాతిముక్క.

2 రిక్కలెన్నైనయునుఁజెలరేఁగ నేల, చాలదే చీఁకటికి నొక్కచంద్రరేఖ.

సమయశూలపాణిం గేళిణి సేయుచు నేనుంగుల నుచ్చిపోనేయుచు సరదంబులఁ గూల్చుచు హయంబులం బిండిసేయుచుఁ గేతనంబులు రాల్చుచుఁ బదాతుల మేనులు నెత్తురుకాలువలపైఁ దేల్చుచుఁ బీనుఁగు పెంటలుగాఁ జేసినఁ జిక్కువడియుఁ జీకాకు వడియు గగ్గోలువడియుఁ దొలంగియు వెఱచఱచియు మూర్ఛిల్లియు బరవసంబేది దీనదశకు వచ్చు తన సేనఁజూచి యాచార్యుండు పుల్ల వడఁ "బాండవ పక్షపాతి" యని యతనిం దూఱుచు దుశ్శాసనుం డెదుర్కొన నాఁటి సభలోని దౌర్జన్యం బుగ్గడించి మించి విక్రమించి ప్రాణ మాత్రావశేషుం జేసి పాఱఁగొట్టె. వృషసేనుండు రథంబు మీఁద వొఱగె లక్ష్మణకుమారుం డెదుర్కొన ద్రోణాదుల సమక్షమ్మునఁ బ్రతిజ్ఞాపూర్వకమ్ముగ యమాలయమ్మున కనిపె.

ధర్మ— (విచారముతో) అక్కట ! లక్ష్మణకుమార ! యెఱిఁగియును నీవు సౌభద్రువెదుటి కేల పోతివి తండ్రీ ! (కోపముతో) ఓయీ మూఢ దుర్యోధన ! యిప్పటికేని నీకు బుద్ధివచ్చినఁ దక్కిన కురుకుమారు లేని బ్రతుకుదురు గదా !

కరం— దేవా ! యెంత యమాయికత్వము ? పుట్టెను బుట్టిన బుద్ధి పుడ కలతోడనే కదా పోవలసినది.

ధర్మ— అవును. నీవనినట్లే. తరువాత నేమి జరిగెను?

కరం— పిదప బృహద్బలుండు రూపుమానె. అశ్మంతకుండు చదిసె. ఈ గతిం బ్రలయ వారివాహచటుల నిర్ఘోషతుల్యంబుగ మ్రోగు వల యీకృతకోదండ మండలంబు నడుమనుండి వెడలు బెడిదంపు పిడు గుటంపర సహింపక కురుసేన చెల్లాచెదరై నుగ్గునూఁచమై పంచబం గాళ మయి బెదర మనకుమారకంఠీరవంబు యుద్ధమునం దనివితీఱక హతశేషంబగు దళమును వెనుదగిలి కసిమసంగి నెత్తుటి కాలువ లనేకమై తరణీ నదులం బురణింప మింట మంటలుగురియు మధ్యాహ్న మార్తాండునకుం దోడై వెలుఁగుచు ద్రోణునిపై కరదంబుఁ దోలించి పెద్ద యెలుంగుతోఁ "దాతా ! యర్జునుండు సమరభూమికి రాకుండిన"

నని యవకాశమునంచుకొని "మా మహారాజుం జెఱపట్టి కురుపతిమూం గలఁ బెట్టెద నని కదా! బీరంబు లాడితి విదిగో! నే నే యవ కాశంబు లేకుండ మీయందఱు జూడ మీ మహారాజుం బట్టుకొని మా పెద్దతండ్రియొద్దఁ బెట్టెద" నని బెబ్బులియట్లు మరలఁ గురురాజు పయింగవిసె.

ధర్మ— తండ్రీ! ఇది చాలు. పదుగురు వినుచుండ గురువరుండు నాకుం జేసిన పరాభవంబునకుం దగినమాట మాఱుజెప్పితివి.

కరం— అంత మద్రరాజు కొమరుండు రుక్మరథుఁడు రాజుతో నేమో ప్రగల్భములు పల్కి "యీతవిం బ్రాణములతోడ నే పట్టువాఁడ" నని చెప్పి విక్రమించి యొకింతవ మడిసె. మఱియు ననేకులు రాజ పుత్రు లహమహమికతోఁ దమ తమ నామాదు లుగ్గడించుచు నెదు ర్కొని ప్రాణములం గోలుపోయిరి.

ద్రౌప— కరండకా! ఎంతసేపు చెప్పినను గుమారుని యుద్ధప్రసంగమునే చెప్పుచుంటివి భీమసేనాదు లెక్కడ నొదిగిరి.

కరం— తల్లీ! ఏమనివిన్నవింతు. కుమారుఁ డొనర్చిన దారివెంటఁబడి మొగ్గరంబు చొరంబోవు మనమహారథు లందఱకు నాకస్మికంబుగా సైంధవుం డడ్డుపడియె.

ధర్మ— (తలపంకించి) సింధురాజా? సైంధవుఁడా? వానికి భీమాదుల నరికట్టుపాటి సామర్థ్య మెక్కడిదిరా?

కరం— నాఁడు వనంబునఁ బాంచాలిం జెఱగొన్న—(పెదవి కఱచుకొనును)

ద్రౌప— కరండకా! సంశయింపకుము. నా బన్నము లెఱుంగనివారెవరు? తలంపనివారెవరు?

కరం— అపుడు పాండవులుచేసిన పరాభవంబు సహింపక పురశాసనుం గూర్చి తపం బొనర్చి యసహాయంబుగఁ బాండవుల నెల్లర నాజినాఁ టకుఁ వరంబు గోరుకొనెనఁట. దానికి మహాదేవుం డెట్టకేల కంగీక రించి "యర్జునుం దక్కఁ దక్కిన నలువుర నొక్కనాఁడు వారింప గలవుపొ"మ్మనియెనఁట.

ద్రౌప— గోరుచుట్టుపైఁ దాఁకు రోఁకలిపోటువలె నా చండాలుని దినము కూడ నేఁడే రావలయునా ?

ధర్మ— (నిట్టూర్పు నిగిడించుచు) అటులేని భీమాదులు దోడుపోయిన లాభంబును నేను వోని నష్టంబును గూడలేదు. తరువాత నేమి జరిగినది ?

కరం— తరువాత నో మహారాజ ! దుశ్శాసనుని కొడుకు మట్టమధ్యాహ్నం బున మూఁడవ మార్తాండునివలె మండిపడుచు వచ్చి పెద్దతండ్రి కడ్డుపడియె.

ధర్మ— బలే కుమారులారా! మీరిరువురను బలపరాక్రమములచే నసమాను లైనను సమాన వయస్కులే. ఇరువురును బెదతండ్రుల కొఱకుఁ బోరాడువారే. పిమ్మట ?

కరం— పిదప వారిరువురును తేరులు డిగి బాహాబాహవి ముష్టాముష్టి కేశా కేశితలాతలి ముఖ్యంబుల బరాపరంబులు లేకుండ సరాసరిగఁ బోరాడు నపుడందఱికిని జూడ వేడుకయైనది. ఈ పగిదిఁ గొంతవడిని యుద్ధము సలిపి యప్పాండవ కౌరవకుమారులు మరల నరదంబుల మీఁది కెగసి పరస్పర విముక్తశరంబు లంబరమార్గంబుననే తుత్తుని యలు గావించుకొనుచు జగడంబుఁ జేయుచుండ నపరాహ్ణంబగుడు నట్టిటు తిరుగు క్రవ్యాదపటలంబునకు శత్రుంజయ సూర్యభాను మేఘవేగ సువర్చశ్చంద్రకేతు ప్రముఖుల మాంసఖండంబులు ఫల హారంబులుగను శోణితంబు పానీయంబుగ నుపయోగించె. అట్టి యెడ వికసత్కోకనద చారువిలోచనుండగు నా సౌభద్రుండా దుశ్శా సనతనయు నేడు బాణంబుల నొప్పించి రథాశ్వసూతకేతనంబు లవనింగూల్ప నతఁడొండు రథంబునఁబడి పలాయితుఁడయ్యె. ఇట్టు లయ్యేకవీరుఁడు నిర్నిరోధంబుగా విజృంభించుటఁ జూచి కర్ణుండు తేనితో యోజించి యాచార్యునొద్దకు వచ్చి "కుంభసంభవా ఇదేమి చోద్యము, పిల్లపిడుగు మన పాలిటికిఁ బిల్లలపిడుగయ్యె. దేవర యీ వరుస చిన్నకుండుట కన్న యధర్మమున్నదే !" యని యనేక

ప్రకారంబులఁ బ్రార్థింపఁ గొంతవడి నేమియుననక యతండు "ఎట్లో విల్లు దునిమి విరథుం జేసినఁగాని యితని ఫాలాక్షుండేని యిప్డెదిరింపలేఁ" డని యుత్తరంబిచ్చె. పిదప దుష్టచతుష్టయం బేదియో యోజింప మొదలిడియె. నే నీయుదంతము దేవరకు విన్నవించుటకై వచ్చితిని.

ధర్మ— హా కుమార! బోనులోఁబడిన కొదమసింగమ వైతివి గదా! ఓ భారద్వాజ! ఏండ్లుగడచిన నీకు నయిత మిట్టిదుర్బుద్ధి వొడమెనా.

ఉ. చిన్నతనంబునందెడమ సేయక "రార! కిరీటిపుత్ర! నా యన్న" యటంచునెత్తి శిరమందున మూర్కొని "తండ్రికన్న పే రున్నతి గల్గువాఁడ వగుదోయి! చిరాయువుగ" మ్మటంచు నీ వన్నది నీవ నేఁటి కయథార్థము చేసెదవయ్య బాపఁడా.

ద్రౌప— ఆర్యపుత్ర! ఏల యీయధీరాలాపములు. తథాస్తుదేవతలు తథాస్తనుచుందురఁట.

ధర్మ— పాంచాలీ! ఇఁక నెక్కడికొడుకు? (గురునుద్దేశించి)

ఆ. వె. చదువు చెప్పుమనుచు సంధ్య నేర్పుమటంచు
వేఁడి యప్పగించినాఁడ నాఁడు
చంపుమంచు నొద్దికంపించినాఁడ నేఁ
డౌర! నీకుఁ జేతులార గురుఁడ.

ద్రౌప— మహారాజ! ఆచార్యుఁడేమిచేసె. ఆసైంధవాపశదుం డడ్డుపడక యున్న నింత మునుఁగునా.

ధర్మ— (పండ్లుకొరుకుచు) ఓరీ దురాత్మ! మా దుస్సల విధవముండయగునని కనికరించినందులకుఁ దగినఫల మనుభవించితిమి.

ద్రౌప— దీని కొకటికే కాదు. మొట్టమొదటినుండియు మీ కనికరమునకే ఫల మనుభవించుచున్నారము.

ధర్మ— మానినీ! చచ్చిన బురదపాముం గొట్టెదవేమి?

కర్ణం— మహారాజ! యేల యీ తొందర? ఎందుల కీ విచారము. పర్యవసానము తెలియక దుఃఖింపరాదు.

ధర్మ— కరండకా! ఇంకను బర్యవసానము తెలియవలయునా? తెలిసి నట్లే యున్నది.

గీ. అనిలసుతునకు సైంధవుం డడ్డుపడుట
యొక్కరుఁడు మొగ్గరంబునఁ జిక్కువడుట
పదుగు రొకటయి యతనిఁజంపఁగఁదలచుట
యట్టి ప్రత్యుత్తరము గురుఁడానతిడుట.

[ఆకాశమున]

ఓ సురగరుడోరగ విద్యాధర కిన్నర కింపురుషులార!
ఇంద్రాది దిక్పాలకులార!

ఉ. చూచెదరేమి మీరయినఁ జొచ్చి తటాలునఁ బ్రోవరయ్య! సం-
కోచము లేక క్రీడికొడుకుం బదిమందియు నాల్గువైపులం
గాచి హయంబులం దునిమి కార్ముకము న్విదళించి సారథిం
ద్రోచి రథంబు నేలఁబడఁ ద్రోసిరి కౌరవయోధు లక్కటా!

ధర్మ— (విని) హా భరతయాదవకులాధార! కుమార! నీ విపద్దశకు విమానచారులు సయిత మెట్లు కుందుచున్నారో!

సీ. కంసాదివిమతులఁ గసిమసంగినవాఁ డ
మేయపరాక్రముండు మేనమామ
బక జరాసంధాది బలవద్రిపులఁ గూల్చి
పేరుచెందినవాఁడు పెద్దతండ్రి
కాలకేయాది రాక్షసరాజులం జంపి
గణుతికెక్కినవాఁడు కన్నతండ్రి
ధనదాదు లూడిగమ్మొనరింప విష్టప
త్రయ మేలువాఁడు పితామహుండు

తే. గీ. దురములోన విజృంభించి ద్రోణముఖుల
వెన్నుచూచిన జగదేక వీర్యశాలి
వక్కటా! తుట్టతుద కిట్లు దిక్కులేక
దక్కితే పగవారిచేఁతలకుఁ దండ్రి!

కరం— దేవా! రథాశ్వసూతకేతనంబులు తెగినంతనే శత్రువునకు దక్కినట్లె తలపోయుదురా ? నియుద్ధప్రవీణుం డగు కుమారుండు ముష్టియుద్ధము చేతనే రిపులం బరిమార్పంగలండు.

ధర్మ— ఓరీ ! కరండకా ! ఎంత వెఱ్ఱివాండవురా ?

ఆ. వె. రథము తెగిన నొండురథ మిచ్చుదిక్కను
విల్లుతెగిన నొండు విల్లొసంగు
దిక్కులేనివాని కెక్కడి విజయంబు
ముష్టిరణ మిఁకేటి ముష్టిరణము.

ద్రౌప— ఆ సైంధవహతకుండే దీని కంతకును బ్రధమ కారణము. లేకున్న దురంధరులైన భీమాదులతోనున్న కుమారు నెవ్వరయినం దేఱిచూడంగలరా ?

ధర్మ— [దిగ్గునలేచి కోపముతో] పాంచాలీ కరండకులారా ! నన్ను వారింపవలదు. తక్షణమే పోయి యా సైంధవరాజబంధువుం బట్టి పరిమార్చి వచ్చెద. (ధనుస్సు వెదకం బోవును)

కరం— దేవా ! వలదు వలదు. తమరుపోయిన రాంబోవు నుపద్రవముతోం గూడ మఱియొక యుపద్రవము రావచ్చును.

[ఆకాశమున]

క. ఆమెయి విరథుండయి సు
త్రాముని మనుమండు మరల దౌశ్శాసనితో
సామజపోతముగతి ధు
ష్టిముష్టిరణంబుం జేయ డీకొనియె బలే !

ధర్మ— (ఆలించి యాశతో) కరండకా ! వింటివా ? నియుద్ధంబునకే తొడరెనంట. నీ వచనములు సమస్తదేవతలు పాలింతురుగాక. నీ వాక్కామృతవాక్కగుం గాక !

ద్రౌప— ఆర్యకులదేవతలారా ! ఇప్పుడైనం గుమారునకుం దోడ్పడుండు ఓ విమానచరులారా ! మీకు శక్తి లేదేని యీ మాటలు పాండవ మధ్యమునకు వినంబడునట్లయినను బలంకుండు.

[ఆకాశమున]

చ. గద లెవియో రణస్థలిని గన్పడ వానిని గొంచు నిర్వ్వరున్
గదన మొనర్చుచుండఁ గృప కర్ణ ముఖుల్ నరుపట్టి మధ్య సం
దొదవిన నేర్పిపై నః రుకునో యని భీతిలునంత ద్రౌణి తే
రదె పొడియయ్యె నారథికుఁ డావలిమోమయి దాఁటె నుర్వికిన్.

ధర్మ— తండ్రీ! ఇప్పటికిని నిన్నుఁజూచిన జోదులమనంబులు జలద రిఁచుచునే యున్నవా! కానిమ్ము. మే మదృష్టవంతులమేని నీకే జయము కలుగవచ్చును.

[ఆకాశమున]

ఓ గీర్వాణసుందరులారా! మీరందఱు నందంబగు పారిజాతకుసుమ మాలికా బృందంబులతో సిద్ధపడుఁడు.

ధర్మ— (ఆలించి) హృదయమా! తొందరపడకుము. ఈ విమానచారుల పలుకులు కుమార విజయసూచకములేమో. (ఆలోచించి) ఈ పాపా త్మున కిట్టిమేలు తటస్థించునా?

[ఆకాశమున]

క. ఈసును రోసము గల దు
శ్శాసనుసుతుతోడ నిట్లు సమరం బమరన్
జేసి యభిమన్యుఁడా దౌ
శ్శాసనితోఁగలసి మెలసి స్వర్గముచేరెన్.

ధర్మ— (విని) హృదయమా! యింకను సిగ్గులేక యారాటపడెదవేల? చేయవలసినపని చేసితివి. వినదలఁచినమాట వింటివి. హా! భరతా న్వయరత్నదీపమ!

ఉ. తామర మొగ్గరంబునకు దారియొనర్చి కుమార! నీవుపోఁ
గా మన జోదులం గొఱవిగా మనసైంధవుఁ డాగె, దేవతా
ధామము నేఁడు చేరుటకు దారి యొనర్చి గమించుచున్న నీ
తో మమునెల్ల నొక్కమొగి దోడ్కొనిపొమ్ము మరల్పఁ డెవ్వఁడున్.

[మూర్ఛపోవును.]

ద్రౌప— (పట్టుకొనుచున్నది)

ధర్మ— (లేచి) పాంచాలీ! పుత్త్రఘాతినగు నన్నింటఁబోకుము.

[తెరలో]

శా. సంతోషించెదవేల యేద్వక కురుక్ష్మానాథ! వేమందితో
సుంతైనన్ దప్పలేక బాలుని గతాసుంజేసి తీ వన్నపృ
త్తాంతమ్మున్ విని సైఁచునే విజయహర్యక్షంబు? పాపాత్మ! మీ
యంతం బాతనిచేత నున్నయదిలేరా! నేఁటితోఁ దీఱెనే.

ధర్మ— (వినుటనటించి) ఇవి యుయుత్సుని యుపాలంభవాక్యములు. (స్మృతినభినయించి) ఓహో! యీ మాటలువిని దురాత్ముండగు సుయోధనుం డీ వైశ్యాంబాపత్యమున కేమిముప్పు కల్పించునో కదా! సంగరారంభసమయమున నేను బితామహాదుల సందర్శించి తదనుజ్ఞాతుండనై మరలివచ్చునప్పుడు.

ఉ. "మమ్మెవరేని జేరఁగల మానిసు లుండిన వారలిప్పుడే
క్రిమ్మఱివచ్చి చేరుదురుగా కలవారిని నేను జూచెదన్
దమ్ములతోడి పా" టనినఁ దా నితఁడొయ్యన వచ్చిచేరె స
త్ప్రమ్మతు నాదురాత్ముఁడిది సాకుగఁజేసి వధించు నేమొకో.

(సంరంభముతో) ఓరీ ధనుస్సు, ధనుస్సు.

కరం— (నేపథ్యాభిముఖముగాఁజూచి) దేవా! అత్యాహిత మేమియును లేదు. అయ్యనఘుఁ డిక్కడికే వచ్చుచున్నాఁడు.

ధర్మ— కరండకా! అక్లేని నీవరిగి పుత్రశోకమ్మునఁ గుందు సుభద్రయుఁ బతిశోకంబున నొగులు నుత్తరయు జీవించు నుపాయము వేచి యుండుము.

కరం— చిత్తము. (నిష్క్రమించును)

యుయుత్సుఁడు—(తత్తరపాటుతోఁ గన్నీటితోఁ బ్రవేశించి తెరపంకఁదిరిగి)

క. ఒక కలగనఁ దెలవాఱెనె?
యకటా! యిల్లలికినంత నయిపోయెనె పా

తకులార! పండు; వీమీ
వికవిక లివియెల్ల జేపు వీక్షింపమెకో. (సమీపించును)

ధర్మ— (యుయుత్సుని గౌఁగిలించుకొని దుఃఖముతో)

మ. నగలుం బట్ట లలంకరించునెడ యానంబెక్కుచో నాడుచోఁ
బగలు న్రేలును భోజ్యము ల్గుడుచుచోఁబన్నుండుచోఁగాని ముం
దుగ నెవ్వానికిఁ బ్రీతి నల్పుదురు పార్థుల్ వాని నాముద్దులా
నిఁగటా! యందఱికంటె ముం దనికి నేనే పంపి చంపించితిన్.

యుయు— (తనలో) ఈయనఘు నేమని యోదార్పఁగలను! (ప్రకాశము)
అన్నా! ఊరడిల్లు మూరడిల్లుము.

ద్రౌప— హా! భువనైక ధనుస్సార! కిరీటికుమార! నీకొఱకుఁ బెక్కు పాట్లుపడి వరించిన శశిరేఖయందైనఁ గరుణలేకపోయెనా! దుర్భర గర్భాలసయు గోలయునగు విరాటపుత్రి నెవ్వరికప్పగించితివి! ఎవరెన్ని యిక్కట్లుపడినను నాగర్భ శ్రీమంతురాలవగు నో సుభద్రా! మాల దైవము నీకీ కడుపుమంట కల్పించెనా? నీమొగమెట్లు చూతుము? ఏమని యూరడింతుము?

ధర్మ— నాయనా! అభిమన్యుఁడ! పద్మవ్యూహనిర్భేదనచణంబగు నీ పౌరుషంబు తెలుపుటకు మాఱుగా నీ తండ్రితోఁజావా తెలుపవలసినది?

క. పకపకనవ్వుచు "సంశ
ప్తకులంజంపితి" మటంచుఁ దగుమెయి నాయొ
ద్దికివచ్చు పార్థకృష్ణుల
మొకములు నేనెట్లు చూడ మొనయుదు తండ్రీ!

యుయు— ఊరడిల్లుము. జగదేకవీరులగు పార్థకృష్ణులు శత్రువులంజించి చెండాడి తుదకుఁ గాలధర్మము నొందిన కుమారునకై వగతురా! శత్రువుల కోహటిల్లిన వగతురు. చంపుటయుఁ జచ్చుటయుఁగాక సం గరంబునం బువ్వులచెండ్లు విసరుకొందురా యేమి? విపరీతకాలమున కేమిచేయఁగలుగుదుము. పగఱకొడుకులు మన కొడుకులవంటి వారు కారా? వారుమాత్రము దుర్భరంబగు పుత్రశోక మనుభవించుటలేదా!

ధర్మ— ఓయీ! యితరకుమారులకు నభిమన్యునకు సాటియగునా?

శా. ఆకర్ణాంతములైన యాకనుల సొంపామోముసింగార మా
మోకాల్మీదికి జాఱు కేలుగవ యామొద్దైన చెక్కుళ్ళు నా
యాకారంబుఁ దలంచినన్ మఱవ శక్యంబే? కటా! యెట్టు లీ
శోకంబుం దిగమ్రింగువారు; కరుణాశూరు ల్పుభద్రార్జునుల్.

సీ. తమ్మిపూరేకు చందముగల్గి చెవిఁదాఁకు
పెడఁద కన్నులదోయి బెడఁగు తోడ
నిండుజాబిల్లి వెన్నెలవంటి చిఱునవ్వు
దొలకించు కెమ్మోవి కులుకుతోడ
గండుతుమ్మెద రెక్కగమిచెల్వమును బిల్వ
సాగు నూనూఁగు మీసములతోడఁ
గౌదమచందురు బోలెఁ గొమరారు నుదురైన
చదురుగల్గిన సోఁగ నుదురుతోడ

తే. గీ. జక్కఁదనమున కిక్కయై చంద్రబింబ
మునకు పహపాతియైనపుత్త్రునిమొగంబు
పడయ నేరవి పరమనిర్భాగ్యపురుష
గణములోఁ జేరెనే కుంతికాము పకట!

యము— అన్నా! ఏల విచారింతువు? ఎవరిపిల్ల లెవరికి మంచివారు కారు? హెచ్చుతగ్గులు మనకుఁ గావి మృత్యుదేవతకుఁ గలవా! అదియునుంగాక, పెక్కుజన్నము లొనర్చి బ్రాహ్మణుల సంతృప్తి పఱచెనా? లేక దేవతలచేఁ బసిఁడివాన గుఱిపించుకొనెనా? షోడశ మహాదానములు గావించెనా? లేక సప్తద్వీపములు జయించెనా? శివునివిల్లు విఱిచెనా, లేక గంగానదిని వెలయించెనా? శతాశ్వమేధము లొనర్చెనా, లేక పండ్రెండేండ్ల ప్రాయమున భూమికంతకు నేక చ్ఛత్రాధిపత్యము గావించెనా? వర్ణాశ్రమధర్మములు నిల్పెనా, లేక విప్రులకు మృష్టాన్నమిడి మణులు దక్షిణ లొసంగెనా? లక్షమంది భార్యల నుపలాలించెనా? లేక యగ్ని నారాధించెనా? సత్రియా

గంబు గావించెనా ? లేక చిన్నప్రాయమున సింహశరభాదిమృగముల నెక్కి తిరిగెనా ? భూమి నావుంజేసి పాలుపితికెనా ? లేక యిరువది యొక్కమాఱు రాజులం దునుమాడెనా ? ఏమియు లేక పూవప్రాయమునఁ దెగ్గిన కుమారునకై యింతవనట తగునా ?

ధర్మ— తమ్ముఁడా ! సమస్తభోగము లనుభవించి ముదిసిచదిసిన షోడశ రాజచక్రముతోఁ బసివానికి సాటి తేనగునా ?

ఉ. "పాండుకులంబు నిల్పఁదగువాఁ" డని యెవ్వనినమ్మి క్రీడి యీ
ఖండన మాచరించుటకుఁ బాల్పడె నట్టికుమారరత్న మా
గండరగండఁడే మొదటఁ గాలవశంబును జెంద భూమియం
దుండి యిఁకేమి చూచుకొని యుద్ధమొనర్చెదరయ్య పాండవుల్.

ద్రౌప— (కన్నీరుతుడుచుకొనుచు) హా ! కుమార ! పాండవకులాంకూర మని తలఁచిన నీవే ముదిసిన మాగ్రినువైతివా ? తలిదండ్రుల కేముద్దు చెల్లించితివి ? ఇఁక నుత్తర కడుపులోనున్న జరాయు పిండమా మాకు దిక్కు ?

ధర్మ— పాంచాలీ ! ఎంత వెట్టిదానవు ? ఏల మిథ్యామనోరథంబులు తలపోసికొందువు. దుర్భరంబగు వియోగ దుఃఖంబును భరించి యుత్తర బ్రతికి నప్పటి మాటగదా ? ఓ భీమసేన నకులసహదేవులారా ? మీకయిన సమయోచితంబగు తెలివిలేకపోయె.

ఉ. తప్పఁదలంచి పోరికి వృథా సుతు నంపితిఁ జంపుకొంటి నే
నప్పుడు పోరిలో నిలిచినంతఁ బరాభవమబ్బుఁగాక మా
యప్పయు నప్పయుం గలసి యప్పుడ నన్ను వదల్పకుందురే ?
యిప్పుడు వానిఁ దేఁగలుగునే ! భగవంతుఁడు వచ్చె నేనియున్.

(తెరలో)

చ. పడమటి కొండదాపునకు భానుఁడు చేరెఁ దమంబు నుంత వె
ల్వడె విహగవ్రజంబులు కులాయకులంబున కేగునట్టు లే
ర్పడ బవరంబు మాని శిబిరంబుల కేగుఁడు సేనలార ! మీ
యొడయలతోడ రేపకడ యుద్ధముచేయఁగ రండు మెండుగన్.

యుయు— (ఆలించి) ఆర్యా! భాస్వంతుం డస్తమించెను. ఇరుదెగల వారును బటకుటీరములకుఁ జేరుచున్నారు. మన మీ యంతిపురంబు విడిచి కుమారమరణఖిద్యమాన మానసులగు భీమసేనాదుల మారడిం డింపఁబోదము.

ధర్మ— తమ్ముఁడా! ఒక సూర్యుండే కాఁడు నా మదికి జగమంతయు న_స్తమించినట్లే యున్నది! హా భువనైకవీర!

గీ. కలకలని నవ్వు ముద్దు మొగంబు మఱపు
వచ్చునే చంద్రుఁడున్నంతవఱకు మాకు
నెన్నిజన్మంబు లె_త్తిన నిన్నువంటి
కొమరుగలవానిఁ గాంతుమే కొమరుగుజ్జు!

ఓపాంచాలీ! నాకై విచారింపకుము, ప్రజ్వలితంబులగు దహన జ్వాలలం బడి “తండ్రిల రాజ్యము వల” దని పితామహుని రాజ్యమేలఁ బోయిన కుమారుం జూడనేగెదను.

గీ. “ఎదురురాఁడేమి సౌభద్రుఁడేఁడి” యనుచు
నడుగు క్రీడికి నే నేమి నుడుగువాఁడఁ
“గొడుకునంపితి గురునకుజడిసి” యనుచు
నతనితోఁ బల్కనాకు నోరాడ దకట!

అదియునుంగాక,

చ. “కొడుకును బల్వు రేకమయి కూల్చిరి ఘాతుకు” లంచు నెవ్వఁడో
బెడిదపువా_ర్తయు న్విను చు, విన్నఁ గిరీటికి మేనునిల్వ దీ
గడబిడయేల? యా వెనుకఁ గాఱులు ప్రేలు రిపువ్రజంబు పా
ల్పడుటకున్న యీచెనఁటి ప్రాణమువాసి సుఖింతు నంగనా!

ద్రౌప— ఆర్యపుత్ర! మే మందఱమును నీతోడివారమే కాన నాకు వగచుటకుఁ బనియేమున్నది?

ధర్మ— తమ్ముఁడా:నీవుపోయి భీమసేనాదులతో నావచనములుగా నిట్లనుము.

ఆ. శ_క్తిగలరయేని సమరంబు సేయుఁడు
శ_క్తి చాలదేని శరణమనుఁడు

లేకయున్న రండు లేఖలోకంబున
యంద గలసియుంద మండలమును.

యుయు— అన్నా! ఈసందేశమును నేను జెప్పఁజాలను. ఇతరులును జెప్పజాలినది కాదు. (వినుట సూచించి తనలో) అవిగో! దేవదత్త పాంచజన్యస్వనంబులు వినవచ్చుచున్నవి. సంశప్త కారణ్యంబు దహించి యర్జునానలంబు వెలుగుచుండంబోలు? పాప మాతఁడిప్పటి కీవార్తవిని యుండఁడుకదా!

(అంత దేవదత్త పాంచజన్యంబులు పూరించుచుఁ
గృష్ణార్జునులు ప్రవేశించుచున్నారు.)

(ద్రౌపదీ ధర్మరాజులు శోకాతిశయమును సూచించుచుందురు.)

అర్జు— (సంశయముతో) బావా! ఏమది నాయెడమ కన్నదరుచున్నది? కాళ్ళు తడబడుచున్నవి. స్వరము గద్గదపడుచున్నది. కుంభసంభవుఁడు ధర్మసంభవునకేమి కీడు గలుగఁజేసెనోగదా? ఈ శిబిరము వంకఁ చూడుము.

సీ. వందిమాగధులు కైవారంబు చేయకు
న్నారేల నీరజనాభ నేఁడు?
ఆఱువేళల మ్రోయనగు నగారా మ్రోఁత
వినఁబడదేల గోవింద నేఁడు?
మనలఁ గన్గొని లెంక లనుసరింపరు నమ
స్కృతులు సేయ రిదేల కృష్ణ నేఁడు?
ముత్తైదువులు మన మోసాలనుండి యా
రతు లెత్తరేల చక్రిధర నేఁడు?
గీ. తోయజారాతి నల విధుంతుదుఁడు మూఁడు
వంతులుగ్రసింప వెలవెలఁబడిన పగిదిఁ
గానఁబడు చున్నదకట! నాకన్నుఁ గవకుఁ
బటకుటీర మిదేల గోపాల! నేఁడు?

ఏ యనిష్టంబు రాకుండ నామనంబిట్లు క్షోభింపదు. విరాటద్రుపదాదు
లేమయినారో ? కవలెట్లున్నారో ? ధర్మజుని గతి యేమయినదో ?

కృష్ణు— (తనలో) నాకు యుయుత్సుని యుపాలంభ వాక్యములు విన్నది
మొదలుగ నభిమన్యునివిషయమునఁ బూర్ణముగా ననుమానము తగిలి
యున్నది. ప్రతిక్రియ చేయఁబూనుట కప్పటికప్పుడే సమయము గతిం
చినది. ఆయుయుత్సుఁ డంత కొక్కింతమున్నె యామాట ఉపయో
గించినఁ గుమారుఁడు విధిగా దక్కును. ఇంతకు దైవమని
వార్యము. ఇటఁ గర్తవ్యమేమి ? ఇతనికిఁ గ్రమముగాఁ దెలియ
వలయునే కాని యిప్పుడే తెలియఁగూడదు. కావున నిట్లు చెప్పెదఁ
గాక. (ప్రకాశము) అర్జునా ! ఏల యిట్లధైర్యపడియెదవు ?

క. నీయన్నలకుం గుశలము
నీయనుజులకుఁ శుభంబు నిక్కంబుగ నే
దో యొక కొంచె మనిష్టం
బీయెడ నగు దానికింత యేటికిఁ బొగులన్ ?

అర్జు— (స్మృతినభినయించి) నే నా సంశప్తక సంగరపు టలజడిలో నుండ
నొక్కుమ్మడిగఁ గౌరవుల సింహనాదంబులు వినవచ్చినవి. అందు
లకుం గత మేమై యుండునో ?

[పరిక్రమించి శిబిరమువంక తేఱిపాఱఁజూచి కన్నీటితో]

చ. రణ మొనరించి నేను శిబిరమ్మునకుం జనుదేరఁగా నకా
రణముగఁ జంద్రబింబ మెదురం బడు పోలికఁ గన్నుఁదోయి పా
రణ మొసరించుచు న్మృదుకరంబుల నన్ను గవుంగిలించు స
ద్గుణములప్రోవు లేఁడు గృహతోరణమం దభిమన్యుఁ డక్కటా !

(యోజించి)

గీ. గురుఁడు పన్నినతమ్మిమొగ్గర మభేద్య
మనుచు మనవారు సౌభద్రు నంపిరటకుఁ
గటకటా ! వాఁడుదానిఁ జించుటయెగాక
మొనవెడలివచ్చు టెఱుఁగక మోసపోయె.

కృష్ణు— ఏల యీ తత్తరపాటు ? ఇది ద్రౌపదీ శిబిరముగదా ! ఇక్కడ నభిమన్యుఁడేల యుండవలెను ?

అర్జు— (ఎదుటఁ జూచి) వాసుదేవా ! మన శిబిరంబునకు మాఱుగా ద్రౌపదీ శిబిరంబునకు వచ్చితిమేమి ? కలఁతపడిన మనంబుతో నేఁ దెలియక పోయితిని. నీవును జెప్పవైతివి.

కృష్ణు— (తనలో) నా మనముమాత్రము స్వస్థముగా నుండెనాయేమి ? (ప్రకాశముగా) ఔను. ఇది ద్రౌపదీ శిబిరమే ! ఇచటఁ బాంచాలి యుండును గదా ! ఆమె నడిగిన సర్వమును విశదమగును.

అర్జు— (స్మృతి నభినయించి) నాకుఁ బాంచాలీసదనమునకు రాఁదగిన సంవత్సరము కాదుగదా ! అయినను గనుగొందము. ఎవఁడురా యక్కడ ?

బకో— (ఎదుర్కొని) దేవా ! నేను బకోటకుఁడను.

అర్జు— (ఆతురముగా) అన్నగా రెక్కడ ?

బకో— (తనలో) అక్కటా ! ఈ చావుకబురు నే నేమని తెల్పుదును ? (కన్నీటితో వాక్స్తంభమును నటించుచు) దేవా ! అరుగో నక్కడనే యున్నారు.

ధర్మ— హా ! అభిమన్యుకుమార ! హా ! భువనైకశూర ! (విలపించును)

ద్రౌప— అయ్యో ! ఎంతదురవస్థ వచ్చుచున్నది ? పుత్రశోకాతురుఁడై కిరీటిలోనికివచ్చునేమో? మరల భూప్రదక్షణము చేయవలసి వచ్చును.

అర్జు— (విని శోకముతో) వాసుదేవ ! ఇపుడైన నిజము తెలిసెనా హాసుభద్రాకుమార !

మ. చతురంభోధిపరీత మైనధరణి న్శాసింతు వీ వంచు న
మ్మితి నీరీతిగ దిక్కుమాలి రణభూమిం గూలితే ? కేశవ
ప్రతిరూపంబగు నీ పరాక్రమము వ్యర్థంబాయెనే పోర నా
కుతుకంబంతయు వీటఁబుచ్చితివిగా ? కుత్తా ! జగన్మోహనా !

కృష్ణు— (దుఃఖమాపుకొని) అర్జునా ! శోకింపకుము. రణమునం దోహటిల్లక పోరు రాచవారందఱు సంతసింపఁదగినచావు శోచనీయముకాదు.

ఆ. నీకుఁ బుత్రికుండు నాకు మేనల్లుంను
శోకమొక్కరూపసూ ! యిరువుర
కేడ్వ లేకపోతినే యేను నీవలె ?
ధైర్యశాలి కిట్లు తగదు తగదు.

గీ. రాచబిడ్డకు మరణంబు రణమునంద
తప్పదని నిర్ణయించిరి ధర్మవిదులు
పలువురం జంపి చచ్చినబాలునకయి
వగవ నేటికి నీవంటివాఁడు ? పార్థ !

ఏడ్చి యేడ్చి ప్రాణములు శోషించి యున్న ధర్మజుని బ్రతుకు విచారించుకొనుము.

బకో— దేవా ! నిజము. దేవర యోదార్చుచున్న నది మొదటిది. యిది రెండవదియు నగును. "అసహాయంబుగఁ గుమారు ననికిం బంపి చంపించితి నేఁడు గిరీటి మొగమెట్లు చూతు" నని కుందుచున్న యన్నగారి నోదార్పుఁడు.

అర్జు— హా ! ధర్మరాజ ! ఎంతపని చేసితివి ?

గీ. ఎక్కడకుఁబోయె మనభీముఁ ? డేమియైరి
కవలు ? పార్షతుఁడేమయ్యెఁ ? గనికరంబు
లేక పసివానినొంటిగా నీకుమారుఁ,
బంపఁదగునయ్య ? సంగ్రామభారమునకు.

ఓరీ బకోటకా ! కొడుకుపడియున్న చోటైనఁ జూపింపుమురా !

ఉ. గాసిలియుండియుం గరుడుగట్టిన నెత్తుటిలోనఁ బ్రాణముం
బాసియు వానికాంతి కనుమాయదు నిక్కము పీసమేని; రా
కాసులు నాల్గువంకల వికావిక నవ్వఁగఁ జంద్రమండలం
బే సరిపోవు వానిమొగ మేగతి బూడిదఁ దోఁగియున్నదో ?

(శోకావేశముతో)

మ. అకటా ! దిక్కఱిపోయెనే ? హరికి మేనల్లుండు, గాండీవిపు
త్రికుఁ డాచార్యునకుం బ్రశిష్యుఁ; డఖిలాస్త్రజ్ఞాత; గీర్వాణనా

యక పౌతుర్వెండు, విరాటు పెండ్లికొడు కన్యాయంబు గౌంతమ్మకో
రిక లిట్లాఉడివో సుభద్రకెదఁ గార్చిచ్చింత దాకొల్పుచుఁ.

ధర్మ— (తెలివి తెచ్చుకొని) పాంచాలీ! కరండకుఁ డేడి?

ద్రౌప— ఉత్తరాసుభద్రల ప్రాణసంరక్షణకై నియోగింపఁబడెఁ గదా!

అర్జు— (కోపముతో) ఓరీ! బకోటకా! త్రాచుపాముపిల్లతో నయ్యా
టములాడి యిట్టి సాహసమున కొడిగట్టిన మహాపాతకి యెవఁడురా?
వాని నిప్పుడే—(అనునర్థోక్తిలో)

ధర్మ— (సమీపించి కన్నీటితోఁ గౌఁగిలించుకొని)

మ. వనజాక్షుండును నీవు శత్రువుల గెల్వన్ బోవ నాచార్య బు
ద్ధినిబద్ధంబగు తమ్మి మొగ్గరము భేదింపంగఁ బంపించి నీ
తనయున్ జంపఁదెగించె నేఖలుఁడు, పుత్రద్రోహి యా బుద్ధిపో
యినవాఁ డా యవివేకి యా చెనఁటి వీఁడే చంపు మో యర్జునా!

కృష్ణ— ధర్మపుత్రా! ఊరడిల్లు మూరడిల్లుము. వాని కాయువుమూఁడిన
నీవేమిచేయఁ గలవు? కాని భీమాదులు కూడఁబోయి కావలేకపోయి
రా? లేక పోనే లేదా?

యుయు— అక్కటా! పసివాని నొక్కనిం బంపి యూరకుండుమా?

తే. గీ. గురునిభయమున రా జంతిపురముఁజొచ్చె
భీముఁడాదిగ మేమెల్ల వెంటఁబోతి
మడ్డువడె సైంధవుం డట నభవదత్త
వరముచే దారిలో మా కవార్యుఁడగుచు.

అర్జు— (పండ్లుగొరుకుచు) ఆ! సైంధవచండాల! ఎంతపని చేసితివిరా?
శత్రుశేష ముంచుకొన్నందులకుఁ దగిన ప్రాయశ్చిత్త మొనర్చితివి.

కృష్ణ— (తనలో) ఇతని కీ శోకము వీరముగా మారుగాక. (ప్రకాశము)
అర్జునా! "అగ్నేశ్శేషం ఋణాచ్ఛేషం శత్రోశ్శేషం నశేషయే" త్తని
పెద్దలూరక పలుకుదురా? అప్పుడు పూర్తిగాఁ జంపకుండుటయే మన
కీవిపత్తునకుఁ గారణమైనది.

అర్జు— (గాండీవము సారించుచుఁ గోపముతో) ఓ మహారాజా! ఓ వాసుదేవా! ఓ పంచభూతములారా! నాప్రతిజ్ఞ యాలింపుఁడు!

తే. గీ. ఎల్లి చంపుదు సైంధవు నెవ్వరడ్డ
పడిన నిజముగఁ జీఁకటిపడకమున్న
చంపలేకున్నఁ బావకజ్వాలయందు
భస్మమైపోదు నీ గాండివంబుతోడ.

కృష్ణు— అర్జునా! ఏల యీతొందర? ఆలోచింపకుండ నిట్టిఘోరప్రతిజ్ఞ చేయుదురా? కుంభసంభవాది మహాయోధగోపాయితుఁడగు సింధురాజుం దేఁటిచూడ నెవ్వరితరము?

అర్జు— కృష్ణా! ఏల యిట్లు పిరికిమందువోసెదవు? (మరలవిచారముతో)

శా. పాపాత్ముండగు సైంధవాపశదుఁ డాఁపన్ దోడురాకున్కి "రా
వే పాలింపవె తండ్రి" యంచునను "వే వే రమ్ము మామా" యటం
చాపద్బాంధవు నిన్ను నెంతగ నెదన్ ధ్యానించెనో? కృష్ణ!
(యోజించి) యేమీ! పార్థాత్మజు మానసంబు తగునే యీసీచమర్యాదకున్?

క. మనకు నెదియేని యాపద। యనువుపడన్ బ్రోవఁజాలు నభిమన్యుండా
మనతోడాసించుటః యిం। కను నేనేమంచు బ్రతుకఁగావలెఁ గృష్ణా!

(ధర్మజుదిక్కై) అన్నా! కుమారుని పరాక్రమ మెట్లు ప్రవర్తించెనో చెప్పి నాకుంగొంత సంతసము కల్గింపుము.

ధర్మ— (కన్నీటితో) తండ్రీ! నేనేమిచెప్పఁగలను? నాకు నోరాడదు. కాక యాపరాక్రమము సహస్రముఖుఁడగు శేషుఁడేని వర్ణింపఁజాలఁడని కరంచకుఁడు చెప్పిన మాటలంబట్టినిశ్చయించుకొంటిని.

యుయు— సోదరా! అదియట్టిదియ. సూత్రప్రాయముగా నే నొక్కింత చెప్పెద నాలింపుము.

చ. ఎనిమిదివేల తేరు లలయేన్గులు తొమ్మిదిమార్లు లక్ష్మణా
ద్యనుపమతేజు లొక్క ద్విసహస్రము రాజసుతుల్, బృహద్బలుం
డునితరవీరు లెందఱొ గనుంగొనశక్యము గాదు వీరి న
య్యనిమిషరాజపౌత్రుఁడు రణావనికిన్ బలిపెట్టె నెట్టనన్.

అప్పట్టున ద్రోణాదులందఱును "నితఁ డర్జునునికించుక హెచ్చగు నని ప్రశంసించిరి.

అర్జు— (ఎదురొమ్మునఁ జేయిపైచుకొని)

మ. హరి సారథ్యము లేదు, లే వకట! దివ్యాశ్వంబు లెప్పట్టునం
దిరమౌ తేరును లేద, యక్షయపుఁదూణీరమ్ములా లే, వొరుల్
నఱకన్ రానిధనుస్సు లేదు, పడగన్ లంకారియున్ లేఁ,డెటుల్
దురమం దిందఱిఁ గూల్చితయ్య? కొడుకా! ద్రోణాదులగ్గింపఁగన్.

క. ఇట్టి యసహాయశూరునిఁ
బట్టిని బోఁ గొట్టుకొనియు బావా! యిఁక వీఁ
డెట్టులు సుభద్రఁ గనుఁగొను?
నెట్టులు బాంచాలిఁ గాంచు నెటు జీవించున్.

కృష్ణు— (తనలో) తిరిగియు నితని మనము శోకమునే యనుసరించు చున్నదే! అవును పుత్రశోకము దుర్నివారము. (ప్రకాశము) బావా! నీ పుత్రఘాతి మరణంబునంగాని నీ కీ శోక ముపశమింపదు.

అర్జు— (స్మృతి నభినయించి) అవును కృష్ణా! ఇదిగో! ముమ్మాటికిని నా నిశ్చయము వినుము. ఈ సైంధవహతకుఁడే నా పుత్ర మరణమ్మునకు మూలకందముకావున,

ఉ. కావుమటంచు ధర్మజుని కాళ్ళపయిం బడకున్నఁ, బేర్మిమై
నీవు భరింతునం చభయ మీయకయున్న, గురుండు కాఁడు గౌ
రీవరుఁడడ్డమై నిలుపరించునుగా కని వెన్నుచూపుచున్
బోవకయున్న సైంధవుని బోకడఁతున్ రవి కుంకునంతకున్.

కృష్ణు— కానిమ్ము. అననేకూడదు గాని యన్నమాట నెఱవేర్చుకోవలయుఁ గావున నీవీ పుత్రశోకము మఱచి శుచివై రహస్య ప్రదేశమునం బాశుపతమహామంత్రం బుపాసింపుము. ధర్మపుత్రా! నీవునిజశిబిరంబునకుంబోయి భీమసేనాదుల నోదార్చుము. నేను బుత్రశోకాతురయగు మాచెల్లెలి నూరడింపఁ జనెద. [అందఱు నిష్క్రమించుచున్నారు]

గద్య— ఇది శ్రీ....తిరుపతి వేంకటేశ్వరు లొనర్చిన పాండవ విజయమునందుఁ దృతీయాంకము.

ఓం

శ్రీ మత్పరదేవతాయైనమః

పాండవవిజయము

చతుర్థాంకము

[తెరలో]

గీ. చిత్రముగఁ బొద్దుఁజక్రంబు చేతఁగప్పి
పొద్దుగుంకెఁగదా యిఁకఁబోలియు నర్జు
నుండనుచు మోదమున సైంధవుండునిగిడి
చూడఁ దునిపించెఁ దల శౌరి క్రీడిచేత.

గీ. బంతిమాదిరిగా సింధుపతిశిరంబు
నటకి యభ్రమునుండి క్రిందఁ బడకుండఁ
ద్రిప్పుచున్నాఁడు కృష్ణుఁడు చెప్పినట్లు
ప్రతిన నెరవేర్చుకొన్న యా ఫల్గునుండు.

[ఇది చూళిక]

(పిదప యథోక్తముగాఁ గృష్ణునితో నర్జునుఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు)

అర్జు— వాసుదేవా! ఈతల యెచ్చటఁ బడవేయవలెనో వేగముగ వెలవిమ్మా.

క. ఒకబాణపుంఖమున వే
ఱొక బాణపు మొనఁదగిల్చి యుంచితి పీసా
యకమయ నిశ్రేణికపై
నకటా! యిటు లెంతకాల మాడింతు హరీ!

కృష్ణు— దీనికిఁ జేయఁదగినపని నీ బాణములకు సాధ్యమగునది కాదు—— "వీనితల యేమఱిపాటునఁ దుంపఁబడు" నని మున్నొకప్పు డంబర వాణి యానతీఁగా,

చ. "ఎవని కరంబునుండి యిది యీ యిలపైఁబడు నంతఁ దచ్ఛిరం
బవును సహస్రఖండము" లటంచు శపించెఁ దపస్వియైన సైం
ధవజనకుండు తా; నిపుడతండు శమంతక పంచకంబుగా
న విమలనిష్ఠ నియ్యెడ ననారతమున్ జపియించు ఫల్గునా!
కావున సమంతస్రంబుగాఁ బాశుపతంబు సంధించి వృద్ధ క్షత్రియుండగు
నా వృద్ధక్షత్రదోసిలిలోఁ బడవేయుము. అతండు నీ! యని రోసి
నేలకుం ద్రోయఁగలఁడు. పదఁపడి వానివ్రేలుపెట్టి వానికన్నే
పొడిచినట్లగుఁగాక.

అర్జు— (అబ్బురముతో) దేవా! మంచిది. (పాశుపతము సంధించి)

గీ. క్రీడి నిన్నెద నమ్మిన భృత్యుఁడేని
నీవు పశుపతియస్త్రంబవేని దీని
సింధుపతితండ్రి దోసిలిఁ జేర్చుమమ్మ
వసుధఁబడకుండనో పాశుపతమ! నీవు(విడుచుచున్నాఁడు)

[తెరలో]

ఋషిబాలకులారా! ఆశ్చర్యమాశ్చర్యము!

గీ. మెఁండితలయొండు నడుమింటనుండియెగిరి
వచ్చి మనరాజఋషి సంధ్యవార్చుచుండఁ
జేతిలోఁబడ నాతఁడు క్షితికిఁద్రోచెఁ
ద్రోయఁ గాఁదల చెక్కలై పోయె ఋషికి.

కృష్ణు— (విని) ఫల్గునా! యిఁకఁ గృతకృత్యుండ వైతివి.

క. కురుబలమకాదు దేవా
సురబలములు వచ్చియవికిఁ జొరఁబడినను నీ
శరవహ్నిలోన మిడుతల
కరణింబడి మ్రగ్గి బూది గాకుందురొకో!

అర్జు— దేవా! నీ యనుగ్రహమునే కొనియాడుకొనుము. నన్నేల
పొగడెదవు?

ఉ. నీదయకల్మి నే గెలువ నేర్చితిఁ గాక పురారికైన దో
ర్ధాములుసూడ సింధుపతి నట్లొనరింపఁ దరంబె ? నీవు తో
డీఁది తరింపఁజేయ నెవ రెట్టి ప్రతిజ్ఞను దాఁట లేరు ? దా
మోదర ! దాసవర్గమున కూరక యిట్టిపొగడ్త చెల్లునే ?

కృష్ణు— అర్జునా ! అట్లుగాదు. ఓడ యోటిదైనఁ జూక్కా నేమిచేయఁ
గలదు ?

ఉ. ఆహవదోహలుండయి పురారి కిరాతునిభంగి నీ రణో
త్సాహము చూచునాఁ డెవరు సాయమువచ్చిరి ? దేవవైరి సం
దోహము నాఁగి యుంద్రునకుఁ దోడ్పడునాఁడెవ రూఁతమైరి ? నీ
సాహసధైర్య శౌర్యగుణసంపద గాక ధనుష్మదగ్రిణీ !

ఇన్నిటికన్న నేఁడు నేను రణరంగమ్మునఁ దురంగంబులను నీరు బెట్టు
టకు విడిచినప్పుడు పదాతివై నీ వొనర్చిన యాత్మాదిరక్షణము వేయి
రెట్లధికముగఁ బొగడఁదగినది సుమా ! (చేతనిర్దేశించి) చూచితివా ?
కురుబల మెట్లు నశించినదో !

అర్జు— (పరికించి) దేవా ! ఇట్టి మిథ్యాస్తుతు లొనర్చి నన్ను సిగ్గు
పఱపకుము.

తే. గీ. రాత్రిస్వప్నమిషమ్మున రజతభూధ
రమ్మునకుఁ దీసికొని చని రాజమౌళి
చేతఁ బాశుపతాస్త్రసంసిద్ధి రూఢి
పఱపకున్న; నేఁజేసెడిపనియు గలదె ?

అది యట్లుండనిమ్ము.

గీ. ఖరకరుని మండలంబు చక్రంబుచేత
తెప్పపాటంతకాలంబు గప్పకున్న
నాబలం బభిమానము నాప్రతిజ్ఞ
తెలివితేట లీపాటికిఁ దెలియకున్నె ?

మఱియు నుచితసల్లాపములాడి నమస్కరింపించుచు వరదంబు బ్రదక్షి
ణంబుగాఁ బోనిచ్చి శిష్యవత్సలుం డగు నాచార్యుచేఁ గొంచెమును
గ్రహింపఁ జేసితివి.

కృష్ణు— ఔను. నాలుగుపాయంబులం బగఱ సాధింపవలయుఁగాని యొక్క పౌరుషంబునకు సాధ్యులగుదురా ?

ఉ. ద్రోణునకుం బ్రదక్షిణముతో దయవచ్చుఁగదా యటంచు నేఁ
బ్రాణము గాచుకోదలచి పర్వునఁ దేరటు త్రిప్పుచుండఁగా
బాణము లేయ మానవు, చివాలునఁ జేతులు దోయిలింప వా
స్థాణునికైన మోహరము దాఁటఁగ శక్యమె యాతఁడల్గినన్ ?

అర్జు— (రణరంగముచూచి విచారముతో) అక్కటా ! కృపాచార్యు లిప్పటికిని మూర్ఛఁ దెలియనేలేదు.

మ. విలువట్టించె విశేషముల్ దెలిపె నీ విప్రోత్తముం డక్కటా !
కలన న్నన్నెదిరించుఁగాక గురునిన్ గారింపఁగా నొప్పునే ?
కలుషాత్ముండను బ్రహ్మఘాతిని మహాకష్టుండ దుష్టుండ ని
య్యలఘుం డభ్యుదయాభిలాషి మన కయ్యాచార్యుతో పాటుగన్.

కృష్ణు— ఫల్గునా ? నీ వితనిం గుఱిచేసినవాఁడవు కావుకదా ! యాదృచ్ఛికముగా నిది తటస్థించినది. ఏలవిచారించెదవు ? (నిరూపించి) అడుగో నతఁడుమూర్ఛదేరినాఁడు. ఇఁకఁబోదము పద. (పరిక్రమింతురు.)

అర్జు— కేశవా ! సుయోధను నోట కెన్నఁడురాని మాటలు వచ్చినవి. నిమిత్తమేమో !

కృష్ణు— రణాభిలాషం జేసియు ఘోర ప్రతిజ్ఞాభంగభయంబునను నీవు వెనుకఁజూడకుంటివిగాని నే నందఱిపల్కు ల్లాలించుచునే యుంటిని. శ్రుతాయుధుఁడు తన గదచేతనే హతుఁడైనపిదప నీవు కాంభోజపతిం జెగటార్చి శ్రుతాయుర్ముఖులతో సమరము సేయుచుండఁ గురురాజాచార్యుని యొద్దకుం బోయి,

గీ. "సింధురాజును నేను రక్షింతు" ననుచు
నభయమిచ్చియు నిటు సేయ న్యాయమగునె ?
యతని దయచేత విడిచితి వంతెకాక
పగ్గెచేతను జొచ్చెనే మొగ్గరంబు ?

ఉ. ఊరక మేము చంపుకొనుచుంటిమి కప్పయెలుంగు పాముపై
చేరిన నిన్ను నమ్మికొని సింధునృపాలుని లేకయున్న నీ
పోరికి వచ్చునే యతఁడు? పుణ్యమొ పాపమొ పౌరుషంబొ ని
ష్పౌరుషమో మఱొక్కయెడఁ జాటున డాఁగినఁ బ్రొద్దుగ్రుంకదే!
నీ యభయదానము కతనఁగాని యతఁడు పూర్వమువలెనే యా పాండవు
లనే శరణుజొచ్చునేమో?" అని యేడ్చిన నయ్యాచార్యుం డిట్లుత్తరము
చెప్పెను.

అర్జు— ఆచార్యుఁ డిచ్చిన యభయము మనకు సాహాయ్యమే చేసినది.
తరువాత ?

కృష్ణు— తరువాత గురుఁడోయీ దుర్యోధనా ! సురాసురులయినఁ గిరీటిం
గెలువలేరని నీతోఁ బలుమారులు నుడివితిని. నా మాటట్లుండ నీతాత
దేవవ్రతుం డెట్టిచింతతో శరతల్పము నలంకరించెనో యెఱుఁగుదువా?

ఉ. "భండనమందు నాకు నొక పాండవు లెంతటివారు శౌరి రా
కుండిన; నాదువిల్లొకఁడె యుక్కడగింపకయున్నె యక్కటా!
దండుగ జోదులేటి ? కరదంబులు నేటికి? వాజులేల? వే
దండములేల? యింతకును ధర్మము నెగ్గకయెట్లుమానెడిన్?

ఇట్లు యోజించుచుండ దేవత లయ్యనఘుని "నీవీ వీరకర్మమ్ము సుండి
యుపరమింపుట యుక్త" మని హెచ్చరించిరఁట. నే నంతకన్న నధి
కుఁడను గానుగదా !

ఉ. పాపములాడె దేల కురువల్లభ! పోరఁగరాదె నీవు నీ
ప్రాపగు కర్ణుఁడుం బడుచువారలు; నే నిపుడేమి సేయుదుం
బాఁపడ వృద్ధుఁడన్ దురభిమానము చంపుకొనంగలేక యీ
చాపము చేతఁ బట్టుకొని చావఁగ వచ్చినవాఁడఁ బోరికిన్."

అని యుల్లసమాడెను.

అర్జు— నాయందలి వాత్సల్యమేకాని యా మహానుభావునిముందు నే నెంత
వాఁడను. నిజముగా నమ్మహితుఁ డభయమే యిచ్చినచో మన మా
సైంధవు దెసకేనిఁ బోఁగలుగుదుమా? ఏదో యీయన యొద్దికిఁబోయి

యేడ్చిన లోకముతోపాటు "మే ముండ నీ కేమి భయ" మని యో
దార్చి యుండును. తరువాత ?

కృష్ణు— నీ వనినట్లే; పదపడి సమంత్రికంబగు నొక కవచం బొసంగి "యీనాఁడు రణంబున నిశ్శంకముగాఁ దిరుగు" మని యనిచె. దానం జేసి యాతఁడట్టి ప్రల్లదములు నీయెదుట నుడువఁ గలిగె.

అర్జు— అదియా కారణము! ఆకవచధారణము గురువరుండుతప్ప నొరు లెఱుఁగరు. అయ్యనఘుకతన నాకును నాకతన నీమేనల్లునకును నది యెఱుకపడియె. (దుఃఖమాపుకొని స్మృతినభినయించి) నేఁడుమనయుత్త మోజోయుధామన్యు లొనర్చిన విక్రమము కడు శ్లాఘనీయముసుమా!

చ. కురుపతి దేరు గూల్ప వెఱఁగుంబడ కిర్వురు నొక్కతేరిపై
నతిముతినిల్పి రాజురథ మల్లన భగ్నముచేసి తేనిచే
మరల రథంబు గోలుపడి మాత్రిన యెద్దిరి యస్మదంతికం
బరుల నొకిర్వురం జదిపి యయ్యరదమ్ముల యెక్కియుక్కునన్.

కృష్ణ— చెప్పవలసినదేమి ? ఆపాంచాలకుమారులు నీకుఁ జక్రరక్షకులు గదా ? (స్మృతినభినయించి) అర్జునా! ధర్మజునకు ధృష్టద్యుమ్నుని సంరక్షకుఁగా నేర్పరచి తానయ్యజాతశత్రు ప్రేరణంబున మనకుఁ దోడ్పడువాఁడై మధ్యమార్గంబున ద్రోణుఁ డడ్డపడి "నీతమ్మునివలె మత్సమ్మతిం గొనిపోయెదవా ? లేక నన్నుఁ దలకడచి యరిగెదవా?" యని శరాసారంబున ముంప "అర్జునుం డొకరి సమ్మతి నెన్నఁడును గొనువాఁడు కాఁడు. కొనుఁగాక. వీఁడు భీముఁడు సుమీ" యని క్రేణించుచుఁ గొంతవడి పోరిపోరి విసివి తుట్టతుదకు,

చ. అరదము డిగ్గి ద్రోణుని శరావళి కెట్టులొ శీర్ష మొగ్గి య
గ్గురునిరథంబు వ్రేల్మిడిన కూఁడగమొట్టి నొగల్ కరద్వయిన్
బరువడిఁ బట్టి యయ్యనిలపట్టి తటాలున వీచి పైవ తే
రుటికి గురుండు శిష్యునిమహోద్ధతి కచ్చెరువందె మెచ్చుచున్.

అని యతని సారథి విశోకునివలన వినినది మొదలు కడు నక్కజ మగు చున్నది.

అర్జు— (మెచ్చుతో) అన్నసాహసము నిరుపమాన మని లోకప్రసిద్ధమే ! (యోజించి) ఐనను, ఈనాఁ డీమహావీరునికిఁ గర్ణునివలని యవమాన మించుక ఘటించుట కీ యతిసాహసమే కారణము. కానిచో భీమునిముందు కర్ణుఁ డెవఁడు బావా ! మాయన్నగారికి రథ మలంకారమాత్రమునకే గాని పనివడినప్పుడెల్ల నాయనకుఁ బాదచారిత్వమే శరణము సుమా.

కృష్ణు— అవును. సింగమునకు మాతంగవాహనమేల ? ఇతఁ డసహాయశూరుఁడే గాని యీతనికిఁ బ్రమాద మప్పుడప్పుడుఁ గొందొక బాధించుచుండును.

అర్జు— నీ వనినట్లే కానిచో,

చ. తన యరదంపు గుఱ్ఱముల త్రాళులు దుత్రించి విశోకు నొంచి వి
ల్లును రథకేతువుం దునుములోపల వేఁతాకవింట శత్రుసిన్
దునుమ యతింప కన్న గడు తొందరమైఁ దనతేరు డిగ్గి యా
తవి యరదంబు పైకి నొగి దాఁటునె తాను గృపాణపాణియై.

కృష్ణు— తనకత్తి విసరి యక్కటా తన నిరాయుధుండై మఱియు దాఁటెనఁట. ఆయుధ మున్నచోఁ గర్ణుఁడవమానింపఁగలఁడా ! (యోజించి) కత్తిచేఁ జాపము తెగకయున్న నితని నతఁడు రాకుండ వారింపఁగల్గునేమో యని యెంచితిం గాని గురునియెడఁ జూపిన సాహసమాసందియమును దీర్చినది (నవ్వి) అదుల యంపఱ మీయన్నకు దున్నపైఁబడు చినుకులునుం గావుసుమా బావా !

అర్జు— అయ్యనఘుఁడమాయకుఁడు గావుననే మీమీ హాస్యవచనములకప్పుడప్పు డవకాశమిచ్చుచుండును.

కృష్ణు— అమాయకుఁడు గావుననే గర్ణుఁడరదమ్మునసే యొకఁట డాఁగియున్న నయ్యది గనిపెట్టనేరక పోవుటయుఁ దుద కవమానితుఁడగుటయుఁ దటస్థించినది. లేనిచో నీవు మున్నొనర్చిన ప్రతిజ్ఞను గూడ నితఁ డప్పుడు చూచువాఁడు కాఁడుసుమీ ! దీనికేమి. "పులిమీఁదపుట్ట" యన్నటులెట్లో సైంధవవధ ప్రతిజ్ఞను నిస్తరించితి మను

కొనుచుండఁ గర్ణునితో మీయన్న కొనర్చిన యవమానమునకు బదులుచెప్పి యంతఁబోక యభిమన్యువధ నుగ్గడించి;

క. అనినీవు సూచుచుండఁగ
దునిమెద వృషసేను నీసుతునినని ప్రతినన్
బొనరించితి వద్దానిని
మనమున స్మరియింతె? యిట్టిమాటలు చనునే.

మీయమ్మకడుపు చల్లఁగ నిందుఁ గాల నిర్ణయము మాత్రము చేయ మఱచితివి.

అర్జు— వాసుదేవా! జగదేకరక్షకుఁడవగు నీ యనుగ్రహము గల నాకుఁగాల నిర్ణయ మొనర్చినను నయ్యది దుస్తరముకాదు. (స్మృతినభినయించి) బావా! దారుకుఁడు నీరథమ్మును సన్నద్ధపఱచి తెచ్చెనుగదా! కారణమేమి?

కృష్ణు— అర్జునా! రాత్రి యట్లుచెప్పితిని.పని పట్టినచో నేనుగూడ రథినైె యుద్ధం బొనర్చుటకు నిశ్చయించుకొనియే యున్నాఁడను. నీవు జగదేకవీరుఁడవుగాన నెవరి సాయమును నపేక్షింపవైతివి. కాని సన్నద్ధ పఱచి తెమ్మన్నందులకు భూరిశ్రవస్సుతో నన్యోన్యరథాది పరికర మారణంబుగఁ బోరియున్న నీ శిష్యుఁడు సాత్యకి కది తిరిగియుఁ గర్ణునితోఁ బోరి యోడించుట కుపయోగించినది. లేనిచో సాత్యకి రథస్థుఁడగు కర్ణునికి నోడవలసినవాఁడగును.

అర్జు— అతఁ డీనాఁ డొనర్చిన విజయములు గణించినచో నిరాయుధుఁడై కూడఁ గర్ణుని జయింపఁ గలుగుననియే నా నిశ్చయము. (పశ్చాత్తాప ముతో) వాసుదేవా! నేఁటి యుద్ధములో నొక యధర్మమునకు నామది కంపించుచున్నది సుమా.

కృష్ణు— భూరిశ్రవస్సుచేయి నఱకుటకేనా? సమయజ్ఞుఁడవు కావుసుమీ. అంతపాటి యధర్మమును లేకుండ బవరము నేయువారెవ్వరు?

చ. బెదరెద వీ యధర్మ మొక పెద్దయొనర్చి; రిపుల్ రణంబునం
బదుగురు కూడిమాడి యభిమన్యునిఁ జంపఁగవచ్చు నేమి? దో

ర్మదమున నాతఁ డెత్తిన కరం బది తుంపక కంటి కామయ
ప్రదమయి దొర్లు సాత్యకికబంధము చూచెదవా ధనంజయా!

అర్జు— పోనిమ్ము. కృష్ణా! అంతటితోఁ బోవీక మనసాత్యకి ప్రాయోప వేశంబున బాణములు వీడు నయ్యనఘుకంఠము దునుమటకేని వ్యసనపడవలదా?

కృష్ణు— పడవలసినదే. కృపునికై వ్యసనపడి యేమిచేయఁ గల్గితివి? భూరిశ్రవుని విషయమునఁ బూర్వజన్మ గాథగూడఁగలదు. అది సావ కాశముగ నీకుఁజెప్పఁగలను. ఆపై నీకీ సందియము వోవుటయేగాక యీనాఁడు ద్రోణ కర్ణా ద్యనేకయోధుల మక్కడఁచి సర్వవిధముల నిన్నును నన్నును మఱపించిన సాత్యకి కీ యవమాన మెందులకు ఘటి ల్లెనో కూడఁ దెలియఁగలదు. దీనికేమి? ఆచార్యు నెదిర్చి నవసి యున్న మీ పెద్దయన్నకు సైంధవ వధప్రకారంబు వినుపించి యోదా ర్చుదము రమ్ము. [పరిక్రమింతురు]

అర్జు— (స్మృతినభినయించి సాత్యకినుద్దేశించి) సాత్యకీ! ఎంతపని చేసి తివి! నిన్ను నమ్మిగదా, మాయన్న నొంటరింజేసి వచ్చితిని.

[ధర్మరాజు నుద్దేశించి]

క. నలుగురుతమ్ముల మనిలో
పలనుండియు నిన్ను గురువిబారికిఁ బోవం
గలపాటి కాకపోతిమి
దలితాంతర్వైరివీర ధర్మకుమారా!

కృష్ణు— ఫల్గునా! సాత్యకి రాకపోయిన భీమసేనునోడించి నీచోక్తులు వల్కిన కర్ణు నదలించు వారెవ్వరు? మనము ప్రతిజ్ఞానిర్వర్తనత్వ రాయమాణ మానసులమయి సైంధవునిదిక్కు మొగంబై యుండఁ;

చ. రిపుబలమెల్ల నొక్కఁడెదిరెన్, బెదరెం గురునాయకుం, డప
త్రప విడనాడి పాఱె యువరాజు; సుదర్శనుఁ డాదియైన భూ
మిపతులు సోమదత్తుఁడు నిమీలితలోచనులైరి కానిచోఁ
దపతపలాడదే ప్రబలతాపముచే మనచిత్త మర్జునా!

అర్జు— కృష్ణా! సైంధవవధోత్కర్షామర్షంబునఁ జూచినదియుఁ జూడనియట్లే యున్నయది, (కోపముతో) ఓరీ పాపవిచారా! రాధాకుమారా!

ఉ. కౌరవనాథుతోడి చెలికారము పెంచినకండ కొ్రవ్వునన్
మారుతసూతి కట్టు లవమానము సేయఁగఁ బోయినావురా
మోఱక! నిన్ను దీనిఫలముం గుడిపింపఁగ లేకయున్న నా
పేరు కిరీటికాఁడు రిపుభీముఁడు భీముఁడుకాఁడు పూజ్యుఁడున్.

కృష్ణ— (తనలో) ఓహో! యీ జిష్ణుని మనం బప్పుడే కర్ణవధపర్వము నన్వేషించుచున్నది. కాని యయ్యెడ కరుగుటకు ద్రోణపర్వతము దాఁటవలయునను విషయమే యితఁడు మఱచినాఁడు. (ప్రకాశము) ఫల్గునా! మనమీ యుదంతము మహారాజునకు వినిపింప నేగుదము రమ్ము. (నిష్క్రమింతురు)

ధర్మ— (బకోటకునితోఁ బ్రవేశించి) బకోటకా! తరువాత?

బకో— తరువాత వారిలో వారికే పెద్దకలహము జరిగినది.

ధర్మ— ఎవరెవరికి?

బకో— ద్రోణ దుర్యోధనులకు.

ధర్మ— ముఖ్యులగువారికే! కారణమేమి!

బకో— దేవరతమ్ముఁడు సైంధవునిఁ దెగటార్చుటయే కారణము. భావుక మరణంబునకు శోకించుచు మొదటఁ గురురాజు భారద్వాజు కడకుం బోయి "కుంభసంభవా! నాఁడట్లు శిఖండి నెదుటంబెట్టుకొని శాంతనవుం దెగటార్చిరి. నేఁడు సైంధవునిం జంపి మాట చెల్లించుకొనిరి. ఈ యాలములో జరాసంధసుదర్శనాది మహాయోధులు పెక్కురు మడిసిరి. నేఁటికి వారి సేన సురక్షితముగానే యున్నది. మన బలం బేడక్షౌహిణులు రూపుమాసినది. ధనురాచార్యుండనని పేరుపెట్టుకొని పిల్లవాఁడు చేయఁదగిన పనియైన జేయఁదలఁపవైతివి. అన్న మాట చెల్లించుకొనలేక పోయితివి. నిగ్రహానుగ్రహములు రాజులకుఁ జెల్లుఁగాని బ్రాహ్మణులకుఁ జెల్లునా? కాక యిట్టి కపటాత్ముం డవగు నీవు బ్రాహ్మణుఁడవా! నీవు శత్రుపక్షముననేయున్న బ్రతికి

పోయితిమి. ధురంధరుండగు కర్ణుని వదలి మొదటనే నీకు సేనా నాయ
కత్వమిచ్చినందులకుఁ దగిన ఫలముం గుడిచితిమి; నిన్నఁ "బదు
గురుపోరివై యభిమన్యుని విరథుంజేసి చంపుఁ'' డని యెచ్చరించితివి.
నేఁ డు శిష్యవాత్సల్యమున నర్జునుని మోహరంబు చొరనిచ్చితివి. సర్వ
విధంబుల నీచే మోసపోయితిమి'' అని యనరాని మాటల దూషింప
గుపం డరుణసరోజంబుల కెనయగు కందోయితో "నోయీ ! మూఢ
దుర్యోధన ! ఇది యంతయును నా సేనానాయకత్వమునకా ఫలము ?
జూదములోనఁ దబ్బిబ్బు పాచికలాడించినందులకుఁ గాదేమి ? మహా
సభలో ద్రౌపది పుట్టము లొల్చినందులకుఁ గాదేమి? సంధిచేయవచ్చిన
వెన్నుని పలుకులు వినని యందులకుఁ గాదేమి ? చాలుఁ జాలుఁ
పాండవ పాంచాలుర యంపగము లొకదండ నొడలు మండింప నం
దుపై గడియ గడియకువచ్చి నీ విట్లుడికించెదవేమి ? చేతనైన
యుద్ధము చేయుము. లేదా, ధర్మరాజు శరణుజొరుము; నిక్క
ముగాఁ బాండవుల నంతలుచేసిన కఠినాత్మునకు రణసహాయముఁ
జేయవచ్చిన నేను బ్రాహ్మణుఁడనే కాను" అని యేమేమో కనలి
మరల శాంతము దెచ్చుకొని "కానిమ్ము; నేనీ రేయి పాంచాలురం
జంపక కవచంబూడుచువాఁడఁగాను. కృపాశ్వత్థామల నిట్టే యుడికిం
పక చని యుత్సాహంబు కల్పింపుము. నా చేతికిదాటినవారల వార
లడఁగింతు" రని యోదార్చె.

ధర్మ— అక్కటా. అట్లయిన నీఁటఁ బాంచాలురు మనకు దక్కరు
కాఁబోలును. (యోజించి) పాంచాలురంత పైపై లేరు. అందులో
ధృష్టద్యుమ్నుఁ డసాధ్యుఁడు. అతఁడీ గురునకు లొంగువాఁడుకాఁడు.

ఉ. చిన్నతనంబునన్ దనకుఁ జేసినయెగ్గు దలంచి శిష్యసం
పన్నుఁడు కుంభజుండు మన పార్థునిచే ద్రుపదక్షితీంద్రునిం
బన్నమునొందఁజేయ నభిమానముచే నతఁ డీకుమారునిన్
జన్నముచేసి యా గురుని జంపునిమిత్తము గాంచె వహ్నిలోన్.

నకు— నేఁడే మోకాని యితఁడు ద్రోణునిబారికగ్గమై మ్రగ్గుచు సాత్య
కిచే రక్షింపఁబడియె.

ధర్మ— ఒకప్పు డెంతవారికిని బరాభవము రావచ్చును. (మెచ్చుతో) సీరి సోదరా! నీ ఋణ మెట్లు తీర్చుకొందును?

ఉ. ''అన్నలఁ దమ్ములన్ గలన నన్నిటఁ గాచుకొనంగఁజాలి మా యన్నను గాచెనే'' యనుచు నర్జును ద్రోవది దెప్పకుండ నా పన్నతిద్రోణు బారిఁ బడుపట్టునఁ బార్షతుఁ గాచి తీవహో! కన్నన నిన్నుబోలు నుపకారులు మా కెవరయ్య సాత్యకీ!

బకో— తరువాత షేడు కర్ణునియొద్దికరిగి ''ద్రోణుఁడే మన సైంధవు మృతికిఁ గారణుఁడయ్యె'' నని దూఱనారంభింప నతఁడు "మిత్రమా! అట్లనఁ జనదు. దైవమే మన సైంధవుని హరించె. మనకన్న నన్ని విధములఁ బాండవులు లొచ్చైనను దైవబలమందు మిక్కిలి హెచ్చు లేనిచో లాక్షాగృహదహనాదికంబు వారల కించుకేని గీడుఁ గల్పింప కుండునే" యని సమాధాన పఱచె.

ధర్మ— వీనికింత తెలిసియు సంధి నెందుకు గుదురనీక చెడఁగొట్టెనో?

బకో— (తెరవంకజూచి) దేవరతమ్ముఁడును శ్రీకృష్ణుఁడును వచ్చు చున్నారు.

ధర్మ— అట్లయిన జయలక్ష్మీశోభితులగు వారిని మనమరిగి గౌరవింతము రమ్ము. (నిష్క్రమింతురు)

గ ద్య

ఇది శ్రీ....తిరుపతి వేంకటేశ్వరు లొనర్చిన పాండవ

విజయమునందుఁ జతుర్థాంకము.

—ంశశం—

ఓం

శ్రీ మత్పరదేవతాయై నమః

పాండవవిజయము

పంచమాంకము

(తెరలో)

శా. దీపంబుల్ వెలిఁగించి రెల్లెడల, హేతివ్రాతసందీప్తిపైఁ
బ్రాపయ్యెన్, నృపమౌళిమౌళులెసఁగెన్ భాస్వంతులై: రేయొగిన్
లోపించెం బగలయ్యె సేనలకు; ద్రోణుంజూచి భీతిల్లుచున్
వేపాఱెన్ యమనందనుండు గవిసెన్ వీరున్ గురున్ గ్రీడియున్.

(ఇది చూళిక)

[ధర్మరాజు ప్రవేశించును]

ధర్మ— (లజ్జతో) ఈవిమానచరుల తప్పేమి? నేను బలాయితుండ నగుట యబద్ధమా?

(మరలఁ దెరలో)

మ. అనుమానమా! యనుమయ్యె యాతులువ నేఁడంతంబునొందింతు నా
ల్కానుఖండించు టదేమొ చూచెదను ద్రోల్లంజేతు శీర్షంబు, రా
జునకుం గల్గిన యుద్ధభారమది తీర్పంగాక నాయప్రశ
స్తనికాయంబు వృథా ప్రగల్భములు మీఱన్నికు మీ కర్ణునిన్.

ధర్మ— (విని) రామాయణములో పిడుకలవేట్లాడుట బయలుదేరినదే! కృపగురుపుత్రి కర్ణుల కేదో యవాంతరకలహము గల్గినట్టున్నది. (సంతోషముతో) మనకీ యంతఃకలహములే చాలవఱకు దైవముతో పాటు తోడ్పడుచున్నవి. నిక్కముగా నీబ్రాహ్మణత్రితయమే విజృంభించిన మనలో నెదురువారెవరు?

ఉ. కౌరవనాథుఁడుం దనకుఁ గర్ణునిబాసట గెల్పుచెందఁగాఁ
గారణమంచు లోఁదలఁచుఁగాని నిజంబది పార్థవృద్ధికే
కారణ; మాఖిలుం డటులఁ గాఱులు పేర్కలకయున్న నెందు దు
ర్వారులు బ్రాహ్మణుల్ రణపరాఙ్ముఖు లౌదురె మాటిమాటికిన్.

(తెరలో)

గీ. అర్జునునితోడఁ బోరి సూతాత్మజుండు
విరథుఁడై యెక్కెఁ గృపుతేరు వీఁకఁబార్థుఁ
దాఁక నెంచు సుయోధను దర్పధనుఁడు
ద్రోణివారించె మిగుల గౌరవమెలర్ప.

ధర్మ— పాపము! కర్ణుఁడు తానోడుట కంత విచారింపఁడు గాని కృపాచార్యుల తేరే తనకు గతియైనందులకు లజ్జించును గాఁబోలు. (విని) తన్ను బ్రతికింపనెంచిన గురుపుత్రుని రారాజేమో దూరుచున్నాఁడు.

(తెరలో)

ఉ. ఫల్గునుఁడన్న మీకుఁ గడుపక్షము తండ్రియు నీవు వానిపై
నల్గరు; మీరు పార్థహితుల నార్పుఁడు నేను వధింతుఁ బార్థులన్
గల్గెడుఁగాక మృత్యువో యఖండరమావిభవంబొ నాకు; మీ
రల్గనుచుండుగాక కురురాజుపరాక్రమ ధైర్యశౌర్యముల్.

ధర్మ— వారిప్పుడు క్రొత్తగాఁ జూడనక్కఱలేదు. నీవు పార్థునెదుటను నేను ద్రోణు నెదుటను లేశమేనిఁ బనికిరాము.

(తెరలో)

గీ. కలదుపాండవులందుఁ బక్షమ్ముమాకు
నయిననది యుద్ధపుంబట్ల నవలికేగుఁ
జూడు పాండవసేనఁదూఁగాడఁజేతు
నేనుగల్గ యుద్ధమ్ము నీ కేల రాజ?

ధర్మ— (విని) ఓహో! ఈగురుపుత్రుండు గురుని కెప్పట్లను దీసిపోవువాఁడుకాఁడు.(తెరవంకఁజూచి) యుద్ధము కడు సంకులముగా జరుగుచున్నది. ఎవరేమిచేయు చున్నదియు విస్పష్టమగుటలేదు.

(మరల తెరలో)

తే. గీ. ఇదియలంబుసు తల నీకు నితఁడుమిత్రుఁ
డిప్పటికి దీనిగైకొను మింతలోన
నీదు ప్రాణమిత్రునితల నీరథంబు
పైనిబడు సిద్ధమిది తాటిపండుపగిది.

ధర్మ— [సవిమర్శముగా] ఈ యలంబుసుఁడు మున్నరణ్యంబున యాజ్ఞసేనికివి మాకును హానిగావింప నెంచిన జటాసురుని కొడుకు కావలెను. బకాసురుని తమ్ముఁడును, ఏదే పేరివాఁడును నగు రక్కసుఁడీ హిడింబాసుతునిచే నింతకమున్న మడిసె, ఆరక్కసు తల కురురాజు రథముపైఁ బడవైచి సింహనాదమొనర్చి కర్ణునిపైకిఁ గుమారుఁ డరుగుచున్నాఁడు. ఇది రాత్రియుద్ధమగుటచే నీరాక్షసీపుత్రి నెవ్వరును నెదుర్పఁజాలరు. (విచారముతో) తప్పక తనప్రాణసంరక్షణకై కర్ణుఁ డింద్రదత్తంబగు శక్తి నీయనిలపౌత్రునిపైఁ బ్రయోగించును గాఁబోలును. అయ్యో! దైవమా! నిప్పటి పుత్రశోకముపై నిదియొకటి దెచ్చిపెట్టఁ దలఁచితివా!

(తెరలో)

చ. ఉరువగుశక్తి నేఁ డలఘుటోత్కచుపైఁ బడవైచి దానికిన్
బరు వెడలించుకన్న నిది పార్థునిపై నడరించు టొప్పు; వాఁ
డొరిగిన యుద్ధమే యడఁగు నుర్వియు జేవికిదక్కుఁ దక్కభూ
వరులకుఁ జావుదప్పు; మనపార్థివు నప్పును దీర్చినట్లగున్.

ధర్మ— (విని ఆత్రముతో నిందునుద్దేశించి) దేవా, పురందర!

చ. కొడుకును బ్రోవఁగాఁగవచకుండలముల్ హరియించితీవు వి
ప్రుఁడవయి దైన్యమంచుఁ దలపోయక, నేఁ డది ముల్లు దీసికొ
ఱ్ఱడఁచిన భంగి యయ్యె నకటా! యిపు డీవిడినట్టి శక్తిచే
నడచెదనంచుఁ దాఁకుఁనటఁ యాలములోపలఁ గర్ణుఁడర్జునున్.

హా! పార్థ! సైంధవునిం దునిమి యొక గండము దాఁటితిమనుకొనుచున్న

నీకై యింకొకగండము వేచియున్నదా? కానిమ్ము, సర్వా మన కార్తశరణ్యుండగు భగవంతుఁడే దిక్కు, ఓ వాసుదేవా!

ఉ. కావు మటంచు నీపదయుగంబు మనంబుల బాఁదుకొల్పుచుం
దేవరఁ గొల్చుచుంటిమి త్వదేకశరణ్యుల మాజిలోన మా
యేవురప్రాణము ల్నిలుపు మే దెటులైనను నంతచింత లే
దావిలమయ్యె నాహృదయ మా వడిఁ బాపఁగదయ్య కేశవా!

(తెరలో)

తే. గీ. ఎట్టకేలకుఁ గర్ణుఁ డయ్యింద్రదత్త
మైన శక్తిని భీమసేనాత్మజాతు
పైఁ బ్రయోగించుచున్నాఁడు బ్రతికెఁబార్థుఁ
డవని కైవసమయ్యె యమాత్మజునకు.

ధర్మ— (విచారముతో) అక్కటా! విమానచరులార! యేమి మీయానందము! అతఁడు రాక్షసీపుత్రుఁడేయైనను మాభరత సంతతిలోనివాఁడే కదా! సహజవైరముచే మీరును శౌరియుసంతసించినను,

గీ. బ్రతికెఁదమ్ముఁడటన్న సంబరముకొంత
పడియెఁ దమ్మునికొడుకన్న వంతకొంత
రెండుదెసలకు వ్రాలకయుండఁజేయ
నడుమ నట్టాడుచున్నది నామనంబు.

(తెరవంకఁజూచి) ఉభయ సైన్యంబులును ననివార్యంబగు నిదుర మత్తునఁ దమతమ వాహనంబులపై విశ్రమించుచున్నవి. నేనును గొంచొక నిదురింతుఁగాక! (నిదుర నటించును)

(తెరలో కలకలము)

ధర్మ— (ఉలికిపడి లేచి దెసలుపరికించి)

క. తనవంశము క్షీణించెడి
నను వగపునఁ బోలెఁజంద్రుఁడదె! నగమైమె
ల్లన దివికిఁ బ్రాఁక నిరువాఁ
గును సమరంబునకు గవిసెఁ గుంభిని యవిసెన్.

(తెరలో)

చ. ద్రుపదుని జంపితి న్విరటుఁ ద్రుంచితిఁ దున్మెదవింకఁ బార్షతున్
గృప విడనాడితిం బరకుభృచ్ఛయకూలదవాగ్ని నైతిభూ
మిపతి "పృథాసుతాప్తులరు మీ" రని దూఱఁగనేల? నేఁడు శౌ
ర్యపటిమ ధార్తరాష్ట్రుల జయాపజయంబులు నిర్ణయించెదన్.

ధర్మ— (విచారముతో) హా! బంధుసముద్రులారా! విరాట ద్రుపదు లారా! అల్లుండ్రికొఱకుఁగదా మీకీపాటు తటస్థించినది?

ఉ. అల్లునిఁ జూడఁగా విరటుఁ డర్మిలిచేత దివంబుఁ జేరుఁగా
కల్లురపేర్మిఁబోవిడిచి హా ద్రుపదక్షితిపాల! నీకుఁ బోఁ
జెల్లునె? కుంభసంభవుని చేతికి లక్ష్యము చేసెనే వినుం
డెల్లముగా నెఱింగియు మదిం దలపోయక పార్థుఁ డక్కటా!

ఔరా! ఈ దిన మెంత దుర్దినము? ప్రభాతంబుననె యిట్టిబెట్టిదపు వార్త వినవయ్యె. ఇంకేమి దుఃఖములు తెచ్చి పెట్టునోకదా? (కోపముతో) పరమ కుత్సితుఁడగు సుయోధనుఁడు మాటిమాటికిం బోయి పురికొల్పుటం బట్టిగాని లేనిచో నయ్యనఘుండు మనయెడల నింత నిర్దయాత్ముఁడు కాఁడు. (చింతించుచుండును.)

(ఒక సేవకుఁడు ప్రవేశించును)

సేవ— దేవా యుధిష్ఠిర మహారాజ! కృష్ణభీమార్జునులు మిమ్మొకసారి ధనుర్బాణములు ధరియించి సమరభూమికి రమ్మనుచున్నారు.

ధర్మ— (తనలో) ఇదియేమి యుపద్రవమో? గురునితో నన్ను యుద్ధము చేయుమనుటకుఁ గాదుగద? కానిమ్ము యథాశక్తిఁ బెనఁగుదుఁగాక. (ప్రకాశము) ఇదిగో వచ్చుచున్నాఁడను. అల్లదె ధనుస్సు. దాని నిటు తెమ్ము.

సేవ— (తెచ్చియిచ్చి) దేవా! యిట్టిటు (ఎదుటఁజూచి) మహారాజ! వారు మువ్వురు నేలొకో సమరభూమి విడిచి యా మఱ్ఱిచెట్టుక్రింద నేమేమో యాలోచించు చున్నారు. సమీపించెదము రమ్ము.

(పరిక్రమింతురు)

(అంతటఁ గృష్ణభీమార్జునులు ప్రవేశించుచున్నారు.)

కృష్ణు— (ఎదురుకొని) మహారాజ! మేము నీ యొద్దకు రాక నిన్నుం బిలువనంపినందులకు క్షమింపుము. మేమందఱము నోపినకొలఁది రణంబున బోర్లాడుచుంటిమి. నేఁటికి నీ వంతు వచ్చినది. (చేత నాకసము చూపి) ఈ మధ్యాహ్నమార్తాండులొక నూర్వరకన్న మిన్నయై కుంభసంభవుం డేరికిని దేఱిచూడ రాకున్న వాఁడు. కావున నతని మాయించుటకుఁ దగిన యుపాయమాలోచింపుము.

ధర్మ— వాసుదేవా! నీ యపహాస్యమునకు నేఁటికిఁ బాత్రుఁడనైతినా? గురునకు జడిసి యిల్లు దూఱితినని యుడికించెదవా యేమి? కాని మ్మందఱి వంతులు భరియించు మహానుభావుఁడవు నీవే యుంటివి గదా.

భీము— భ్రాతృవత్సల! శౌరి మీతో నెన్నఁడయిన నెకసక్కెములాడెనా?

ఉ. కాలము దాఁపరించిన ప్రకారముగా నడఁగించె నెల్ల పాం
చాల బలంబుఁ గుంభభవచాపవినిర్గతబాణకీల; మా
కేలు వడంకుచున్నవి చికీర్షిత మేమియుఁ దోఁచ కోమహీ
పాలక! దేవరం బిలువఁబంపితిమయ్య రణంబులోనికిన్.

కావునఁ గర్తవ్యంబు నాలోచింపుము.

ధర్మ— ఓ భీమార్జునులారా! ఓయీ వాసుదేవ! గురుండట్లు కనికరంబు మాలినను మీరు సమర నిరుత్సాహులరైనను నే నేమి చేయఁ గలను? ఐనను,

ఉ. ఏ నెదిరింతుఁ గుంభభవు నేకరథంబునఁ బంపుఁ డట్లు కా
దేని రణంబు మాని వనదేశములందు సుఖింత మీ దురా
శానిగళంబుఁ ద్రెంచుకొని సారతపోధను లెల్లకాలమున్
మౌనులు ధర్మశాస్త్రవచనంబుల సార ముపన్యసింపఁగన్.

కృష్ణు— (నవ్వుచు) బావా!

గీ. రాజు రాజుతోఁ బోరు టర్హంబుగాని
తదితరులతోడఁ బోరుట తగ దటంచు

మాపుగురుతోడ బోరు నిన్ మానిపించి
యిప్పుడగ్గురుపైకి ని న్నెట్లుపనుతు ?

నీ వీ రెండును జేయనక్కఱలేదు. కొంచెము వాక్చాహాయ్యము జేసినం జాలును.

ధర్మ— అనృతమాడుట తప్ప మఱి యేది యేనియుం జేసెద.

కృష్ణ— నా కదియే కావలసినది వినరాని మాటలు వినిన గురుం డస్త్ర సన్యాసము గావించును. గావున నతనియొద్దకుఁ బోయి "అశ్వత్థామ సచ్చె" నని యనవలయును. అతండిప్పుడు తండ్రికిఁ గనుచాటగు ప్రదేశమున సమరము చేయుచున్నవాఁడు కావున నమ్మును.

చ. అడవులకేగిన న్విడువఁ డాగురుఁ డాపయి మీరు రాజ్యముం
గుడుతురొ? కాన కేగుదురొ ? కొండొకకార్యము సేయవచ్చు; ని
ప్పుడు గల గండముం గడచిపోయినఁ జూతము మాటుతోవఁగా
నడుచకు మీనఁగాచియును నక్కఱపా లొనరింపఁ బాడియే ?

మ. చదిసెం భీమగదా ప్రహారమున నశ్వత్థామ పేరింటిదే
గద మాతంగము ; దానిమీఁద నెపముం గల్పించి ముందస్మ. పై
'నది హస్తీందర్' మటన్మ మెల్లగ, నసత్యాలాప దోషంబు నుం
డదు, కార్యంబు ఫలించు, నంత భవదిష్టప్రాప్తి చేకూరెడున్.

అర్జు— (నిర్విణ్ణుడై యధోముఖుఁడై యసమ్మతి నటించుచుఁ దనలో)

క. తుచ్ఛమగు రాజ్యమేటికి ?
స్వచ్ఛంబగు యశములేని సౌఖ్యము ఘనమే ?
విచ్ఛిన్న ధర్మలైన జ
యేచ్ఛలు వెలియౌదు రకట ! యిహపరములకున్.

భీము— ఇంతకు మున్నొకసారి నేను పోయి చెప్పితిని. కాని కార్యకారి కాలేదు. ఈ శౌరి మాటలకన్న మన కాగమములును శాస్త్రములును నెక్కుడుకావు.

ఉ. బొంకనివాఁడవౌట నీనుఁబోలిన మానిసి నీవ యౌట ని
శ్శంకముగా గురుండు తనుజాతునిచావెద నిశ్చయించి యీ

యంకనముం ద్యజించు; నిజ మావలఁ దెల్లమకానఁ బాండవై
జొంక! స్వకార్యసిద్ధి కటులాడితిగా, యని యల్గఁ డాతఁడున్.

ధర్మ— (చెవులుమూసికొని) హరహరా! ఎంతమాటాడితిరి? ఎంత సాహసము చేసితిరి? కుమారుని చావువిని యాచార్యుఁడు బ్రతుకు ననుకొనుచున్నారా యేమి!

ఉ. తిండికి లేకపోయి పరదేశము లేగిన వచ్చుఁగాక; వి
ప్రుం డడిగాక దేశికుఁడు పూజ్యుఁడు రిత్త వచించి చంప బ్ర
హ్మాండము లన్నియుం దిరుగులాడవె? తుచ్ఛులతోడిపాటు కా
కుండునె ధర్మసంభవుఁడు నూరక యిట్టు లసత్యమాడినన్.

ఉ. సత్యముచేతనే జగము సర్వము క్రుంగక నిల్చె, సత్యమే
నిత్యము, సత్యమే శుభము, నీరజబంధువు నీరజారియున్
సత్యము చేతనే గతు లజస్రముఁ దప్పక యున్నవారు సౌ
మత్యము సత్యముం జెడిన క్ష్మాపతి కెందు జయంబు గల్గునే?

అదియునుంగాక బొంకనివాఁడ ననికదా! 'నీమాట గురుండు నమ్మ' సని నుడివితిరి. నే నన్రృతవాది నేని నాకా గౌరవమేల వచ్చును.

శా. సత్యంబే విడనాడినం గహన వాసంబేలొకో? రాజ్యభా
గత్యాగంబది యేలొకో? చెలువకుం గారాని పాట్లేలొకో?
వ్యత్యాసంబుగ నొక్కరాజుకడ సేవావర్తనం బేలొకో?
యత్యాలోచన శాలు లీపలుకు లేలా? మీకుఁ జాలింపుఁడీ!

ఉ. 'ఇంతపరాక్రమంబు వహియించిన మేము భరింప లేము కా
నంత యనుగ్రహింపు' మని యాయన పాలికిఁబోయి వేఁడి నే
శాంతుని జేయఁగాఁగల నసత్యము లాడఁగఁజాల మున్ను నా
శంతనుపుత్రు బాహుబల సంపద పెంపున గెల్చినారమే?

కృష్ణు— యుధిష్ఠిరా: నీ వజాతశాత్రవుండ వనుమాట నేఁటికిఁ దెలిసినది. ద్రోణుఁడును భీష్మునివంటి వాఁడనుకొంటివా? భీష్ముఁడు పదియవ నాఁటి యపరాహ్ణంబున యుద్ధమిషమ్మునఁ దేహ నీ యొద్దికిరానిచ్చి —

ఆ. వె. 'ధర్మరాజ! నీవు తప్పక నాదు హి
తమ్ముఁగోరెదేని తడయకిపుడె
వారు వీరు నాక వీరులందఱు నొక్క-
పెట్టఁ జుట్టిముట్టి కొట్టుఁడయ్య'

ఇట్లు బోధించెఁగదా. దీనియర్థమేమి? అతఁడు నీకుఁ బితామహుఁడు. నీమేలుఁగోరువాఁడు. అంతవఱకేని యయ్యనఘుండు పెనఁగుటకు హేతువు కురురాజునకు దనయిచ్చిన బాస వమ్ముఁగాకుండుటకుఁజుమీ! ఇఁక ద్రోణునో, నీవు శాంతుని గావింప వారు కుపితుని గావింతురు—ద్రోణ శాంతనవులకుఁ గల భేదము పేరిపేరి ప్రతినలను బట్టియే నిర్ణయించుకొనవచ్చును. "ఎవరినో రథికులను పదివేవురను సమయింతు" నని యతఁడు ప్రతిజ్ఞ చేయ నీ బ్రాహ్మణుఁడో తనకు సేనాధిపత్య మిచ్చెనుగదా! యని యుబ్బి నిన్నేపట్టికొనుటకుఁ బ్రతిజ్ఞం బొనర్చె. భీష్ముం డింతకన్న నసమర్థుండా? అతఁడు పూనినచో నీవుగాని నీ తమ్ములుగాని నేనుగాని బ్రతికిపోవువారమేనా యోజించుకొనుము.

చ. అనృతములాడఁగూడ దనునంత వివేకము లేక కాదు నీ
యనుజులఁ బ్రోవనెంచి సులువైన యుపాయముఁ జేసినాఁడ నీ
పని నెఱవేర్పవేనిఁ జనువాఁడను ద్వారక కేమిలాభ? మీ
వనుజులఁ గాచికొమ్ము నిజమాడియొ లేకనృతంబు పల్కియో.

ఉ. "ప్రాణము పోవుపట్టున నబద్ధమునున్ జను" నంచుఁబూర్వగీ
ర్వాణగురుండు వ్రాసె; నరివార్యపరాక్రముఁ డొక్క- వ్రేల్మిడిం
ద్రోణుఁడు రూపుమాపు మనతోయము; నల్లవె విన్ము ద్రోణ ని
ర్వాణము లేగతిం బ్రళయగర్జితము ల్పలె మ్రోగుచున్నవో!

భీము— మహారాజ! ఇంతకును మనయుపాయము ద్రోణకోపానలంబు చల్లారుటకుఁగాని ద్రోణవినాశనమునకుఁ గాదుగదా! అట్లే యగునుగాక. అయినను,

క. గురుఁడుఁగా దైవము చుట్టము
సరసీజాక్షుండు మనకు సకలం బిపుడా
హరి సెప్పినట్లు చేసిన
దురితము వాయుటకు బదులు దురిత మెవయునే ?

ధర్మ— తమ్ముఁడా ! మీరందఱు నేకీభవించుటం జేసి యనవలయు నను కొన్నను నా నాలుకతుద కామాటరాదు. కావున నేపాట్లుపడియో గురుని రణరంగమునుండి మరలింతును. మీకెందుకు మిన్నకుండుఁడు.

కృష్ణు— (నవ్వి) ధర్మతనూభవా ! నాకొఱకుఁ జెప్పుచుంటి ననుకొంటివా యేమి ?

చ. గురువరుమోఁల కేగ మది గొల్పెన వక్కట ! బైసిమాలి నీ
వరిగినచో మఱింత చెడుగా నినుఁగట్టఁ బ్రతిజ్ఞ చేయఁడే
కురుపతి యొద్ద; ద్రోణు నెడకుం జనుదే ధరణీంద్ర ! పాండు భూ
వరుని కులంబునిల్ప "కొకప ల్కనృతం" బని కూలఁద్రోసెదే !

ధర్మ— వాసుదేవా ! నావల్కాలాలించి నన్నుమన్నింపుము.

చ. పలువురఁబోలి నేను బలవంతుఁడనై విలుపూని బుద్ధికౌ
శలమున మార్తురం గెడపఁ జాలుదుఁ గాని పరాక్రమింప నా
కలుక జనింప దట్టు లసమర్థుఁడ నయ్యు యశంబుఁ గొంటి నే
బలమున నట్టి సత్యమును బాసిన నేఁ దలయెత్త నేర్తునే ?

భీము— కృష్ణా ! నేనేపోయి యింకొకసారి చెప్పిచూచెదను.

(నిష్క్రమించును)

[తెరలో]

ఓయీ వాచాల ! మారుత తనయ ! ఏల పదిసారులు వృథాశ్లీలము లాడెదవు ?

శా. విశ్వంబు న్దలక్రిందుగాఁ బడి దిశావేదండము ల్గూలి స
ప్తాశ్వుండుం గతిఁబాసి చంద్రుఁడు ఖిలుండై తార లల్లాడియు
న్నిశ్వాసంబులు లేక లోకములు పోనీ యెన్నఁడేగాని మా
యశ్వత్థామకుఁ జావు లేదు గురుఁడీ యాటాపముల్నమ్మనే ?

గీ. ఆడి బొంకనివాఁడు నీ యగ్రభవుఁడు
వచ్చి చెప్పిన నమ్మఁగవచ్చుఁగాని
యనృతవాది నధర్మమార్గానుసారి
వేమిచెప్పిన నమ్మనో భీమసేన!

కృష్ణ— (విని) మహారాజ! వింటివా! నీవుపోయి నిజమని నుడువకున్న భీమసేనుఁ డనృతమాడెనను కోపంబున మండిపడు గురుహుతాశనునియం దాహుతికాఁగలఁడు. కావునఁ దమ్ముని బ్రతికించుకొనుము.

ధర్మ— (తనలో) హా! భగవంతుఁడా! నాకెంతయాపదఁదెచ్చిపెట్టితివి?

చ. "బ్రతికిన నాల్గునాళ్ళు ఋతవాది యుధిష్ఠిరుఁ" డన్న మేటి కీ
రితి గలవాఁడనై ధరఁ జరించి తుది న్నృపకోటి మెచ్చ దు
ర్గతిఁ గనకుండ స్వర్గమునఁ గాపుర ముండఁ దలంచు నాకు నీ
యతు కొనరించెదే కటకటా! యదునందను పేరుమీఁదుగన్.

(ప్రకాశముగా) కేశవా! అనృతములాడువారి వంశము లంతరించుంగాని సత్యవాది కులంబుల కెన్నఁడును గీడురాదు.

శా. సత్యంబింతయుఁ దప్పకుండిన హరిశ్చంద్రావనీంద్రుండు రా
జ్యత్యాగం బొనరించియుం దుదకు స్వర్గైశ్వర్యము ల్చెందఁడే?
దైత్యధ్వంసక! సత్యవాక్యము సమస్తశ్రేయము ల్గూర్చు గో
హత్యాపాతకికైన శుద్ధియిడు సత్యాలాపి లోకంబునన్.

(స్మృతినభినయించి తనలో) ఇట్లగుఁగాక (అంజలి ఘటించి ప్రకాశము)

చ. మొదటిదినంపుయుద్ధమున మోములు వ్రేలఁగ వైచు జోదులన్
మదిఁ గని "యేనుభీష్మునికి మారను బోరు త్యజింతు" నన్న "నే
జదివెద మీకుమించిన యసాధ్యుల" నంటివికావె దేవ! యి
య్యదనున నేదియో యొకయుపాయము చూడుము నన్ను పీడుమా!

కృష్ణ— ధర్మరాజా! ధర్మజ్ఞుఁడవయ్యును పొరపడుచున్నావు.

క. ఒకవంక ననృతదోషం
బొకవంకఁ గులక్షయాఘ ముంచి గురుత్వా

దిక మెంచి చేయుమీ తా
వకహిత కార్యంబు పెక్కువాదములేలా ?

ధర్మ— (అర్జునునిదిక్కై కోపముతో) నీ వేమియు నెఱుఁగనట్లుండి వాసుదేవునిచే నాకుఁజెప్పించుచున్నావు. కాన నామనోనిశ్చయము వినుము,

చ. ఒడఁబడఁ డీవృథాగ్రితనయుం డనృతమ్మ వచింపఁ; బోయి కా
రడవులలోని యద్రిగుహాలందుఁ దపంబున సర్వకాలముం
గడపఁ గలండు గాని ; భుజగర్వముచాలిన ధార్తరాష్ట్రులం
గెడపి యశోభరంబున సుఖింపుఁడు శౌరియు మీరు రాజ్యమున్.

(లేచిపోవుచున్నాఁడు. సేవకుఁడు వెంటఁబోవును)

అర్జు— (తనలో) అక్కటా ! అన్నగారు నా మనంబు గుఱితింపలేక పోయిరే !

కృష్ణ— ఫల్గునా ! మన పలుకులు ధర్మజుని మదికెక్కవయ్యెను. ఇఁకఁ గర్తవ్యమేమి ?

అర్జు— ఏమున్నది ? సర్వజ్ఞుఁడవయ్యు నన్నడుగుచుంటివా ?

చ. బ్రతుకఁగ నేగుదెంచునొకో ? భండన మెవ్వరికేనిఁ "బాఱిపో
యితి" మనుదుర్యశంబు మనకేటికి ? రమ్మరదంబుఁ బోరి కా
యిత మొనరింపు మా గురునియే త్తెఱ చూతము చేతిగాండివం
బు తెగకయుండుదాఁక రణభూమి త్యజించుట వీరధర్మమే ?

భీము— (తిపటీక్షేపముగాఁ బ్రవేశించి పండ్లు పటపటగొరుకుచు) ఇంకను మహారాజుచే "నశ్వత్థామ సచ్చె" నని యనిపింప కూరకున్నారేమి ?

క. అవనీతలంబు నిష్పాం
డవ మగు నొకక్షణము కుంభనందనబాణో
ద్భవదావకీల లార్పం
దివురక మన మంటిమేని ధీనిధులారా!

కృష్ణ— ధర్మపుత్రుఁ డంగీకరింపమిచే నితికర్తవ్యతా మూఢులమయి యూరకుంటిమి.

భీము— హా ! దైవమా ! మమ్మీ ధర్మజస్వరూపమున సర్వ విషముల

వేధించు చుంటివి గదా? (ధర్మరాజు నుద్దేశించుకొని) హా! మహారాజ!

ఉ. ద్రోణము డాంకరించుచు నరుంతుదమౌవిశిఖంబుఁ బూవి దృ
క్కోణము లెఱ్ఱఁబాఱ రిపుకోటిని గాలునిభంగి దీర్ఘని
ద్రాణులఁజేసె ద్రోణుఁడు; విదారితదేహుల మైతిమేము; మా
ప్రాణము లీవ పాపఁగదె పాఱునిచేఁ బడకుండ నగ్రజా!

(తెరలో)

క. సంశయమువలదె రాజక
వంశక్షయమున్ బొనర్పవచ్చునె? మౌనీం
ద్రాంశంబ కావాకో? నీ
"వోంశాంతిశ్శాంతి" చదువకుంటివా యెపుడున్?

కృష్ణు— (విని) ఇవి ఋషుల పలుకులు, శాంతి నుపదేశించుచున్నారు. అయినను విరమించువాఁడు కాఁడు ఇఁదులకుపాయమిది. (చెవిలోఁ జెప్పును)

భీము— కృష్ణా! చక్కనిదారిఁ జూపించితివి. ఘటోత్కచుఁడు పడినను రాక్షసపుత్రి యున్నదిగదా! ఆమె కతన మవపని సులభముగ సఫల మగును.

హిడిం— (ప్రవేశించి) హా! హిడంబభాగినేయ! హా! ప్రరస్పహస్ర మాయా విశారద! హా! రాక్షసరాజ! ఘటోత్కచ! నీ మాయ లన్నియుఁ గర్ణుని యెడల మాయమయిపోయెనే? దైత్యవిరోధి యగు దేవేంద్ర చండాలుండు నిన్నుఁ జంపుటకై కర్ణుని కాశక్తి యొసంగియుండును. ఓరీ! కర్ణ! నీ నెత్తురు త్రావెదను. నీమాంసము మెసవెదను. (ముందుఁజూచి) వీరే నా పతియు మఱఁదియు నన్నయు నేమేమో యోజించుచున్నారు. వీరియనుజ్ఞ మీఁదనే కర్ణుం జంపుదుఁగాక. (సమీపించి) ఆర్యపుత్ర! నమస్కారము. కృష్ణా! నమస్కారము.

అర్జు— పధూనికా! నమస్కారము.

హిడిం— సుఖివై చిరకాలము బ్రతుకుము. (భీమునితో) మత్పుత్రి ఘాతియగు కర్ణుం జంపుటకు నన్ననుమతింపుము. దానంగాని నా కడుపుమంట చల్లాఱదు.

భీము— అందులకు నీ వెందుకు ? ఇది వినుము. (చెవిలో నేమో చెప్పును)

హిడిం-(శాంతించి) ఎంతపని ? ఇదిగో ! నా యనుచరులచే మీ యభీష్టము నెఱవేర్పించుచున్నదానను. తప్పక కర్ణునిం జంపించి నా శోకము తీర్తురుగదా ! (నిష్క్రమించును.)

[తెరలో]

హా కుమార ! భరద్వాజకులాంకూర !

చ. వడముడి యెంతచెప్పిన భవన్మృతి నమ్మకపోతిఁ గాని యి
ప్పుడు 'నిజ' మంచు ధర్మజుఁడు బొంకనివాఁడు వచించె నక్కటా !
కొడుక ! 'చిరాయు వౌదు' వని కొండికనాఁ డనినట్టి మింటిచ
ప్పుడు వితథమ్మయ్యెనే ? వెతలఁబోయెనె ? నా సుకృతంబు లన్నియున్.

కృష్ణు— (విని) భీమార్జునులారా ! వింటిరా ? ఇఁకఁ గుంభసంభవుం డస్త్రసన్యాస మొనర్పఁ గలఁడు.

సాత్య— (అపటీక్షేపముగాఁ బ్రవేశించి విచారముతో)

చ. 'తనయుని చావు సత్య' మని ధర్మతనూజుఁడు వచ్చి చెప్పిపో
యినతరువాత నస్త్రగురుఁ 'డీధను వేటికి, దూపులేటి?' కం
చును విడనాడి కొంతవడి షూనునిక్రై వగఁజెంది చెంది దై
వనియతి బ్రహ్మరంధ్రమునఁ బ్రాణము వాసెను యోగపద్ధతిన్.

అర్జు— (దుఃఖముతో) హా ! జగదేకధనుర్ధర ! హా ! పరశ్శతాంతేవాసి వినియుక్తధనుర్వేదసార ! హా ! శిష్యవత్సల ! ద్రోణాచార్య !

ఉ. మంచియుఁ జెట్టయుం గఱపి మాకు ధనుర్ధరు లంచుఁ బేరు దె
ప్పించినవాఁడ వీవ మముఁ బెంచినవాఁడవు నీవ నిన్ను వం
చించి యసత్యకల్పన రచించి దురాత్ములమైన మేము చం
పించితి మా సుయోధనుఁడు పెట్టిన ఘోరాక కారణంబుగన్.

సాత్య— (నిరూపించి తత్తరపాటుతో) అయ్యో ! అయ్యో !

క. కరవాలము గైకొని కం
ధరమును దెగఁగోసి తల యదల్చుచు మొండెం
బరదంబునుండి క్రిందికి
దొరలించెన్ వీని నైపుణ్యమెఱ పార్షతునిన్.

(కోపముతోఁ బండ్లు గొఱుకుచు) ఓరీ! క్షత్రియచండాల! పాంచాల కులకళంక!

మ. దురహంకార మదంబుఁ గాచికొను మో దుష్టాత్మ! సీ! సీ! యుధి
ష్ఠిర భూపాలుఁడు విన్న నిన్నెడమముచ్చెన్ గొట్టికెట్లుండు? భూ
వరులెల్లం గని మెచ్చ ద్రౌపదియు "నీపాపాత్ముఁడెట్లయ్యె నో
దరుఁ"డంచుం దల వంపఁ బాండవుల కంతస్తోషము న్నింపఁగన్.

(ధృష్టద్యుమ్నునిపై కుఱుకఁ బోవ భీముఁడు పట్టుకొనును)

ధృష్ట— (సంరంభముతోఁ బ్రవేశించి) సాత్యకీ! ఊరకున్న కొలఁది నోరికివచ్చినట్లెల్లఁ బేలుచుంటివి. కాని యీ మహారథులలో నేరము కావింపనివాఁ డెవ్వఁడు!

చ. ఎదుట శిఖండి నుంచుకొని యేసినతూపులచే జయింపఁడే
ముదుకని భీష్ము నర్జునుఁడు; మూర్ఖ! యెఱుంగమె సోమదత్తి నీ
చదినపిరీతి; ధర్మజుఁ డసత్యము లాడిన నేఁటివార్త; మం
చి దనకయందురే యెవరు చేసిన తప్పును వారు దుర్మతీ!

సాత్య— ఓరీ! బ్రహ్మఘ్న మహాపాతకి! ఇంకను నీ తల వ్రయలదున్న దేమి? నీ నాలుక చీలికలు గాకున్నదేమి? పీనుంగుతల ద్రుంచిన నదపీనుఁగవు. నీ కభిమాన మెక్కడిదిరా? పాండవస్యాలకుండప గుటచే బ్రతికిపోయితివి. లేదేని,

క. కౌరవులకుఁ బాండవులకు
గౌరవ మొనరించి ఖ్యాతిఁ గన్న ధరాబ్జం
ధారకునకుఁ గావించిన
నేరమికిం బ్రతుకవచ్చునే యొక్కనికిన్.

అర్జు— (నిట్టూర్పు విడుచుచు) పార్థతా ! క్షత్రియోచితముగాని పనిఁ గావించి ద్రుపదకులముఁ గూడ నలువు గావించితివిగదా !

చ. అనృతములాడి మేము భరతాన్వయమంతయు నిందపాలు చే
సినయది చాలదే యిటు లిసీ ! దళవాయివి నీవు సేయదే
ఘనులగురాజులిట్లు శవకంఠముఁ ద్రుంచుదురయ్య ! ద్రౌణియున్
జనక పరాభవంబు విని సైఁచునె నీ తలఁ ద్రుంపకుండునే ?

భీము— అర్జునా ! మునీశ్వరులు చెప్పవలసిన నీతులు చెప్పుచుంటివి.

చ. "అనృతములాడి మేము భరతాన్వయమంతయు నిందపాలు చే
సినయది చాలదే" యనుచు సిగ్గిలుచుంటివి పాప మీవు! నీ
తనయుని యాల్గు బెవ్వని కతంబుననో తెలిపించుకొమ్ము చ
చ్చినవిత మెవ్వరేని బరిశీలన చేసినఁ బోరు సాగునే ?

వాసుదేవు నెదుటఁగూడ ద్రౌణి శ్లాఘనీయుఁ డేమి ? మీకంత యనివార్య మైనచో నతని పరాక్రమము నేను వారించెదను లెండు.

చ. ఎఱిఁగి యెఱుఁగలేవు మ దహీనపరాక్రమ మొక్క వేళ్ళిడిన్
నఱకెదఁ గౌరవవ్రజము, నాశమొనర్చెద నెల్లలోకముల్
హరిహయుఁ ద్రుంతు, నయ్యనలు నార్పుదు, సంద్రము ద్రుంపఁజేతు నీ
గురుతనయున్ వృథానుతులఁగూర్చెదు శౌరికిఁగూడ సిగ్గగన్.

ధృష్ట— (విచారముతో) అర్జునా ! మీ కులశీల స్వభావంబు లెఱుంగక బిడ్డనిచ్చినప్పుడే ద్రుపదకులంబు నలువుఁ గావించుకొంటిమి. దానికేమి.

ఉ. బంధుగులంచుఁ దోడ్పడఁగవచ్చిన బావమఱంది నెవ్వఁడో
ముందఱ రజ్జులాడఁగఁ బ్రమోదము చెందుటగాక నింద నే
యుం దలకొందురయ్య ! భవదన్యులు కాని యొనర్పఁబోలు మీ
కందనగాయ యా కినకగర్భుఁడు స్నేహము లేని రాతిచేన్.

అదియునుంగాక—

చ. గురుతనయుండు నా శిరముఁ గూల్పఁగఁ జాలినఁ గూల్చుఁగాక నీ
వరయక యిట్లు పల్కఁదగునయ్య ! గురుం గెడపింపఁగాదె య

ధ్వరమున నన్నుఁ గాంచె ద్రుపదక్షితిపాలుఁడు; చంప కుంచు నే
దురమున ముక్కు మూసుకొని దొంగజపం బొనరించు పాతకిన్.

సాత్య— భీమసేనా! నన్ను వారింపకుము. (విడిపించుకొనఁబోవును)

ధృష్ట— రానిమ్ము. నేనొంటిచేతి భూరిశ్రవుంతనుగానులే రానిమ్ము.

కృష్ణు— సాత్యకీ! ఇంతమాత్రమునకింత వివాద పెంచెదవేల? (వీపుపైఁ
జేయివైచి) ద్రుపదపుత్రా! నా పలుకాలింపుము.

చ. జరిగినదానికై మనము చర్చయొనర్చుట పాడిగా దనం
తరకరణీయ మేమగునొ తండ్రిని జంపిన కిన్కమై ధురం
ధరుఁ డగు ద్రోణపుత్త్రుఁడు వృథా మనసేనకుఁ జేటుఁ దెచ్చుఁ గ్ర
మ్మఱ గురుఁబోలెఁ; గానఁ; జనుమా! పనిలేని వివాద మేటికిన్?

ధృష్ట— వాసుదేవా! నీవును వీరితోఁ గలిసి నన్నెకసక్కెము లాడెదవా?
ఈ ద్రోణపుత్రునకు గీణపుత్రునకు నేను జడియువాఁడనుగాను.

[తెరలో]

చ. అనృతములాడి ద్రోణుని గతాసునిఁ జేసిన పాపులార! ఖం
డనము తొలంగిఁపోకుఁడు కుఠారము గైకొని రాచపిండు ద్రుం
చిన జమదగ్ని సూతి యనఁ జీమయుఁ ద్రిక్కకయుండ ధర్మపు
త్త్రిని బలమెల్ల నేనొకఁడఁద్రుంచి యొనర్తు నపాండవం బిలన్.

కృష్ణు— (ఆలకించి) పార్థతా! వింటివా? గురువధసంజాతసుమకోపవం
బున అపరరుద్రునివలె నశ్వత్థామ సంగ్రామమున దుముకుచున్నాఁడు.

ఆ. కల్లలాడి ద్రోణుఁ గవతేర్చితిమి గాని
చావఁడు చిరకాలజీవి యితఁడు
మొన కలంగకుండ మొగియింపు మీ వేగి
తీర్చుకొంద మవల దీనితగవు.

(తెరలోఁ గలకలము)

ఓ కృష్ణార్జునులారా! ఓ వాయునందన! మీరెక్కడికేగితిరి? ప్రళయ
కాల హుతవహ జ్వాలాజాజ్వల్యమానం బగు పెనుమంట రణరంగ
మంతయు భస్మముగావించుచున్నది. రక్షింపుఁడు, రక్షింపుఁడు.

ధర్మ— (తత్తఱపాటుతోఁ బ్రవేశించి)

శా. ఓయీసాత్యకి ! పాఱిపొమ్ము తఱితో; నోద్రౌపదీసోదరా !
కాయ మ్మెట్టులొ నిల్పుకొమ్ము చనుమీ; కాలాఁగఁగాఁ బోకుమీ
యీయగ్గిం బడి మ్రగ్గిపోయెదము మేమే యేపురున్; నేఁటితో
మా యాశాలత ద్రెస్సె ద్రౌణికతనన్; బాపాత్మకుల్ ద్రుంగరే ?

క. ఈఁదితిని ద్రోణభీష్మ మ
హోదధి; "జయమబ్బె" నంచు నుప్పొంగితి న
య్యోదైవమ ! గోష్పదమం
దేదంగా నొనఁటవ్రాసితే పార్థులకున్ ?

కృష్ణ— (ధైర్యముతో) ధర్మనందనా ! భయపడ నక్కఱలేదు. క్షణ మోపిక పట్టుము. (బిగ్గరగా) ఓ సేనాపతులార ! సేనలార ! అది గురుపుత్రప్రయుక్తమగు నారాయణాస్త్రంబువలని మంట. కావున మీరందఱాయుధంబులు విడిచి వాహనంబులు డిగ్గి నిటలఘటిత కరాంజలులై మ్రొక్కుఁడు. ఇదె మేము వచ్చు చున్నారము. (భీమానులతో) ఈ నారాయణాస్త్రంబునకు నమస్కారంబు తప్ప నొండు ప్రతీకారంబులేదు. నమస్కరింపుఁడు.(అందఱునట్లొనరింతురు)

భీము— అర్జునా ! శావదగ్ధక్షత్రియకుల సంభూతుండగు నీ గోపాలుని మాట చొప్పున నీ పౌరుష మేటఁ గల్పుకొంమవా ? ప్రత్యర్థి యస్త్రంబునకు శరణు చొచ్చుట ప్రత్యర్థిని శరణు చొచ్చుట కాదా ? (బిగ్గఱగాఁ దెరవంకకుఁజూచి)

చ. అడఁచెద ద్రౌణి సాయకదవానలకీలలు సేనలార ! కే
ల్మొడుపకుఁ డేనువచ్చితి [ధృష్టద్యుమ్నునివంకఁ దిరిగి]
"నమోనమ" యంచు విరోధి యస్త్రముం
గడచుట పాడి గాదు బలగర్వము చాలినఁ జాలుఁజాలదే
నడఁగెద మేగుదెమ్ము సమరావనికిం ద్రుపదక్షితీంద్రజా !

(ధృష్టద్యుమ్నుని చేయిపట్టి లాగుకొని పోవుచుండఁగా)

కృష్ణ— (వెంటనే చని పట్టుకొని తత్తఱపాటుతో) అర్జునా! అప్పుడే యస్త్రజ్వాలలితని(జుట్టుముట్టుచున్నవి. తదుపశాంతికై వారుణాస్త్రంబు నడ్డంబువైచి ధర్మజాదులతో నీవుగూడ నిటురమ్మ.

క. చేతులు జోడింపింతము
వాతతనూజాతుచేత వడివడిగాఁ ద
జ్జాతానలమున భస్మీ
భూతుం డగుఁ గానిచో నిముసమున కింకన్.

అర్జు— (అస్త్రప్రయోగము నటించి యట్లొనర్చును.)

భీము— (అందఱిని విదలించుచు మొక్కక పెనఁగును.)

కృష్ణ— క. ఇదియేమి వెఱ్ఱితన మి
య్యది వారింపన్ వశంబ యైనది యేనిన్
మదమఱి మ్రొక్కఁడు మే మే
మదనెఱిఁగి చరింపకున్న నసువులు కలవే?

భీము— (అనాకర్ణితముగా నందఱి పీడ్చికొని పోవుచు నిష్క్రమించును)

గద్య

ఇది శ్రీ....తిరుపతి వేంకటేశ్వరు లొనర్చిన పాండవ విజయమునందుఁ బంచమాంకము.

—०○✣○०—

ఓం

శ్రీ మత్పరదేవతాయై నమః

పాండవవిజయము

షష్ఠాంకము

(అంతట రథముతో శల్యుఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు)

శల్యు— (తనలో) కటకటా ! ఈదుర్యోధనుండు నారాచకులమైనఁ దలంపక నారాచవిద్యయైన గణింపక సూతపుత్రునకు సారథ్యముచేయ నియమించె, ఇందులకు నే నంగీకరించువాఁడను గానుగాని తేనె వాక్మాధుర్యమునకు లొంగిపోతిని, (సంతోషముతో) ఎల్లరాజులును విన "వాసుదేవునికన్న ఘనుఁడ" వని రారాజు నుతించుటకన్న జన్మసాఫల్యమేముండును? (స్మృతినభినయించి) మున్న మోఘవచనుండగు ధర్మరాజు "మామా ! నీకుఁగర్ణ సారథ్యంబు రాఁగలయది. నాఁడు పార్థునిఁ గాపాడవలయుఁ జుమా" యని పలికిన పలుకులు యథార్థంబులయ్యె, నేను బాండవపక్షపాతినై సమరంబునకుఁ దోడుపడుటకై వచ్చితటి మధ్యేమార్గంబున నేవకాకారంబుతో నుచితాతిథ్యంబు గావించు నెపంబున వంచించి తనవానిఁగాఁ జేసికొనిన రారాజును వంచించినను దుష్కృతంబు లేమ. కర్ణుని తేరు నడపునపుడు సమరోత్సాహంబు పెంచుటకుమా రనుచితంబులాడి కుంచించెదను. ఇదిగోఁ గర్ణుని పటకుటీరము. (పరిక్రమించి) ఎవఁడురా యక్కడ రారాజు పంపున మద్రపతి రథచోదకుండై సర్వోపస్కర సంయుతంబగు నరదంబుతో మొగసాల నిలిచి యున్నాఁడని చెప్పుము.

కర్ణు— (ప్రవేశించి సంతోషముతో) మద్రేశ్వరా! ఏమి నాసుకృతము. ఇంక మిత్రకార్యంబు నిర్వర్తించుటకు సందేహమేమి ? (కౌఁగిలించుకొని)

చ. నలువ పురారిస్యందనమున న్పొగ లెక్కినచంద మొప్ప మా
తలి దివిషత్కులాధిపురథంబునఁ జోదకుఁ డైనరీతిగా
జలజ విలోచనుండు తన సారథిగా నవి సేయు ఫల్గునుం
డలఁపడఁ బోవు కర్ణునరదంబునఁ జేయుదె సూతకృత్యమున్.

గీ. ఏను మూర్ధాభిషిక్తుఁడ నితఁడు సూత
కులమువాఁడని మది రోయకుము మహీంద్ర
సూతకృత్యంబు చేయుటచేత నేఁడు
కలుపుకొంటిమి చుట్టరికంబు మనము.

చ. హరివలె నీవు నశ్వహృదయజ్ఞుఁడవై నొగలెక్కియుండ సం
గరమునఁ గవ్వడిందొడరఁగా నిఁక సందియమేల నాకు; దు
ర్భరభుజవిక్రమంబుఁ బరిపంథికులంబడఁగింతు మద్రిభూ
వర ! నరపాలగౌరవ మవంధ్య మొనర్చితివింత యొప్పదే ?

శల్యు— (పైకి సంతోషము నటించుచు) రాధేయా ! నీవు నుడివినపగిది మనకును మహాత్ములగు వారికిని బింబ ప్రతిబింబభావ మెక్కడిది ? రథారోహకత్వ రథచోదకత్వరూప ధర్మంబుల నుపమ వచ్చిన రావచ్చునేమో !

కర్ణు— (నవ్వుచు) మాద్రీసోదరా ! దేవతలమా టటుంచుము ! కృష్ణార్జునులకైన సాటిరాకుందుమా !

శల్యు— కృష్ణార్జునుల కా దేవతలు పాటియనుటకే నాకు సందేహము. ఇఁక మనమా ?

కర్ణు— (లేనిసౌహార్దముతో) సఖా ! అభిమానవంతులగు నీవంటివారికిట్లు మాత్సరంబెద్దగావించి పొగడుట తగవుగాదు.

గీ. చండభుజగర్వమున సవ్యసాచివోలె
నేను సమరంబుఁ గావింపలేనొ నీవు
తోయజాక్షునివలెఁ దేరు తోలలేవొ
నెమ్ములమెటు కాము వారి కో శల్య ! మనము.

శల్యు— సూతపుత్ర ! తోయజాక్షునివలెనో యంత కెక్కుడుగనో నేను

రథంబుఁ గడపుదునేమోకాని యాయర్జునవలె నీవు సమరంబు చేయుటమాత్రిముకల్ల.

కర్ణు— మద్రేశ్వరా ! నాభుజబలము నేను బొగడుకొనుటకాదు. చూచె దవుకదా ! కొండంతలు పలికి గోరంతలైనఁ జేయక గతించిన భీష్మ ద్రోణు లనుకొంటివాయేమి ?

శల్యు— (ఎక్కసక్కెముగా) చూడకేమి ? ఇన్నిదినంబుల నుండియుఁ జూచుచుంటిని.

కర్ణు— చ. ఉవథవ కీలజాలము నిదాఘమునందు వనౌఘ మెల్ల గా
ల్చువరుస నే మహాహవములో దివినుండి సుపర్వు లెల్ల సం
స్తవమొనరింప నొక్కవరుసం గడికండలుగాఁగ నేఁడు పాం
డవబలమెల్లఁ ద్రుంతుఁ గురునాథుఁడు పెంచిన యప్పుదీఱఁగన్.

శల్యు— కర్ణా ! ఏల నోటికివచ్చినట్లెల్లఁ బ్రిగల్భంబు లాడెదవు, జయించ నక్కఱలేదు.

మ గద చేతంగొని భీమసేనుఁడు మహోగ్రస్ఫూర్తిమైఁ దాఁకుచో
నుచితార్కప్రిభ కన్నులం దొలఁక మన్యుజ్వాల దీపింప నీ
నుదు రాకవ్వడి వాఁడితూపుగములన్ గుప్పించి నొప్పించుచో
నెదురై నిల్చినఁజాలు నేలయిపుడిస్సీ ! యిట్టి యాలాపముల్.

కర్ణు— (తనలో) ఇతఁ డేలొకో మొదటినుండియు నసంబద్ధాలాపములే మొదలిడియెను. ముం దేయపకృతిగావింపనున్నాఁడో (ప్రికాశ ముగా కోపముతో) శల్యా ! నాకు సారథివై వచ్చి చేయవలసిన యుపదేశమిదియా ? నిన్న నితర సారథ్యంబునం బెక్కండ్రుమహా రథులను జయింపలేదా ? ఇంతదుష్టబుద్ధివని యెఱుంగక రాజు సూత కృత్యమునకు నిన్ను నియమించుటంజేసి బ్రితికిపోతివి.

క. ఈకరవాలముఁ గైకొని
నీ కంఠముఁదునుమకుందునే ? యాలములో
నా కరదము గడపుచు రిపు
లోకము నుతియించునంతలోఁ గపటాత్మా !

ఇఁక నోరు మెదపక తేరు వోనిమ్ము, కాదేనిఁ బ్రాణంబులకుం జెడెదవు.

శల్యు— రాధేయా ! నేనొనర్చిన దొసఁగేమి ? సారథికి రథికహితాహితోపదేశంబు కరణీయంబు గావున నుడివితి. నీవు కుపితుండ వైనంతఁ గఱదలు కఱపుటకు వెఱతునా యేమి ? కఱపకున్న నన్ను లోకము నిందింపదా ? ఇంతమాత్రమునకే యింత కనరెదవు. నే నింకను హంస కాకీయోపాఖ్యానాదికములు పెక్కులు గాథలుపన్యసించి నీకు హితము చెప్పవలసియున్నదే ! దానికెంత కనలెదవోకదా ! శాంతింపుము శాంతింపుము.

ఉ. ఉంటివా లేవా నీవు నరుఁ డొంటరియై పసులన్ మరల్చ నీ
కంటికడన్ భవత్సహజుఁ గాచినయప్పుడు ; ఘోషయాత్ర వె
న్నంటిన చిత్రసేనునకు నర్పణఁజేసితి జ్ఞప్తియున్నదే ?
గెంటి రిపున్ నృపాలు బ్రతికించెఁ గృపాళుఁడు క్రీడియేకదా !

ఉ. ఫల్గున సాయకాగ్ని శలభంబవు కాకుము సూతపుత్ర ! నీ
వల్గిన నింద్రసూతికి భయం బిసుమంతయు లేదిఁ కాతఁడే
యల్గిన నీకుఁ దప్పదు భయం, బపృథాతనయంబుఁ జేయఁగా
కీల్గగఁ బోరుదేని జను మే నిదిగో నరపంబుఁ దోలెదన్.

కర్ణు— (పరికించి తనలో) మనశ్శల్యాయమానంబులగు నితని ప్రతికూల వచనంబులకుఁ దోడు దురుత్పాతంబు లుప్పతిల్లుచున్నయవి.

(ప్రకాశముగా)

మ. హితమంచుం బరుషోక్తులాడెదవిసీ ! యీనాఁడు సారాయి త్రా
వితివో ? మీకది తప్పుగాదు, పతి నీవిశ్వాసము న్నమ్మి స
న్మతివంచు న్నిను క్షత్తగాఁ బనుప నస్మద్వైరిఁ గొండాడుచుం
గుతుకం బంతయుఁ గూలఁ ద్రోసెదవుగా, కుచ్చెళ్ళలోఁ బామవై.

ఉ. ఆహవమందు నే నొరులయక్కఱఁ గోరను మద్రరాజ ! క్రూ
రాహిశిరం బొకంట, జమదగ్ని సుతాస్త్ర మొకంటఁ గృష్ణులం
దేహము బాయఁజేయుదును నిశ్చితమీయది; యెంతగా నిరు
త్సాహునిఁ జేసెదో బరవసంబునఁ జేయుము పల్కు లేటికిన్ ?

శల్య— (కోపముతో) వెలవచ్చినఁ గులకాంతలను గూడ విక్రయించు కొను ప్రజల కేలికవై యంగదేశమేలు సూతాధముండవు నన్ను గల్లుత్రావితివని యధిక్షేపించినంత నాపరువు పోవునా ? వేవురు కర్ణులు వేయి నాగబాణంబులు విడిచినను గిరీటికి భయము లేదు. ఈ యసమర్ధాలాపముల వలనఁ బ్రయోజనమేమి ? పర్యవసానంబే నెఱుంగుదును. చెప్పెద వినుము.

గీ. రథము దిగఁబడదే బవరంబు సేయు
నెడల బ్రాహ్మణశాపంబు గడవఁదగునె;
కలదు భార్గవాస్త్రంబని కులుకుచుంటి
వాపరశురామ శాప మే మౌనొ కర్ణ.

కర్ణ— (తనలో నిర్వేదముతో) అర్జునపరాక్రమ ప్రశంసకు వెఱవనుగాని నిక్కముగ బ్రాహ్మణగురుశాపంబులకు వెఱచుచుంటిని. (ప్రకాశ ముగా) శల్యా ! నీభయోక్తులచే జడియు వానిని భయ పెట్టుము. ఇదిగో, మదీయ దివ్యాస్త్రంబు "లర్జునుండర్జునుం" డని నాలుకలు కోరియుచున్న; దింకనోరు విప్పక యర్జునునిదెస కరదంబు దోలుము. (ఎలుగెత్తి) ఓ చమూపతులార ! ఓ సైనికులార !

గీ. డాఁగియున్నారు కృష్ణపాండవులు జడిసి
సూతసూతి పరాక్రమస్ఫూర్తికిపుడు
వారుగలతావు చూపిన వారికేను
పాయనముగా నొసంగెద బహుళధనము.

శల్య— రాధేయా ! నీకింత యపాత్రదానమేల ? కృష్ణార్జునుల నొకరు చూపవలయునా ! గాండీవ విముక్తశరపరంపరయే వారున్న తావు తెలుపునది, రమ్ము పోవుదము. (పరిక్రమింతురు)

(తెరలో)

క. నాయందలి యభిమానం
బీయెడఁ బ్రకటింప నెంచె దేనియు నీనాఁ

డీ యవనీపతిపలుకుల
కై యలుగకుమయ్య పేర్మి నారయుము సుయ్యా !

కర్ణు— (స్మృతినభినయించి బిగ్గఱగా) మిత్రమా ! యుద్ధబద్ధాదరం బగు చిత్తమ్మున నొక్కింత విస్మృతికల్గినను నీ పల్కులచే జ్ఞప్తికివచ్చినది. ఇఁక నితఁడేమన్నను నేను గోపించను. ఇదె కృష్ణార్జునుల వధించి వచ్చు చున్నాఁడను. (నిష్క్రమింతురు)

(పిదపఁగృష్ణార్జునులు ప్రవేశింతురు)

అర్జు— బావా ! గురుపుత్రుఁడు మనముఁగూడ సమసితిమనియే తలఁచెను జూమీ !

ఉ. నొచ్చె శరీరమంతయుఁ దనూరుహకూపము లెల్ల విచ్చె నా
కచ్చెరు వయ్యెఁ జచ్చిరి మహారథులందఱు; సేన పాఱఁగాఁ
జొచ్చె భయంబునం; గడుపు చుమ్మలువారఁ దొడంగె నుగ్రుఁడై
వచ్చినకర్ణుచేత మనవార్థివుఁ డెట్టి విపత్తుఁ జెందెనో ?

కృష్ణు— కిరీటీ ! ధర్మపుత్రుని కేమియు భయములేదు. కొంచెము విశ్రమించియే మనము కర్ణు నెదిరింతము. అందాఁక భీమసేనుఁడా యనితోఁ బోరుచుందురు.

అర్జు— (లేనిసంతోషముతో) బావా ! గురుతనయ పరాక్రమాతిశయంబున కర్ధవాదంబుగా ముచ్చటించితినేగాని నీదయయు గాండీవంబు నున్నంతవఱకు విశ్వచ్చునకు విశ్రాంతియేల ?

చ. అగదము సాగనిమ్ము మనుమాడెవ మారి మసంగినట్లు మా
ర్తుర బలగంబుఁ బట్టువలతోఁ గడతేర్చెదఁ గర్ణు; దంతిపై
కుఱుకక మానునే యలసియుండియు సింగము; నేఁటి యుద్ధమే
చిరముగఁ గోరుచున్నదియుఁ జేతికిఁ బండువు దేవకీసుతా !

(చేయెత్తి) ఓపాండవసేనానులారా ! కర్ణసమరోత్సాహావోహాల ఘటాందగు విశ్వచ్చుండు వచ్చుచున్నాఁడు ! తొలంగకుఁడు (ఎలుగెత్తి) ఓకౌంతేయ మధ్యమ ! ఓ వాయుకుమార ! ఓ భీమసేన ! ధర్మతనయుం డెచట ! నీవు కాలినడకం జనుదెంచుటకుఁ గతమేమి ?

(చెవియొగ్గి) "ధర్మతనయుండు రాధేయకృతపరాభవంబునం జెన్ను మాసి శిబిరమ్ముమవంక కరిగె. మేమును రథాశ్వ సూత కేతనంబులు గోల్పోయి డీల్పడియు నెట్లో పెనంగుచున్నార" మనుచున్నారా ?
(తలపంకించి) వాసుదేవా! పగ్గంబులు సడల విడువుము.

కృష్ణు— మంచిది. ఇదిగో రథ మతిత్వరితంబుగఁ దోలుచున్నాను.
(అట్లొనర్చును)

అర్జు— (సమరభూమిఁ దేఱిపాఱఁజూచి యాశ్చర్యముతో)

చ. గతవడఁజేయుచుండె గఱకంఠుఁడు చిచ్చఱకన్ను విప్పి యా
గతిఁ జనుదెంచెనో యనఁగఁ గర్ణునిఁ జూచితివే ముకుంద! నేఁ
డతని జయింపలేము మనమార్వరముం గడతేఱకుండఁగా
బ్రతికిన రేపటం బడయవచ్చు జయ మ్మరదంబు ద్రిప్పుమా.

కృష్ణు— హరహరా! (చెవులుమూసికొని) అర్జునా! నీ నోటనుండి యెన్నఁడును వెలువడని మాటలు వెలువడుచున్నవి. తేపుమాత్రి మీ కర్జుఁ డేమగును?

అర్జు— అట్లుకాదు. నేఁడు కర్ణుఁడు వరప్రసాదిగా నాకంటికిం దోఁచు చున్నాఁడు.

గీ. మట్టమధ్యాహ్నమందున్న వెట్టి సర్వ
కాలములయందుఁ గల్గునే ఖరకరునకు
మరలఁజనుదెంత యొక్కయామంబు గడిపి
తేరుమరలింపుమో వాసుదేవ! యిపుడు.

కృష్ణు— అటులేనిఁ గర్ణకృత గురుపరాభవంబున ఖందురు ధర్మపుత్రు కుందుఁదీర్చు నెపంబునం బోయి కించిత్కాలము విశ్రమింతము రమ్ము. (పరిక్రమింతురు)

[పిదపఁ బరాభవక్లేశ మనుభవించుచు ధర్మరాజు ప్రవేశించును.]

అర్జు— ఎవఁడురా యక్కడ? అన్నగారితోఁ గృష్ణార్జునులు వచ్చిరని తెల్పుము.

ధర్మ— (విని తనలో) మాతమ్ముఁ డాజన్మపాండవద్వేషియగు కర్ణునిం

దెగటార్చి నామనోవ్యథ దీర్ప రానోపు. (సంబరముతో నెదుర్కొని కౌఁగిలించి ప్రకాశము)

ఉ. ఎన్నఁడు కర్ణుఁడీల్గు ? మన కెన్నఁడు యుద్ధభరంబు తీఱు? నా కెన్నఁడు సంతసంబు ఘటియించు ? నిఁకెన్నఁడిఁకెన్నఁ డంచు నా పన్నుఁడనై మురారి పదపద్మము లాఱనిభక్తిఁ గొల్వ నా చెన్నఁటి నేఁటికిం దెగుట చేకుఱెనయ్య యనుంగుఁ దమ్ముఁడా !

కృష్ణు— ధర్మపుత్రా! వాఁడెన్నఁడు మీతోఁ బగగొనెనో నాఁడే గతాసుఁ డయ్యెను.

ధర్మ— (నిట్టూర్పునించి) వాసుదేవా! వాఁడు నన్నుఁ బఱచినపాట్లు మఱచెదనన్నను మఱపురాకున్నవి. జూద మాడించుట, ద్రౌపదిని భంగపఱచుట మొదలగు నెగ్గులటుండనిమ్ము.

ఉ. మీరెడయైనకాలమున మీఁదికివచ్చి సిడంబుఁద్రుంచి నా తేరును సారథిం దునిమి దీప్తశరంబులఁ గాయ మత్యసృ గ్ధారలు గాఱుగాయములుగా నొనరించియుఁ జంప కెన్నియో నోరికి వచ్చినట్టు లని నోవిడిచెం బలుపల్కు లేటికిన్ ?

అర్జు— (దుఃఖముతో) కడచిన పనికి వగచిన ఫలమేమి ? మే మిందఱు మున్నను దిమకుఁ బరాభవంబు రాకుండఁ జేయలేక పోతిమి.

చ. కురుపతియొద్ద నిన్నుఁగయికోఁగఁ బ్రతిజ్ఞ యొనర్చినట్టి యా గురుఁడు పరాభవించు ననుకొంటిమి నాఁ డది యూఁగి తెల్లొ సా గరములఁ బెద్దయేఱులును గాల్వలు బోదెలు దాఁటి యింటిముం దటి చిఱుగోతిలోఁ బడిన నావికుచందము వచ్చె నక్కటా !

కృష్ణు— విధిదురతిక్రమణీయతం జేసి యొక్కొక్కతఱి విన్లే తలఁపరాని యవస్థలు తటస్థించు చుండును.

ధర్మ— కృష్ణార్జునులారా! ఏల యప్రస్తుతవిచారము ? ఏల గతజలసేతు బంధనము ?

చ. అలయదు మీశరీరమిసుమంతయు, శూలిని గ్రేణిసేయునా తులువ బలంబునం గెలుపు దుర్లభ; మేగతి వాఁడుసచ్చెనో

పలుకుఁడు నాయవీనులకుఁ బండువు సేయుఁడు వానిరూపు క
న్నులనిదె వేఁడుచున్నది మనోధృతి చాలనిభీతి పెంపునన్.

అర్జు— (తనలో) ఈయనఘుండు కర్ణుఁడు తెగటారె ననియే తలంచు చున్నాఁడు. (ప్రకాశముగా వినయముతో) అగ్రజా! మీకు భీము నేనుఁడె తమ్ముఁడు కాని నేనుగాను. గురువధజనితద్వేగుణీకృత క్రోధాతిశయంబున మొన్నటినుండియు నశ్వత్థామ మండిపడుచుఁ దఱచు నన్నుంౘదాఁకుచుండును. నేఁడెట్ల కేలకు నతనిఁ గడచి భవ దన్వేషణంబు గావించుతఱి భీముండు మీ పడినపాటు దెలుప దేవర నేమం బరసి పోదమని వచ్చితిని. నాతప్పుసైరింప వలయును.

చ. నెలవిడి వంపినం గదన సీమకుఁ బోయి విరోధివర్గముం
గలఁచి కురుక్షితీంద్రుసముఖమ్మునఁ గర్ణుని నేఁడు నేలకుం
బలియిడి సూర్యుఁ డస్తగిరిమాటున కేగకమున్న మీ పదం
బులు విలసత్కిరీటమణిపుంజముచేత నలంకరించెదన్.

ధర్మ— (దుఃఖముతో) తమ్ముఁడా! కర్ణుఁడు భీమాదులనేకాక నన్నుఁ గూడ బరాభవించెనని వినియు వానిం జంపక నా నేమం బరయ వచ్చితివా?

చ. సమరమునందు శత్రువులఁ జంపక శత్రులచేతఁ జాక జీ
వమ్ము ధరియించి త్రిమ్మరు శవంబగు క్షత్రియజాతివాని నే
మ మడుగనేల? శత్రుజనమారణకర్మనిబద్ధకంకణ
క్రములగు వారినేమ మడుగం దగుఁ గాక ధనుర్విదగ్రణీ!

గీ. రాధకొడుకట్లు నన్నుఁ బరాభవించి
నందులకు నేను దుఃఖంబుఁ జెందనకట!
చేతఁ జిక్కిననన్ను హింసింపకుండ
వదలినందుల కేసింక వగవవలయు.

కృష్ణ— ధర్మపుత్రా! ఏల వృధా పరిసంగంబు గావించుకొనెదవు? నేమ మరయవచ్చుటయుఁ దప్పాయెనాయేమి?

ఉ. ద్రోణిశిరక్షతంబుల భరంపడి యుంటిమి కాన సైనిక
త్రాణ మొనర్ప నీయనుఁగుఁదమ్ముని భీమునిఁ బంచి నీపరి
త్రాణ మెఱిఁగి నేదఱి పదంపడి యేగఁ దలంచి నార మీ
ప్రాణముఁ గాచుకోఁదలచి వచ్చినవారము కాము పార్థివా!

చ. అలయికఁ గొంటి మేము పదియారుదినమ్ములనుండి శత్రుదో
ర్బలమునఁగాదె? కర్ణుఁ డొకపట్టున నిన్నలయించినంత నే
కళవళపాటుతో నొరుల కష్టసుఖంబులు చూడవైతి నేఁ
డలఁతిగఁ జచ్చునయ్య వివిధాస్త్రధురంధరుఁ డాతఁ డల్పుఁడే?

ధర్మ— కృష్ణా! సమయోచితములగు మాటలతో నేమిలే. కర్ణుఁ డలం
తిగఁ జచ్చువాఁడును గాఁడు. ఈయర్జునుఁ డతని జయింపఁ దగిన
వాఁడును గాఁడు.

చ. అనియొనరింపఁ బోవుసమయంబునఁ "గర్ణుని గెల్చువార లీ
మొన నెవ" రంచు నే నడుగ మోసము చేసె నితండు 'నేను నే'
నని నను: లేకయున్న విపినాంతరభూమికి వచ్చి తాఁక నే
ర్చునె? నిశితాంబకంబులును సూతకులీనుని బోటుమాటలున్.

చ. కొడుకుల నిర్వురన్ గనియెఁ గుంతి మమున్; బయికానుపక్కటా!
పడుచయి పుట్టి కేల మగవాఁడయి పుట్టెనొ! పుట్టుఁ గాక ము
న్నుడఁగిన పుంస్త్వ మేటికి బయల్పడెనో? పడుఁగాక యూర్ధ్వకి
బడుగు కరంబు గాండివము పట్టఁగ నేటికిఁ? జెప్పు మచ్యుతా!

హా! పితృవత్సలులారా! అభిమన్యు ఘటోత్కచులారా!

మ. పినతండ్రిన్ సహదేవునిన్ నకులునిన్ బెత్తండ్రినిన్ నన్ను దు
ర్జనమూర్ధన్యుఁడు కర్ణుఁ డట్టులు ధనుర్జ్యాబంధనోచ్చండ వా
ఘ్ననిర్ఘాతములన్ గలంచి బ్రతుకంగా నేర్చు నే; యింత ద
న్కను మీరిర్వురొ యెక్కరో తుదకు సంగ్రామంబునం దుండినన్.

అర్జు— మహారాజ! సర్వధర్మంబు లెఱిఁగిన తమరే యీలీల నశ్లీలోక్తులు
పలికినఁ గాదనఁ జాలువా రెవరు?

ఉ. చంపెద నంటిఁ, జంపెద విశాంపతు లందఱు చూచుచుండఁ గాఁ
బంపుడు మమ్ము, భీమునకు భార మగుం గదనంబు, చాలు మీ
తెంపును జంపు, జామునకుఁ దెల్పెద మద్భుజవిక్రమంబు, మ
న్నింపుఁడు తమ్ములందు దయనింపుఁడు త్రెంపుఁడు కోపవల్లికన్.

ధర్మ— అర్జునా! మరల నాముం దేటికి మగబీరము లాడెదవు?

ఉ. కుంభభవుండు నీవలనఁ గూలెనొ? భీష్మునిఁగూల్చి విక్రమో
త్తంభన మాచరించితివొ? తామరసాక్షుని తోడులేక యా
శంభువరప్రసాది యగు సైంధవుఁ దున్మితొ? నీవు సంగరా
రంభమునుండి యిందనుక వచ్చిన శూరుల పేరు దెల్పుమా?

నీచేతం బడుటచే గాండివంబు పరువును నీకు సారథి యగుటచే హరి
మర్యాదయుఁ గూడ రూపు మాసినవి.

క. రథియై తామర సాక్షుఁడు
పరిథనము గావించు గాండివంబొసఁగుము సా
రథివై నడుపుము తేరీ
విధమునఁ గర్ణుండు త్రుంగు వీరమ్మన్యా!

అర్జు— (కోపముతో వాలుఁబెఱికి) కృష్ణా! ఇందుల కేమందువు?

ఉ. మాలిమి మాలి యీతఁ డనుమాటలకన్నిటి కింతసేపు నేఁ
దాలిమిఁ బూనియుంటి నిఁకఁ దమ్ముఁడఁగా నితఁ డన్న గాఁడు వె
య్యేల 'శరాసనం బొరులకి' మ్మను నెవ్వఁడు వానికంఠ మీ
వాలునఁ ద్రుంపఁగాఁ బ్రతిన వట్టితిఁ గావునఁ ద్రుంతు సీతనిన్.

(ధర్మరాజు మీఁదికుఱుకఁ బోవును)

కృష్ణ— (నవ్వి) పార్థా! ధర్మపుత్రునింజూచి కర్ణుఁ డనుకొంటివాయేమి?

ఉ. అన్న జగత్ప్రసిద్ధుఁడు మహాత్ముఁడు ధర్మపరుండు సత్యసం
పన్నుఁ డుదారమానసుఁడు వైరిపరాభవఖిన్నుఁడౌచు ని
న్నన్నవి పాటిగాఁ దలఁతు రయ్య! ప్రతిజ్ఞ విరోధిమీఁదిఁ గా
కెన్నక యన్నదమ్ములపయి న్నెఅవేర్తురటయ్య? ఫల్గునా!

అందును సూక్ష్మధర్మ మాలోచింపుము. హింసావిషయిక ప్రతిజ్ఞ నెఱ వేర్పకున్నను బాతకంబు రానేరదు. అదియునుఁగాక ద్రోణవధోపా యోపన్యాసంబున మన మయ్యనఘున కుపదేశించిన పలుకు లప్పుడే మఱచితివా ?

అర్జు— (యోజించి) కృష్ణా ! నేనేమి తప్పుచేసితినని నా గాండీవంబొలల చేతికిమ్మనెను ? (ధర్మరాజుం జేయెత్తి పొడుచుచు)

ఉ. ద్యూతములోన రాజ్యము సుయోధను పాలొనరించి కానన
వ్రాతము లేలఁబోయిన గయాసవు నీవని కేగనేల ? రా
ధాతనయాశుగోత్కరవిదారిత విగ్రహతాగ్రహంబునన్
నీతి దొరంగనేల ? నను నెట్టనఁ దిట్టఁగ నేల ! ధర్మజా !

సీ. నీమూలముననఁగదా ! నెలఁతకుఁ గొల్వులోఁ
గారానియిబ్బంది కలిగె నాఁడు
నీమూలముననఁగదా ! నిన్న మొన్నటివాఁకఁ
బడరాని యిక్కట్లు పడితిమేము
నీమూలముననఁగదా ? నిలువ నీడయులేక
గొంతి మార్తురయింటఁ గుడువవలసె
నీమూలముననఁగదా ! నేలఁబాసితొలంగె
పదిపదాఱేండ్లు వెంబడిన కొడుకు

గీ. భరతకుల గౌరవంబును బాండురాజు
గౌరవంబును దమ్ముల గౌరవంబు
బో నడచె నౌర ! నీ పాఱుఁబోతుతనము
దళితనిజయోధబలతేజ ! ధర్మరాజ !

కృష్ణ— ధనంజయా ! భ్రాతృవధోత్సాహ మింకఁ జాలింపుము, నీ పంత ముచెల్లెఁగదా !

క. అక్కసమునఁ జంపెదనని
నిక్కముగాఁ బంతమిడియు నిందించినచోఁ
జక్కాడుటయే యగునని
వక్కాణించెదరు పెద్దవారు కిరీటీ !

ధర్మ— గోవిందా! ఏల వారించెదవు? కత్తి దూయనిమ్ము కంఠము దునుమనిమ్ము.

గీ. సోదరుల బాధపఱచిన సూడుకాఁడు
పాతకుఁడు ధర్మరాజేల బ్రతుకవలయుఁ?
"గర్ణునకుఁజాల కన్ననే కసిమసంగె
బళిర!" యని పేరు వడుత నీ బావమఱఁది.

అర్జు— (పశ్చాత్తాపముతో) కృష్ణా! ఏ నిప్పు డగ్రజుం గినిసి పలికిన యప్రియంబులకును నిందనుక గర్ణునిం జంపకుండుటకును దగిన ప్రాయశ్చిత్తంబుగా నా గొంతునే కోసికొనియెదను. (కోసికొనఁ బోవును)

కృష్ణ— (వారించి) విజయా! మతిభ్రంశమాయెనా? గ్రహగ్రస్తుండవైతివా? లేక కర్ణు నెదిరించుటకు జంకుచుంటివా?

అర్జు— అయ్యా! త్రిశూలపాణి యగు శంకరుఁడు వచ్చినను నే జడియువాఁడఁగానని యెఱింగియు నన్ను నెల్లిదము సేయుచున్నావా? యా గార్థంబగు హయంబుతో సప్తద్వీపాక్రాంతం బగు భూచక్రం బంతయుఁ దిరిగి యీ ధర్మనందనునిచే రాజసూయంబు చేయించినవా రెవరు? ఈమహారణంబునఁ గించి దవశిష్టంబుగాఁ ద్రిగర్తసేననంతయుఁ జిందఱవందఱ గావించిన వారెవరు? మున్నుత్తర గోగ్రహణకాలంబున ద్రోణకృపాశ్వత్థామ కర్ణదుర్యోధనదుశ్శాసన ప్రముఖ మహారథికుల యుష్ణీషంబులు తెగఁగోసి యుత్తరకు బొమ్మపొత్తికలకై తెచ్చి యిచ్చినవా రెవరు? మదీయగాండీవ ప్రయుక్త శరధారచేఁ గురుసేన యెట్లు పీనుఁగు పెంటలై యున్నదో కన్నులున్నవానికిఁ దెలియఁగలదు. కాని, యీ సూతాత్మజునిం దునిమిన పిదపనె ప్రాయశ్చిత్తంబుఁ గావించుకొనెదను. (ధర్మరాజు దిక్కై ౘ—) దేవా!

చ. కలువలదాయ యస్తగిరి గహ్వరముల్ చొరకుండఁ గర్ణునిం
బలుగుఱలోనఁ జంపి మురవైరి కొసంగెద గాఁడివంబు; నా

పలుకులు విశ్వసింపుము. సభాజనయోగ్యుని నిన్నుఁ గిన్కమైఁ
దెలియక కొన్నికార్లఱచితిం, గరుణింపుము నీకు మ్రొక్కెదన్.

కృష్ణు— (చిరునవ్వుతో) అర్జునా! కర్ణవధయే యవశిష్టముగాని యాత్మహత్య నిప్పుడే జరపితివి. ఆత్మస్తుతి యాత్మహత్యతో సమానమయినదే గదా!

ధర్మ— అర్జునా! నేఁ గరుణించుటకు నీచేసిన యపరాధమేమి? నీ నుడివిన పనులలో నేను జేయనివేమి? ఎన్నితప్పులేనియు నాయందేకలవు.

ఉ. ఏనసమర్థుఁడన్ ధరణి యేలఁగఁ జాలఁ దపోవిరాడ్యకై
కాననసీమకున్ జనెదఁ గర్ణునిఁ ద్రుంతువొ? కర్ణుచేతనే
ప్రాణము గోలుపోయెదవొ? భండనభూమిఁ బరిత్యజింతువో?
పూనినమానమున్ విడిచిపోయి సుయోధను నాశ్రయింతువో?

(దిగ్గున లేచి పోవును)

కృష్ణు— (పట్టుకొని) ధర్మపుత్రా! ఎవరిమీఁద నీయాగ్రహము? నిజముగా రాజ్యమేలుట కంగీకరింపవేని,

చ. అనుజులచేత శత్రువుల నందఱినిన్ గెలిపించి వాయుసం
దను నవనీంద్రుఁ జేసి విపినంబుల కేగుము సంగరంబు కో
రి నడుమ మాన్పఁగాఁదలఁతురే నృపవీరులు? రాజు లేచి పో
యినఁ బగవారికిన్ విజయమే యిఁకఁ దక్కరు పోర నేటికిన్?

ధర్మ— వాసుదేవా! నే నీసంగరమ్ము మాన్పుట కిది యేను బ్రవర్తింపఁ జేసినదా?

ఉ. సంధియొనర్తు మన్నను దిసంతులు గొట్టినవారు లేరె? గ
ర్వాంధులు నీ వెఱుంగవె? జయాపజయంబులు నావి కావు ని
ర్బంధముచేతఁగాదె సమరంబునకుం దల యూఁచె నీతదో
ర్గంధుఁడు ధర్మరాజు కృతకప్రభునాముఁడు బంధుకోటిలోన్.

అర్జు— (సిగ్గుచేఁ దలవంచుకొనును)

కృష్ణు— నిర్బంధముచేతనే నేఁటి కీపయనము మానుము. ఈతప్పులన్నియు నావిగాఁ దలంచి దయాంతఃకరణంబున నన్నుఁజూడుము నీ కివే పదివేలవందనములు. (మ్రొక్కును.)

ధర్మ— (లేవఁదీసి ప్రసన్నతతో) కర్ణశరాహతుల కాహుతులగు నశ్వత్థ్వబులవలని వికారంబునం గలుషితహృదయుండ నగుటంజేసి—

> క. అన రానిమాట లని త
> మ్ముని నిన్నుంగలఁచి నింద మోపితి నా చే
> సిన నేరము నీ నెమ్మన
> మున మఱవఁగవలయు నిక్కముగ మహితాత్మా!

కృష్ణ— అర్జునా! తలయెత్తు మింకను విషాదపడియెదవేల? మీ యన్నగారి ముఖప్రసన్నభావ మాలోకింపుము. (చిరునవ్వుతో) మా పుణ్యముకతంబున మీయన్నదమ్ము లిరువురును బ్రతికితిరి.

అర్జు— (తలయెత్తి) అగ్రజా! నా తప్పులు సైరింపుము. (కన్నీటితో మ్రొక్కును.)

ధర్మ— (లేవఁదీసి) తమ్ముఁడా! నన్ను మన్నింపుము. (కన్నీటితోఁ గౌఁగిలించును.)

కృష్ణ— (నవ్వుచు) బావలారా! యిఁక నేడ్పులుడిగి కర్తవ్య మాలోచింపుఁడు. (ఇరువురను విడఁదీయును.)

ధర్మ— (చేరఁదీసి) తమ్ముఁడా భరతవంశోద్దీపక! నామాటట్టులుంచుము.

> గీ. "ఒడలుగడునొచ్చెనయ్య! సుయోధనుండు
> వాడువుమనఁబోలునన్నుఁ గర్ణుఁడువొడిచిన
> వింటిపోటుల; నింక నాకంటినీరు
> దుడువఁదగుఁజుమి కర్ణునిఁ దునిమి నేఁడు"

అని కడగొట్టు తమ్ముఁడును—

> గీ. "వెంటఁబడి వింట నాకంత మంటమార్చి
> వెన్కకున్ దీసి వదరులు వేయ వదరి
> 'పొమ్మనియె దిక్కుగల్గినపొంత' కెవ్వఁ;
> డయ్యధముఁజంపి నాతాపమార్పుమయ్య."

అని పెద్దతమ్ముఁడును నాముఖమ్మున నిన్నుఁ బ్రార్థించుచున్నారు.

చ. పడముడి నాల్కఁ గోయఁ జని వానికి వాఁడొనరించినట్టి యా
గడమున కెన్నిరెట్లొ ప్రతికారము చేసికొనెన్ సమర్థుఁ డా
తఁడు నినుఁబోలె; మా ముగుర తాపము వాపఁగదయ్య; పేర్మి ని
ప్పుడ చని వానిఁ ద్రుంచి; నిను మ్రొక్కఁగ రాదివె కొమ్మదీవనల్.

అర్జు— అన్నా! ఒక్కరని వక్కాణింపనేల? మన మేగురమును వాని యవమానము నంతో యింతో పొందినవారమే. (క్రోధముతో) దేవా! నీ పాదములతోడు. నేఁడు కర్ణునిం దునుమకున్న మాతాపితృగతులకుం దప్పువాఁడ. (వినయముతో) నన్ను దీవింపుము.

ధర్మ— (సంతోషముతో) కృష్ణార్జునులార! మీకు జయ మగుఁగాక.

క. విజయుఁడను నీదు నామం
బజయ్యుఁ డగు కర్ణు నిపుడ యనిఁమ్రించి జయ
ధ్వజ మెత్తించి సమస్త
ప్రజకును మాకును మహోత్సవప్రద మగుతన్.

కృష్ణు— పోయి వత్తము రమ్ము. (కొంతివడ కరిగి) ధర్మనందనా! నీ విటనుండి చూచుచుండుము. మా రాకకై పడముడి వేచుచున్నాఁడు. (నిష్క్రమింతురు)

ధర్మ— (తనలో) ఏమగునో? జయాపజయమ్ములు దైవాధీనమ్ములుగదా!

ఉ. అమ్ములకూర్పునందలిరయంబున లాఘవమందు బాహుద
ర్పమ్మున నస్త్ర శస్త్రముల ఫల్గుననిన్ గయికోఁడు వాఁ, డిఁకన్
దమ్మునివంకఁ గృష్ణునిసుతారము కర్ణునివంక విప్రశా
పమ్మను నామదిం దిగులు వాపుచునున్నవి కార్యసిద్ధికై.

(తెరలో)

క. ఒక్కరుఁడయయ్యు పడముడి
జక్కాడఁ దొడంగె సేనఁ; జంపుఁ డితనితో
నుక్కడఁగుదు రప్పాండవు
లక్కడికిన్ వేగ మేగ నగు మనమెల్లన్.

ధర్మ— (విని) రాజు పురికొల్ప శకుని వృకోదరుం దాఁకుచున్నాఁడు.

(నిరూపించి) ద్యూతం బుగ్గడించి తమ్ముఁడు విజృంభించిన సుక్కడఁగి తేరుపై నొరిగినాఁడు. "స్యాలకోగృహనాశాయ" యని దీనిచేతనే ధృతరాష్ట్రునికొంప కీ గతి వచ్చినది. వీనికిఁ జక్కని ప్రాయశ్చిత్తము జరిగినది.

(తెరలో)

ఉ. ఉమ్మలికమ్ముఁ దీర్చుకొనుచుండెఁ గటా! పవమాన సూతి రా
తమ్మునిఁబొమ్ముఁ జీరి బెడిదమ్ముగ వెచ్చని నల్ల ద్రావుచుం
బొమ్మలపోలికం గడలఁ బొంచెదరేల నరేంద్రులార! నీ
నమ్మక మంతయుం దెలిసెనా? యిఁక చేసకి సూతనందనా!

ధర్మ— (సంతోషముతో) కర్ణుఁడు చూచుచుండఁగనే పెద్దతమ్ముఁడు కృతకృత్యుండయ్యె, నిఁకఁ జిన్నతమ్ముఁడుమాత్రి మేలకాకుండును? నేఁటికి దుర్యోధన మాయాఘట్వికయం దొక కోడూడినది.

(దృష్టినించి యేవముతో)

ఉ. అక్కసుదీఱ రాజసతి నంతలుచేసిన వానివక్షముం
జెక్కలుచేసిన న్వగవఁ జెల్లను గాని తదీయ మాంసముం
గుక్కలు నక్కలుం దినవు క్రోలరు నిక్కము వానిరక్తమున్
రక్కసు; లక్కటా! యెటులఁ ద్రావితి వేవములేక తమ్ముఁడా!

(మఱియొకవంకఁ జూచి) పిన్నతమ్ముఁడు కర్ణుఁడు చూచుచుండఁగనే వృషసేనుని తల ద్రొల్లనేసె. (యోజించి) ఈవధ కర్ణవధానంతరము కాఁదగినది.

తే. గీ. ఉన్నదే నేఁడుకీ్రడికి మొన్నసింధు
రాజు నడఁచినయంత పరాక్రమంబు
యోగికైనను బంధువియోగదుఃఖ
జనితతాపంబు కోపంబుఁ బెనుచుఁగాదె,

(తెరలోఁ గలకలము)

ధర్మ— పుత్రవధజనితామర్షమ్మునఁ గర్ణుఁ డాగ్నేయాద్యస్త్రమ్ము లుప యోగింపఁ దమ్ముఁ డవలీలగాఁ బ్రత్యస్త్ర ప్రయోగంబున వారించుచున్నాఁడు.

(తెరలో)

ఉ. ఎందుల కీ దురాశ? మనమిందఱమున్ గన దుస్ససేను న
స్పందితుఁడై విచిత్రవధ సల్పె బకారి; యతండు చూడఁ ద
న్నందనుఁ డీల్గుటన్, వినెడు నానుడిఁ గర్ణుఁడుఁగూడ; నిప్పుడే
నిం దగదే యమాత్మజుని నెయ్యము దియ్యము రాజనందనా!

ధర్మ— (విని) అన్నప్పు డన్నను గురునందనుఁడు మిగుల దయాళుఁడే.
ఈ తులువ మది కీపథ్యవాక్యము లెక్కవు.

[తెరలో]

క. మామయు నీవును బ్రతుకుఁడు
సేమముగాఁ, జావులేని చిరజీవులుగా,
మామాట కేమి, చత్తుమొ?
యేమగుదుమొ? దైవలిఖిత మెట్లున్నదియో!

ధర్మ— (విని) ఆ! నే ననుకొన్నటులే జరిగినది.

[తెరలో]

గీ. మేటివిలుకాఁడవయ్యును సూటిదప్పి
యస్త్రసంధాన మొనరించి తనుచుఁ బైని
యమరులదె నవ్వుచున్నవా రహిశరంబు
పరువు బోఁగొట్టె దిట్లేని యరసివిడుము.

ధర్మ— (విచారముతో) మహేశ్వరా! సత్యసంధుఁడవు గాన నీవన్న
చొప్పున సాయ మొనర్చుచున్నావు. మా యదృష్ట మెట్లున్నదో?
(సంతోషముతో) బ్రదికితిమి. చక్రి యేదో యుపాయము చేసి
యుండును. లేనిచోఁ గిరీటము మాత్రమే హరించి యూరకుండునా?
పేఁ డింద్రదత్తమగు శక్తి నేనాఁటి కానాఁడు తమ్మునిపైఁ బ్రయో
గింతునని సుయోధనుతోఁ జెప్పియు మఱచిపోవు వాఁడఁట. ఇది
యంతయు వాసుదేవు ననుగ్రహమే. (విచారముతో) హా! కిరీట
రాజమా!

చ. గొనబుఘటిల్లఁ జేసె ననుకూలనివాస మొసంగి యిందుఁ డ
ర్జునుతల నీకు, దాని విడఁ ద్రోచెనె పాపపుఁ బాపఁడమ్మ, తె
ల్లనితలపాగఁజుట్టునె విలాసచల న్నవరత్నకాంతి వ
ల్గన విలసత్కిరీటసహకారము కల్గిన క్రీడిమూర్ధమున్.

(తత్తరపాటుతో) ఏమీ! యీ పాపపు బాపఁడమ్మ శాంతిం చియు విషమజ్వరముంబోలె మరల వెనుకకు విజృంభించుచున్నదే. ఇది యిట్టిది కావుననే ఘటోత్కచునిపై దీనిం బడవేయక తమ్మునికై దాఁచి పెట్టినాఁడు. ఇదిగాక యాశక్తి యింద్రదత్తంబగుటగూడ వీనికి సందేహకారణము గాకపోదు. పాపము శాతించుఁగాక. ఇఁక నిది యేమి చేయఁగలదు? (నిరూపించి) దీనికై తమ్ముని కారు దొడ్డ నారసములు వ్యయమైనవి. (యోజించి) కర్ణుఁడు భార్గవాస్త్ర ముపయోగింప లేదేమో, పాపము! శాపోపహతుఁడెట్లు ప్రయోగింపఁ గలుగును. (స్మృతినభినయించి) బ్రాహ్మణశాప మేమయ్యెనో.

(ఆకాశమున)

క. అరదంపుఁ జక్రమది భూ
సురశాపముకతనఁ గ్రుంగు సురనాధసుతుం
డరలేక వీని శీర్షము
నఱుకంగలవాఁడు వాఁడి నారాచములన్.

ధర్మ—(విని) ఇఁక వీనిభయము లేశమేని నాకుండదు. కాన దరికరిగి వీనివధ కన్నులారఁ గాంచెదఁగాక. (నిష్క్రమించును)

(అంత కృష్ణార్జునులును గర్ణ శల్యులును బ్రవేశింతురు.)

కర్ణ— (భుజముతోఁ జక్రమునెత్తుచు) పార్థా! ముహూర్తము శర ప్రయోగమాపుము.

చ. అరదము నేలఁ గ్రుంగె రథమం దొక, రొక్కరు నేలమీఁద సం
గర మొనరింతు రెట్లు? త్వరగా రథచక్రము లెత్తుకొందు, వీ
తరథునితోడఁ బోరుట యధర్మము కావునఁ జెప్పుచుంటిఁ గా
ని రథము లేకపోయినను నీకును శౌరికి జంకి కాదుసూ!

కృష్ణు— ఏమి రాధేయా! చిన్ననాఁడు చదివిన ధర్మశాస్త్రము నేఁటి కాదక్కువచ్చెనా?

గీ. ధర్మమతులైన మా పాండుతనయు లేవు
రకుశుభంబగు మీ కందఱకును గీడు
వచ్చు వచ్చునుగాక కవ్వడికిఁ గరుణ
వచ్చునే దయ మృత్యుదేవతకుఁ గర్ణ!

కర్ణు— కృష్ణా! ఇంక శుభాశుభంబుల ప్రస్తావన మేమున్నది? రణ ధర్మము కావున నుడివితిని. నిలిచిననిలువుఁడు, లేదేని మీరును గ్రిందికి దిగుఁడు. గదాయుద్ధము చేయుదము.

కృష్ణు— కర్ణా! నీ వేపాటి రణధర్మము లనుష్ఠించితివి? సిగ్గులేక ధర్మముమాట దలపెట్టెదవు! మాకు మా రణధర్మంబులు తప్ప మీరణధర్మంబులతోఁ బనిలేదు.

ఉ. పెల్చనఁజాలకాలమునఁ బెక్కురు గూడి ధనంజయాత్మజుం
గూల్చుట ధర్మమా? కొడుకుగుబ్బల గొంతిని లక్కయింటిలోఁ
గాల్చుట ధర్మమా? కనులు గానక ద్రౌపది చీరలెల్ల నాఁ
డొల్చుట ధర్మమా? యల దురోదరమందలి గెల్పుధర్మమా?

కర్ణు— (లజ్జించుచుఁ దనలో) హా దైవమా! నా యొనర్చిన సుకృతము లన్నియు నెచట దాఁచితివి? కర్ణునీరీతిఁ బౌరుషము లేని చావు చంపెదవా? (కన్నీరు దుడుచుకొనుచు ప్రకాశముగా సారథితో) మద్రేశ్వరా! అరదముమీఁది గదాదండ మందిమ్ము.

మహాస్రగ్ధర

తలఁగుం దిగ్దంతులెల్లం; దలఁకుఁ గులగిరుల్; తారలల్లాడు; బృథ్వీ
తలమెల్లం గ్రుంగుఁ; గాకోదరపతియును మత్పార్ష్ణిఘాతంబుచేతన్
దల్లెల్ల న్వంచు; నీ శాత్రవబలములు భీకంబులై పాఱు; వార్ధుల్
గలగుం; గర్ణుండు కేలం గదఁగొని సమరోత్కంఠమైఁ బోరువేళన్.

శల్యు— అంగరాజా! నీ గదాయుద్ధప్రశంస యెల్లెత్తి చెప్పకుము, భీముఁడు వినును.

ఉ. "నాగశరంబు సూటిచెడె నావచనంబులు నమ్ము" మంచు నే
మోగ్రఁగ వింటివే? యిఁక నరుం బరిమార్చుట కేదిదిక్కు? నీ
యాగడ మింతజేసెఁ బొలుపారఁగ నేర్చిన వింటి విద్యయే
యీగతినుండఁగాఁ దెలియు మేమగునో? గద చేతఁ బట్టినన్.

కర్ణు— శల్యా! ఎన్నఁడును గొఱగాని పల్కులే పలికితివి. మణి యను కొని యగ్నికణముం గేలఁదాల్చిన నాపుం దగిన శాస్తి చేయుచుంటివి. రోగగ్రస్తునకుఁ బెదవి విఱిచిన వైద్యునివలె దినులు నెల కొల్పుచుంటివి.

శల్యు— విషగ్రస్తునకు విభీతక ఫలంబులు మధురంబు లగుగతి నీకప్రియ వాక్యంబులు గాని రుచింపవు. కానిచో నా ప్రియోపదేశంబు నీకు వెగటగునా?

కర్ణు— అది పరస్పర సమాగమకాల ప్రభావముగాని వేఱుగాదు. ఇఁకనేని యిట్టి కొఱగాని యుపదేశంబు లొనరింపక గద నాచేతికందిమ్ము.

శల్యు— అంగపతీ! నా పలుకులు విశ్వసింపుము. నీవు గదా పరిశ్రమ మెఱుంగవు. తేరు పెకలించుకొనుము. ఏనును సహాయపడెదను.

కర్ణు— (తనలో) కటకటా! ఈపాపాత్ముం డూరకుండఁడు. (భుజము మోపి రథచక్రము పైకెత్తుచు) ఇదియేమివింత! నగరారణ్యపట్టణ సముద్రంబులతోఁ బుడమి యెగయుచున్నదిగాని రథచక్రంబులు కదలవు. కాలమాసన్నమైనదని తోఁచుచున్నది. హా! దుర్యోధన! నీకుఁ జేయఁదగిన యంత యుపకారము చేసితిని. నన్ను మన్నింపుము. దైవప్రాతికూల్యంబున మడియుచున్నాఁడు గాని కర్ణుఁడు మనుష్యప్రయత్నమున మడియువాఁడు కాఁడు.

[తెరలో]

ఉ. ఓగురుపుత్ర! యోకృపుఁడ! యోకృతవర్మఁడ! రంపు కర్ణుఁడా
లాగున దస్సియుం దనబలంబునఁ గ్రుంగిన స్యందనాంగమున్
లాగిన రాక కష్టపడులాగు గనుంగొను చూరకుండు ర
య్యో! గతిమాలువాఁ డగునొకో? యిఁకపేఁడుహెతుఁడు గ్రుంగుటన్.

కృష్ణు— ఫల్గునా! వింటివా సుయోధనుని పలుకులు. తడయక వీనిశిరం
బిపుడే ఖండింపవలయును. లేదేని వా రడ్డమువత్తురు.

ఉ. ఓదము త్రవ్వి కాచుకొని యొద్దకుఁ జేరిన మత్తవేనుఁగుం
బాదలి యెవ్వఁ డేని నవపాతమునం బడఁద్రోయకుండు నే?
సాదుతనంబు చూపెద వసాధ్యుఁడు వీఁడగు రేఁపు; చాలు నో
హో! దయ; ప్రొద్దు గ్రుంకువడుచున్నది కంఠము దున్మ మర్జునా!

[తెరలో]

ఉ ఏనిదె పోయి యా యరద మెత్తెద మొత్తెదఁ బార్థకృష్ణుల
న్మాను మధైర్యముం జౌరవమానకు మెక్కటిపోరు పోరుటే
వానితలంపు గానఁ బయివారముగా నిటు లూరకుంటి మీ
దానికినింతఁగా దిగులు దాల్చుట బీరమె కౌరవేశ్వరా!

(అశ్వత్థామ ఖడ్గపాణియై ప్రవేశించి చేయెత్తి)

చ. జడియకుమోయికర్ణ! రథచక్రము నెమ్మెయినెత్తికొమ్ము వెం
బడిఁ జనుదెమ్ము నీ పడెడుపాటుఁ దలంచి విభుండు "పొమ్ము" నా
వుడుఁ జనుదెంచినాఁడ నినుఁ బ్రోచుటకై; చని విశ్రమింపు మే
నడఁచెదఁ బార్థకృష్ణుల రణాహమికత్వ భుజావలేపముల్.

అర్జు— (కృష్ణునితో) దేవా! అధర్మయుద్ధ మొనర్చుటకుఁ జేతులాడ
కున్నవి మదియొప్పదు నేనేమి చేయుదు?

కృష్ణు— కానిమ్ము. అశ్వత్థామకర్ణుల సంభాషణ వినెదము. గురుపుత్ర
సంవర్త జలధరంబునకుఁ గర్ణుని వాక్యంబులు ఝంఝూమారుతంబులు
కాకపోవు.

కర్ణు— (సిగ్గుపడుచు మరలఁ జక్రమెత్తఁబోవును)

అశ్వ— కర్ణా! ఏలవృథాప్రయాసము! క్రొవ్వితెచ్చుకొనిన విప్రశా
పంబురిత్తవోవునా! పుడమియైనఁగదలుఁగాని యీరథచక్రములు
కదలవు. దైవోపహతుండవగు నిన్ను నేను దూరుట పాడిగాదు.

గీ. పరువుపోయిన మరల రావచ్చుఁగాని
నాశ మొందిన మరలఁ బ్రాణములు రావు

తలఁగుసీమీఁద భారమంతయును మోపి
ధరణియేలఁగ నున్నాఁడు కురువిభుండు.

కర్ణు– (కోపముతో రథచక్రము విడిచి) గురుతనయా! వెంగలియగు సుయోధనుఁడు విన్నవిపిన ననుచుఁగాత. నీచేతఁ బ్రోవఁబడువాఁ డెవ్వఁడు.

ఉ. ఇచ్చితి నర్థికోటికి మనీషులు మెచ్చఁగ వాంఛితంబు లం
దిచ్చితి మేటిలగ్గులు మహీశ్వరుచేతికి; నేనుగాంచితిం;
జొచ్చితి సంగరంబున నసుప్రకరంబుఁ దృణీకరించుచుం
జచ్చెదఁగాక బ్రాహ్మణులసాయముఁ గోరుమనే రణంబునన్.

అశ్వ– రాధేయా! "చింతవిరిగినను బులుసు విఱుగలే" దనురీతి నేఁటి కిని నీకున్నపట్టుదలకు సంతోషించుచుంటిని. కురురాజున కుపకారము చేయుటయే నా తలంపు గాని నిన్ను బ్రతికించుటగాదు. కాని నీవు చచ్చిన వెనుకనే వచ్చెదనులే. (నిష్క్రమించుచున్నాఁడు)

అర్జు– సూతపుత్రా! పొద్దు గ్రుంకుచున్నది. నీ కోరినవిధంబున ముహూర్తకాలంబు గడచినది. సంగరంబునకు వచ్చెదవా? తొలఁగి పోయెదవా?

కర్ణు– (రోషముతో రథముమీఁద గద లాగుకొనుచున్నాఁడు)

శల్యు– (గదను మరల లాగుకొనుచు) కర్ణా! నీకింతలో మానహాని రానేరదు. తొలఁగిచనుము.

కర్ణు– ఛీ! మద్రేశ్వరా! నీవంటి తుచ్ఛరాజులు చేయఁదగినపని గాని నాబోటిపోటుమానిసులు చేయఁదగిన పనిగాదు. (గదపుచ్చుకొని అర్జునునితో) ఫల్గునా! సమస్థలంబున గదచేతనే పోరెదను. రమ్ము.
(నిష్క్రమించును)

కృష్ణు– అర్జునా! తడయక వీని శిరంబు వెనువెంటనే వాఁడితూపునఁ దునుముము.

అర్జు– మంచిది. అట్లనేచేసెదను. రథంబటుపోనిమ్ము (నిష్క్రమింతురు)

శల్యు— (నిరూపించి) కర్ణుఁ డిప్పటికిని నెట్లు పెనఁగుచున్నాఁడో (పెదవి విఱచి) ఈ యస్త్రము తప్పక కర్ణుని మస్తకమును దునుమక మానదు. (ఆశ్చర్యముతో) ఔరా! యీ రథచక్రము కర్ణశిరంబు తోడన పైకినుబుకుచున్నది. (విచారముతో)

ఆ. వె. కర్ణుచావు చూడఁగాఁజాల కక్కట
రాజరాజు మొగము తేజమెడలి
దుఃఖ సాగరమునఁ దోఁయంగఁబడియె ధై
ర్యంబు చెప్పి యరుల నడఁతుఁగాక.

(రథముతో నిష్క్రమించును.)

గద్య

ఇది శ్రీ.... తిరుపతి వేంకటేశ్వరు లొనర్చిన పాండవ
విజయమునందు షష్ఠాంకము.

—oo:o:oo—

ఓం

శ్రీ మత్పరదేవతాయైనమః

పాండవవిజయము

సప్తమాంకము

(తెరలో)

ఉ. అఱనిలోఁతు నీటికొలఁ నక్కట ! పూచినతమ్మికిన్ విధి
ప్రేరణ రాలిపోయినవి ఱేకులు తొంబదితొమ్మి; దిప్పుడా
నీరజమందుఁ దా మిగులునే యొకఱేకఁలు లుండెఁబో; యలం
కారము లౌనె యా కొలనుఁగాని సరోజముగాని భూమికిన్.

దుర్యో- (రక్తసిక్తాంగుఁడై తత్తరపాటుగాఁ బ్రవేశించి, విని తనలో) ఎవరో నాతండ్రిని నన్నును నెత్తిపొడుచుచున్నట్లున్నది. కానిప్పు లోకమునో రెవఁడుకట్టఁ గలఁడు ? (యోజించి) ఈ మాటలు నాకు ద్వైపాయనహ్రదంబునకు దారిచూపుచున్నవి. (పయిగిడి ద్వైపాయన హ్రదముం జేరును)

(తెరలో)

ఉ. తాతలనాఁటనుండి కడు ధర్మముగా నిల యేలుకౌరవ
వ్రాతము రూపుమాసెఁ గదరా ! ధృతరాష్ట్రుని బావవైన నీ
మాతులతా ప్రభావమున మాన్యులు పల్కెడు "సర్వనాశకో
మాతుల" యన్నవాక్య మసమంజస మౌనె ? తలంచి చూచినన్.

దుర్యో- (విని) అక్కటా ! శస్త్రవ్రణంబులకన్నను ఈ మాటలు వేదనాపాదకము లగుచున్నవే ! ఇయ్యవి యెవ్వరివై యుండనోపు ? (యోజించి) మఱెవ్వరివియుఁగావు. నాకై యడలుచు నన్ను వీడలేక వెంబడించుచున్న నా రాజ్యాధి దేవతవై యుండును.

తే. గీ. ఒక్కఁడే గెల్వఁజాలిన యుక్కఁడీఁడు
నేఁటికేనియు నట్టిద్రోణిని౯ బరాభ
వింతురే? నీ చరిత్రలు వింత లే మ
హాఘ మొనరించిరో? చీకుటాలుమగలు.

దుర్యో— (దీనముగా) అమ్మా! సకలమును నెఱిఁగియు నీవుఁగూడ నిట్లధిక్షేపించెదవేమి? కర్ణునికేమి. శల్యునికేమి, నేను గురుతనయుని యనుజ్ఞ చొప్పుననేకదా సేనాధిపత్య మిచ్చియుంటిని, (యోజించి) అవును. నాదిలోపమే. నేను "అధిపత్య మెవరి కిమ్మందు" అని యతని నడుగుటచేఁ దనకిమ్మనుట కతఁడు సంశయించి యుండును. పదఁపడి లోకులకిట్టి యనుమానము గల్గినది. అమ్మా! ఇప్పుడేని నీ యాజ్ఞ శిరసానహించి యమ్మహామహుని సేనాధిపతిం గావించి నీయడ లుడిపి నిన్ను స్థాపింపఁ గలను. నన్ను క్షమింపుము.

(తెరలో)

ఉ. కాళులుఁ జేతులుం దెగిన కాల్బలముం గని వారు మువ్వురుం
గాలము దూఱుకొంచుఁ జనఁగా వెనుకన్ మనరాజు "సంగరం
బే" లని కాల్కొలందిఁ బరువెత్తఁగటా! యొకమూఁపుపైగదం
దాలిచి, కాలకర్మములు తప్పవుగా! ఛి వి నెంతవారికిన్.

దుర్యో— (విని సంశయముతో) ఈ కంఠధ్వని వెనుకటిదానికన్న భిన్నముగా నున్నదే! (పరికించి) ఓహో! ఇతఁడు స్వపక్ష నాశనమునకై యడలుచు నా పరిచారకుఁడు కంకాళకునితో సన్నమఃసరింప వరుదెంచుచున్న సంజయుఁడు. (నిరూపించి) మడుగుయొద్దనకు వచ్చితిని. కాన నిటనిలిచి యితనివలనఁ గొన్నిసంగతులు వినుట కొంత యవసరము. (లజ్జాదైన్యములతో) ఈ యవస్థలో నేను వీరలమొగ మెట్లు చూడఁగలను? ఓహో దైవమా!

క. నతులై యుడుగరలొసఁగెడు
క్షితిపాలురచేతఁ గొల్వఁజేసియుఁ దుదకున్

గతి లేనివానిఁ గావిం
చితివే రారాజు నెంతచేసితి వకటా!

సంజయకంకాళకులు— (ప్రవేశించి దైన్యముతో నమస్కరించి) మహా రాజా! జయము జయము!

దుర్యో— (లేని తెల్వితో) సంజయా! నేను రణము వదలిన పిదప విశేషములెట్టివి?

సంజ— కుమారా! యేమిచెప్పుదును. మనస్కంధావారము కాలి పోయిన యూరివలె సర్వశూన్యమైనది. కృపాశ్వత్థామకృతవర్మలు మాత్రమెటకో చనిరి. వారిబలమున నిప్పటికి రెండువేల రథంబులును, నేడు నూర్ల దంతావళంబులును, పదివేల కాల్బలమును, నయిదువేల ఘోటకమ్ములును, యుయుత్సుండును, ధృష్టద్యుమ్నుండును శిఖండియు, ద్రౌపదేయు లేగురును, కృష్ణసాత్యకులును, పంచ పాండవులును మిగిలిరి. పదఁపడి యంతఃపురస్త్రీల యడలు వినఁజాలకో యుయుత్సుండు ధర్మజు ననుమతి గొని పౌలికలనినుండి వారలను బురంబునకుఁ దీసికొని చనియె.

దుర్యో— (తలపంకించి) కానిమ్ము. వీరుమాత్రమింకెంతకాలము మిగులు దురో చూచెదఁగాక. (కన్నీరునించి) నేనెంత బలసంపన్నుఁడ నయి నను విపరీత దైవమున కేమిచేయుదు? తక్కినవన్నియు నట్లుంచుము. అక్కటా! శల్యునంతవాఁడు ధర్మరాజుచే వధింపఁబడువాఁడా!

క. యమతనయుం డీతఁడు ని
క్కమటంచుం దెలియఁజేయఁగడఁగి మహా యు
ద్ధము గావించెను నేఁటి ది
నమున నొకఁడు సురలు ముదమునంగనఁగొనఁగన్.

సంజ— కుమారా! అట్లనపలదు. అజాతశత్రుఁ డసమర్థుఁ డనుకొం టివా? నిక్కముగా నతఁడే యల్గినచోఁ గిరీటి యెంచకు? వడ ముడి యేల?

దుర్యో— (పెడచెవినిబెట్టి) సరే, మీరెందుల కిటు వచ్చితిరి?

సంజ— సేవాధర్మము కావున నేకాదశాక్షౌహిణీపతి వగు నీవొంటిఁ జను చుంటివను వగవున ననుసరింప వచ్చితిమి.

దుర్యో— పాండవులవలన మీ కేయెగ్గును గలుగలేదుకద.

సంజ— వారివలన జరుగకున్నను శత్రువిజయ సంభ్రమమున నొడలెఱుఁగక కాఁబోలు సాత్యకి నన్ను ముందలవట్టి నరకఁ బోవునంత వ్యాసభగవానులు వచ్చి వారించి బ్రతికించిరి.

దుర్యో— (కోపముతో) హా! దుర్మార్గు లనపరాధివగు నిన్నుఁగూడఁ జంపనుంకించిరిగా! కానిమ్ము; నానిశ్చయము వినుము.

క. కొండొక యీ మడువుననే
నుండి శ్రమము దీర్చుకొని రణోర్వికిఁ జని నా
యుండు రథికత్రయము రాఁ
బాండవ హతకులనుబట్టి బరిమార్చింతున్.

నీ వరిగి మాతండ్రికి సకలమ్మును దెల్పుదువుగాక. (నిష్క్రమించును)

సంజ— కంకాళకా! చూచితివా? ఇంకను వారి నేమో చేయుదు ననియే యహంకరించుచున్నాఁడు. ఇప్పుడేని ధర్మజుని శరణన్న నతఁడు ప్రోవనివాఁడు కాఁడుసుమా! కానిమ్ము వృద్ధరాజుకడ కరుగుదమురమ్ము. (నిష్క్రమింతురు)

(రథిక త్రయము ప్రవేశించును)

కృపా— కుమారా! అతఁడు జలస్తంభన మెఱిఁగినవాఁడు. తప్పక యిందేయుండును.

అశ్వ-అట్లయినఁ బిలిచిచూతము రమ్ము. (బిగ్గరగా) మహారాజ! దుర్యోధన! మేము కృపాశ్వత్థామ కృతవర్మలము నిన్నుఁ గనుఁగొన వచ్చితిమి.

చ. భయమున డాఁగియుంట పరువా? పెఱవారికి మాత్రమేమిటం
జయము లభించె మద్రపతి చచ్చినమాత్రన పోరు మాని తే
మి యనుదు నిన్ను; లెమ్ము రణమేదినికిం జనుదెమ్ము మార్తు ర
పిప్రియములు సేయకుండఁగ భరించెద నేను సమీకభారమున్.

కృపా-కౌరవేశ్వర: హతవిధి నీయట్టివానిచేఁ దుదకెట్టివిపద్దశ యనుభవింపఁ జేయుచున్నాఁడు! ప్రాణాశ కలవాఁడవేని నా నుడువు లాలకింపుము.

చ. తలఁపకుమయ్య లోఁగడ గతంబు; గతంబు దలంపఁ బోకు మీ
యులకతనంబు, ధర్మజునియొద్దకుఁ బోయి భరింపుమన్న వా
యలుకుడి విన్నఁబోవఁగలఁ డాతడు నీసగపాలొసంగి; యా
వల సకలంబుఁ గల్గును భవత్సహవర్గము గౌరవేశ్వరా!

దుర్యో— (మడుగునుండి వచ్చి) శారద్వతా! నీ పలుకులు నిన్నునే ద
త్తోత్తరంబులయ్యె. నీవు నా హితంబు గోరినవాఁడ వని యెఱుంగు
దును. ఐనను,

చ. చలము బలంబు మానము యశంబును మాయఁగఁ బోయి పాండు పు
త్రుల శరణందుఁగాక దయతో ననుఁ బ్రోతురుగాక ప్రోచినం
గలుగుదు రాలుబిడ్డ లటుగాక సహోదరు లేగుదెంతురో?
కలకల నవ్వు కర్ణుని మొగంబు గనుంగొనుభాగ్య మబ్బునో?

కృపా— (ఏకసక్కెముగ) రాజా! నీకుఁ గర్ణుని మొగమే చూడవ
లయు ననియున్న స్వర్గమునందే చూడవలయును. అదియునుగాక
(అనునర్థోక్తిలో)

అశ్వ— మామా! ఇది పురస్కారమునకు సమయముగాని తిరస్కా
రమునకుఁ గాదు. మహారాజు మిగుల నాపదలపాలై డస్సియున్న
వాఁడు. ఇంకఁ గలిమి వహించు ననుట కలలోనివార్త.

ఉ. కొమ్మలు గాలిచే విఱుఁగఁ గుంకటి వేరసియాడఁ జెట్టు పొం
క మ్మెడఁబాసియున్న సహకారము తీయని గాపుగాచునో!
కమ్మని పూతఁబూఁచునొ! పికప్రముఖద్విజపాళిచేతఁ జి
త్తమ్మున కింపుఁగూ్సునొ! సదా తెరువర్లకు నీడ యిచ్చునో!

పదునొకండక్షౌహిణులకు మనము మువ్వురము గదా మిగిలితిమి. ఇష్ట
పడితి వేని పోరితమున కాయితమ్మగుదము. లేదేని గిరిముఖం
బుల కరిగి మునివృత్తి పలుపుకొందము. అంతియకాని రాజుం
దూఱనాడుట యనుచితము. సంధిసేయు మనుట యంతకంటె
ననుచితము.

కృత - ఆచార్యనందన! లెస్సపలుకు పలికితివి.

ఉ. లే వరవంబులుం; గరులు లేవు; మనుష్యులులేరు; గుఱ్ఱము
ల్లేవు, సహోదరుం డొకఁడులేఁడు, సుయోధనుఁడాజిలోపలం
జావక మేనుదాఁచుకొని సంధికొడంబడినం బ్రతిష్ఠయుం
జేవయుఁ బోవుఁగాని తనజీవముఁ దాల్చిన లాభమున్నదే.

అయినను మహారాజుతలంపు గట్టిగాఁ గనుఁగొందము. (రాజుతో) అయ్యా! ఇందుల కేమనియెదవు?

దుర్యో— నన్ను వృథాజీవితాశ గలవానినిగాఁ దలంపకుఁడు. ప్రతిష్ఠాప్రతిష్ఠలు తప్ప నిప్పుడెవరు గెల్చిననుఁ బ్రాముకొనునది లేదు. కులక్షయంబునకు వగవంగాని గాంగేయుని గెడపిన శిఖండి యొకఁడును గురువధ మహాపాతకంబున కొడిగట్టిన పాంచాలకులకలంకంబును బాండవకులాంకూరంబులగు ద్రౌపదేయు లేవురును బ్రదికి యున్నందులకు వగచుచుంటిని.

చ. అరసితిఁగాని మీరథము లచ్చటఁ గన్పడవయ్యె; నొచ్చెమేన్
దురగమువోయె; నేనొకఁడనుం జనుదెంచితి విశ్రమింప నాఁ
డరదపుఁజక్రి మెత్తుకొను నప్పుడు చంపిరి కర్ణునంచు; నీ
తరమగునేని నాహృదయతాపము వాపుము ద్రోణనందనా!

ఉ. పోటుదనంబునం దుడుకుఁబోకలుబోవుచుఁ "గూడ" దన్న మీ
మాట నిరాకరించితిఁ గుమారుల నందఱఁ గోలుపోతి నా
చేటున కేమి యాముసలిచీకుల కక్కట! బుద్ధిహీనతం
గూటికిఁ గాటికిం బరులకొంపకుఁ జేరునవస్థఁ దెచ్చితిన్.

ఉ. కాలము చేరువయ్యెఁ గలకాలము రాజ్యము జేసి రే ధరా
పాలురు? కాలకర్మపరిపాకము దాఁటఁదరంబె! కంఠ మీ
వాలునఁ ద్రుంచి నాకుఁ ద్రిదివంబునఁ జూపుము వారినెల్లఁ జం
డాలుఁడు భీముఁడేల కురునాథునిఁ జంపవలెన్ ద్విజోత్తమా!

అశ్వ— మహారాజా! కడచినపనికి వగవనేల? నామేనం బ్రాణము లున్నంతవఱకు నిన్ను భీమసేను బారినుండి కాపాడెదను.

ఉ. మించి పరాక్రమించెద సమీకము నేఁటి కపాండవంబుఁ గా
వించెద నేఁడు నీకుఁ గనిపించెద నాభుజవిక్రమంబు మె
ప్పించెద, సూతసూతి మఱపించెద నీమది; నీకు రాజ్య మి
ప్పించెదఁ; బాండువంశము శపించెద; నమ్ముము కౌరవాధిపా!

(తెరలోఁ బెద్దకలకలము)

కృత— (తేఱిపాఱఁజూచి) ఎట్లు తెలిసెనో కాని, పాండవులు వచ్చుచున్నారు. మనకుఁ గర్తవ్యమేది?

దుర్యో— నే నిప్పుడు యుద్ధము సేయంజాలను.

చ. ఒడలు పృథాకుమారచటులోగ్రశరాహతి దస్సి మండఁగాఁ
దొడఁగెఁ బ్రతీకసంధులువిధూతములయ్యెఁ గదల్పఁజాల లో
దడ జనియించె గుండెలు యథాయథలయ్యెఁ జలించి ప్రాణముల్
సుడివడెఁ గాన నీమడుఁగులోపలఁ గొండొకవిశ్రమించెదన్.

అశ్వ— మహారాజ! మే మిప్పటి కెటకేనిఁబోయి మరల నిటకు వచ్చెదము. నీవందాక నీమడుగులో నిశ్చింతగా నుండుము.

కృత— వారేమన్నను వెడలిరాకుము. మేము పోయి వత్తుము.

(నిష్క్రమింతురు)

దుర్యో— హా శకుని! హా! దుశ్శాసన! హా కర్ణ! హా శల్య! హా నరేంద్రులార!

ఉ. "అందని మ్రానిపం" డని మహాత్ములు సెప్పిన ధిక్కరించి మి
మ్మందఱిఁ ఘోరయుద్ధమున కొఱఁత పెట్టి సహానుగంబుగా
మ్రిందఁగఁ జేసియుం దుదకుఁ బ్రాణము మానముకంటె హెచ్చుగాఁ
బంద సుయోధనుండు నృపపాంసులుఁ డక్కట! నీట డాఁగెడున్.

[మడుఁగులోడాఁగును]

[పిదపఁ బాండవపంచకంబునుఁ గృష్ణుండునుఁ గిరాతుండును ప్రవేశించుచున్నారు]

ధర్మ— (చేతఁజూపి) ఓరీ కిరాత! ఇదియేనా నీవు వారినిఁజూచిన మడుఁగు!

కిరా— ఇదియే దేవర! ఆవలివైపునుండి మాటలాడినారు.

ధర్మ— (అవైపునకుఁ బోయి) కృష్ణా! ఇవిగో హలకులిశధ్వజప్రముఖ

రేఖాంకితంబులగు పాదంబులజాడ లీ చెమ్మ నేలఁ గనఁబడుచున్నవి. చూడుము. ఇవి దుర్యోధనుని పాదములేనా !

కృష్ణు— ఓరీ! దుర్యోధనమహారాజును నీ వెఱుఁగుదువురా ?

కిరా— దేవరా! యెఱుఁగ కేమి ?

కృష్ణు— అతని నెట్లు గుర్తుపట్టితివి ?

కిరా— మారాజుగారి చేతిలోని గదవంటి గద యొకటికలదు. కిరీట మున్నది. శరీరము నిండ నెత్తురుచారికలున్నవి.

ధర్మ— అయ్యా! యేల సందేహపడెదవు ? అతఁడు జలస్తంభనవిద్య యెఱిఁగినవాఁడు. తప్పక యీమడుఁగులో డాఁగియున్నవాఁడు. కాదేని నడవిలోనుండు జడదారులకుఁగాని కిరాతులకుఁగాని పాదము లయం దిట్లు సుస్పష్టములగు భాగ్యరేఖ లుండునా ?

కృష్ణు— అయిన నిపుడు మనము చేయవలసినదేమి ?

భీము— నేనీమడుఁగులో డిగి కరికలభము కలంచినట్లు కలఁచివైచెదను.

కృష్ణు— కాదు కాదు. ఈమడుఁ గగాధమైనది. పాతాళగంగకును, దీని కివి ద్వారము కలదని విందుము.

భీము— అటులేని పోటుమాటలతో నెత్తిపొడిచెదను. అభిమానధనుఁడగు వాఁడు బయలుపడక మానఁడు.

కృష్ణు— నీవు కాదు. నీయన్న ధర్మనందనునిచే ననిపింతము. (ధర్మజు నితో) ధర్మజా! నీవు పిలువుము.

ధర్మ— (మడుఁగు సమీపించి బిగ్గఱగా)

మ. చతురంభోధిపరీతమైన ధరణీచక్రంబు శాసించి భూ
పతివర్గం బఁగాపులై కొలువ సేవానమ్రరాజేంద్రమౌ
ళితలాలంకృతరత్నదీధితి సరోజీమండవై యుండు నీ
స్థితి యీరీతిగ నేఁటికిం బరిణమించెం గాదె దుర్యోధనా !

ఉ. చచ్చిరి సోదరు ల్సుతులు చచ్చిరి చచ్చిరి రాజులెల్ల రీ
కచ్చకు మూలకందమగు కర్ణుఁడు మామయుఁ జచ్చిరీ గతిం
బచ్చవి కొంప మాపితివి బాపురె! కౌరవనాథ! నీ సగం
బిచ్చెద జీవితేచ్ఛ గలదేని బయల్పడుమయ్య! గ్రక్కునన్.

దుర్యో— (తనలో) అభిమానమా ! కొంతకాలము నా మనమ్మునఁబ్రవే శింపకుము. ఛీ ! మూఢదుర్యోధన ! అభిమానముకంటెఁ బ్రాణము హెచ్చని తలంచుచున్నావా ? బయల్పడుము. (ఆలోచించి) నా కుప కారకంబగురథికత్రియంబు నన్ను మడువు వెడలకుమని చెప్పి పోయిరి. హా ! భగవంతుఁడా ! నా కెట్టియిక్కట్లు సంభవింపఁ జేసి తివి ? ఓమనమా ! తొందరపడకుము.

చ. "మడువున డాఁగఁబో" మ్మనుచు మార్తురముందఱ హెచ్చరించినా
కడలు జనింపఁ జేసితి వహా ! యిపు డీవు "జలంబునుండి వే
వెడలు" మటంచుఁ దెల్పెదు వివేకము సుంతయుఁగాని యున్నదే
చెడుగుమనంబ ! నీకుఁ: బరిశీలన చేయకపోతి వక్కటా !

భీము— ఓయీ: దుర్యోధనమహారాజ ! మడుఁగులోనుండి దయచేయుము.

ఉ. దంభము పన్ని సంగరపదంబు తొలంగి హ్రదంబునన్ జల
స్తంభనవిద్య డాఁగిననుఁ జావక యుందువె మూఢుఁడా ! జలో
జ్జృంభణఁజేసి జాలరులు చేపలఁ బట్టిన రీతిగా దురా
లంభుని నిన్ను నా భుజబలంబున నేఁ దెటులేని బట్టుదున్.

నకు— దుర్యోధనా ! ఏల కష్టపుం జావుఁ జచ్చెదవు ? క్షత్రియోచితంబుగ మడిసిన నిహపరంబులు రెండును గలవు.

ఉ. కౌరవులందుఁ బుట్టియు నఖండ రమావిభవంబు పట్టియుం
బోరనఁ గీర్తిఁగట్టియు నపూర్వ గదారణమందు జెట్టివై
పోరి రణంబులోపల రిపుప్రకరంబున కోడిపోయి కా
సారముఁ జొచ్చి తీవని ప్రజ ల్వని నవ్వుదురే మొగంబునన్.

సహ— సుయోధనా ! గాంధారరాజదౌహిత్ర !

ఉ. మానిని ద్రౌపది న్వలువ మాసినదానిఁ బరాభవించుచోఁ
గానల కేగునప్పు డొడికారముమై మము నిందసేయుచోఁ
బూనిన పౌరుషంబుఁ దలపోయుదువే ? త్రప లేకపోయెనే
మానసమందు; నీ దురభిమానము కర్ణునితోడఁ బోయెనే ?

అర్జు— ఉ. శాంతనవుండు ద్రోణుఁడు విశాంపతు లందఱు నీనిమిత్తమై
యంతముఁ జెంది రంగపతి యంతటి మిత్రితముండు చచ్చె, నీ
పంతము లొచ్చిపోయెఁ బరిపంధికులంబు బలంబు హెచ్చె, నీ
వింతటి మొండిధైర్యము వహించుటకుం గతమేమి తెల్పుమా ?

కృష్ణు— కౌరవేంద్ర ! నాఁడు సభాముఖంబున "బ్రతికినన్నాళ్ళు రారాజు ననిపించుకొనవలె" నని మీయమ్మతోఁ బలికిన పలుకులు జ్ఞప్తికిఁ దెచ్చుకొనుము.

ఆ. వె. మడుఁగు వెడలివచ్చి మాతోడ నెదిరించి
తేనిఁ బేరునిలుచు నీల్గుదాక
లేకయున్న నిన్ను లోకంబు పాఱుఁబో
తమచుఁ బిలుచుఁ దప్ప దనియు నీకు.

దుర్యో— పాండునందనులారా ! ఏలయీమదాలాపములు ! ధర్మనందనా !

ఉ. ఏలుము రాజ్య ; మైతివి మహీంద్రుఁడ; వేను పరిత్యజించితిం
గాలము చేరు వౌదనుకఁ గానలలోఁ దప మాచరింతు నే
నాల మొనర్పఁగాఁ దగిన యాయుధము ల్దరి లేవు యుద్ధ మిం
కేల ? భవన్మనోరథము లే నొడఁగూర్చుచు నుండ నిత్తఱిన్.

ధర్మ— దుర్యోధనా ! దానపూర్వకముగా గ్రహించుటకు మేము బ్రాహ్మణులము కాము. నిన్నుఁ గడతేర్చుటయే మా మనోరథము గాని రాజ్య మేలుటయుఁ గాదు. కావునఁ దడయక వెడలిరమ్ము.

దుర్యో— (తనలో) ఈ దురాత్ములు వెడలింపక మానరు. ఓ వనదేవతలారా ! ద్వైపాయనహ్రదపావనోదకంబులారా !

గీ. అనుఁగు నెచ్చెలి ! నీవుచేసిన ప్రతిజ్ఞ
తప్పకుండఁగ నెఱవేర్పఁ దలఁపుమయ్య
పాండవుల బారిఁ బడఁద్రోచెఁ బట్టువట్టి
నన్నుఁ జండాల దురభిమానగ్రహంబు.

అని నామాటలుగా గురునందనునకు విన్నవింపుఁడు. (ప్రకాశముగ)
ధర్మతనూజ !

గీ. అరదమైనను లేదు నిరాయుధుండ
నెదిరి మీతోడఁ బోరుట యెట్లటంచుఁ
బల్కితిని గాని మీరు తప్పదనిరేనిఁ
గదలిచనుదెంచుచున్నాఁడఁ గాంచికొనుఁడు.

(మడువునుండి వెడలివచ్చుచున్నాఁడు)

ధర్మ— (చూచి) కురునాథ! ఆయుధంబులు లేవనియు నేకాకిననియు వంతఁ జెందకుము. ఇవిగో నీయిచ్చవచ్చిన యాయుధములు గైకొని మాయేవురలో నీయభిమతం బగువానితోఁ గయ్యమొనర్చుము.

ఉ. ఈవు రణబునం గెలిచెదేని జయంబు వహించి యేలు మీ
భూవలయంబు మేము వనభూముల కేగెద మట్లు గాక నీ
వే వడినన్ ధరాభరణ మేము వహింతుము రాజరాజ! నీ
చావునుఁ జావకుండుటయు సజ్జనగణ్యముగా నొనర్పుమా!

దుర్యో— (తనలో)ఔరా! యీ ధర్మపుత్రుని న్యాయాతిశయము! తనన్నో, కవలనో, విజయుచ్చునో గదాయుద్ధమునకుఁ బేర్కొనిన నాకు గెలుపు సులభముగదా! చీ! నేనేల వారి పేరులు తలపెట్టెదను? చచ్చిన భీముని చేతనే చావవలయును! కడతేర్చిన వానినే కడతేర్చవలయును. (ప్రకాశముగ) కౌంతేయాగ్రజ! నీ ధర్మవర్తనమునకు సంతసించితిని. కవచశిరస్త్రాణాదులుమాత్రముకై కొందును. నీయాయుధములతోఁ బనిలేదు.

గీ. యమగదాదండమున కుపాధ్యాయమైన
నా గదాదండ మిదిగో! యున్న యదికేల
నెవరు వచ్చినరండు మీ యేగురందు
నాలమున రాజరాజోల మాస గొనఁడు.

[కవచాదిధారణ మొనర్చును.]

భీమ — అన్నదమ్ములారా! అట్లైని నన్నే యుద్ధము చేయనిండు.

మ. యువరాజక్షతజామృతోదనముచే నూర్జస్వలంబైన యీ
పవమానాత్మజవామబాహుశిఖరస్ఫాయద్గదాదండ మా
హవమం దీధృతరాష్ట్రజాగ్రజునిఁ జక్కాడం గటాక్షింపుఁడీ
సవనం బేఁ దుదముట్టఁ జేసెద మదుత్సాహంబుఁ జెల్లింపుఁడీ.

దుర్యో— భీమసేనా! దారమ్ము నాకును మనోరథమట్లే యున్నది. (స్మరించి)

మ. బలరాముం బలరాము దేశికునిగాఁ బ్రార్థించి చేకొన్నవి
ద్యలుగావే! ఖురలీగదారణము; లా ధన్యాత్ము పేరైననుం
దలఁపం జెల్లదె? రాజరాజు భవదన్య ప్రాణియొద్దం గదా
బలముం జూపి కలంకుఁ దెచ్చునె ప్రలంబఘ్నోజ్జ్వలత్కీర్తికిన్.

(తెరలో)

ఓ జడదారులారా! ఏను బ్రహ్మహత్యాదోష నివారణంబునకై తీర్థయాత్రలు సేవింపఁబోయి మరలివచ్చిన బలరాముఁడను. ద్వైపాయనహ్రదంబునకుం దారిచూపుఁడు. దానియందుఁగూడఁ గృతావగాహనుండనై హస్తినాపురమునకు దుర్యోధనాదులగు బందుగులం జూడఁ బోయెదను. ఏమనుచున్నారు? ఇంకను దుర్యోధనాదు లెక్కడనియా? పాండవులచేఁ దనవారందఱుఁగూల నేకాకియై దుర్యోధనుం డెచ్చటికో పాఱిపోయెనా! ఔరా! విధిప్రాతికూల్యము! ఎంతలో నెంత మాఱినది? కానిండు నేను వేగముపోయి రారాజును వెదకించి వాని రాజ్యము వానికిప్పించెదను. మంచిది! యీకదంబ వృక్షవాటికకు దక్షిణభాగమందున్న యేకపదిం బట్టిపోవలయునా! (ప్రవేశించుచున్నాఁడు.)

కృష్ణు— (విని యర్జునునితో) ఫల్గునా! నీ వియ్యంకుఁడు బలభద్రుఁడు సుయోధనుని యదృష్టముచేఁ గాఁబోలు నిచటికే వచ్చుచున్నాఁడు.

అర్జు— (విచారముతో) కృష్ణా! ఇఁక నెక్కడి వియ్యంకుఁడు. తొల్లింటి బాంధవ్యమే మిగిలెనుగదా, నేనతని మొగమెట్లు చూడఁగలను?

చ. "అనుపమ విక్రమక్రమ సమన్వితు లేగురు జీవవంతు ల
య్యును శశిరేఖకుం బతివియోగ దశానుభవంబుఁ దెచ్చిరే
యని మొగిడింప నేల విలయంబునకై యిటు" లంచురిత్తవో
యినమదితోడ నీముసలి యెట్టి దురాగ్రహముం గ్రహించునో.

కృష్ణు— ఫల్గునా! దైవగతికి మన మేమిచేయుదుము. నేను దానికనలేదు. ఈ జరుగఁబోవు భీమ దుర్యోధనగదాయుద్ధముమాత్ర మితఁడు చూడఁదగినదికాదు.

బల— (ఆశ్చర్యముతో) వీరె కురుపాండవయోధపతులు! అందఱు నిచ్చటనె యున్నారు! (ఆలోచించి) జలస్తంభనవిద్యచే డాఁగి యున్న దుర్యోధనుని బయలు పరచుటకై వచ్చిరనుకొనియెదను. హా! కురురాజకంఠీరవా! పాండవులు నీకెంతవిపద్దశ తెచ్చిరి! (సమీపించుచున్నాఁడు)

దుర్యో— (చూచివివర్ణవదనముతో) కౌరవశ్రేయస్కామా! బలరామ!

చ. కొడుకులఁ దమ్ములం గదనకోవిదుఁ బ్రాణసమానుఁ గర్ణు వృ
ద్ధుఁ డయిన యాపగాతనయు ద్రోణునిఁ దక్కిన యుక్కడీండ్రనె
వ్వఁడు వొలియించి తా మిగిలెఁ బాపభరంబునఁ జావకుండ నొ
క్కఁడగుచు; నాసుయోధనుఁడు కైకొనుమా కడసారి మ్రొక్కెడున్.

భీము— (సంతోషముతో) బావా! హాలాప్రియ!

ఉ. ద్రౌపది కట్టుచీరలు సదస్సున దుల్చిన యన్నదమ్ములం
బాపులఁ జంపఁగా బ్రతినపట్టి సహోదరు ముందుఁ జంపి సం
తాపము కొంత దీర్చుకొని న్యాయముగాఁ బెరవానిజీవముం
బాపఁ దలంచుపావని నమస్కృతిఁ గైకొను మచ్యుతాగ్రజా!

అర్జు— (కన్నీటితో నమస్కరించి) బావా! నీకు మఱవరానిదుఃఖము దెచ్చిపెట్టిన యీ పాండవుల తప్పు క్షమింపుము.

ఉ. మాయఘటోత్కచుండు పెనుమాయ సృజించి విరోధులం దృణ-
ప్రాయులఁగా విదల్చుచు వివాహము చేసినచేఁత కిప్పు డ
య్యో యని కుందఁగా వలసెనో యదుభూషణ! తొల్లి దుర్లభ
శ్రేయులమైన యిర్వురము చేసినపాపఫలంబు లెట్టివో.

కృష్ణు— వెఱ్ఱియర్జునా! లక్ష్మణునకే యిచ్చితిమనుకొనుము, శశిరేఖ. కీ వ్రాత తప్పునా!

బల— ఏమి! అభిమన్యుఁడు మడిసెనా! హాసుభద్రాకుమార! ఈ కురు పాండవ యుద్ధము నీ మృతికొఱకే తటస్థించెనా! కాకున్న నంతగం దరగోళము జరిగినపెండ్లి యెట్లుక్కఱకు వచ్చును! ఓపాండవులారా!

గీ. పెద్ద లరిగినపిమ్మటఁ బిన్నవాండ్రు
బవర మొనరింపఁ బోవుట పాడిగాని

కలదె యెందును ముందు సంగరములందుఁ
జంటివాండ్రను బంపించి చంపుకొనుట.

కృష్ణ— అగ్రజా! దానికిఁ దగినంత కారణము లేకపోలేదు. సావకాశముగ నివేదించుకొందుము. ఇపుడు నీ శిష్యులిరువురకు గదాయుద్ధము కానున్నది. మనమిందుఁ గూర్చుండి యా వేడుకఁ గనుఁగొందము.

బల— ఈ ఘోరయుద్ధమున కాది కర్తవైన నీకిది వేడుకగా నుండదా! నీ వొనరించిన కపటోపాయంబులంగాక జగదేకవీరులగు ద్రోణ భీష్ములు మడియుదురా!

గీ. సంధిగావింపకుందువే చతురుపాయ। ముల నెఱింగినబుద్ధికౌశలముగలవు
ఉత్తవైరంబుఁ బెంచితి; రిత్తనేలఁ। దలధరించి సుఖించునే ధర్మరాజు.

కృష్ణ— అన్నయ్యా! నామీఁద లేనియపవాదమోపిన నేనేమందును. అద్దమున్నది. మొగమున్నది. దుర్యోధనునే యడుగరాదా! "అయిదూళ్ళిచ్చినఁ బాండవులకుఁ జాలు" నని నే బతిమాలితినో లేదో? కడచినదానికేమి. నేఁడు నీవు కూకలిడి సంధిచేయింపుము. పాండవుల నే నొప్పించెదను.

బల— సర్వశూన్యమైనపిదప సంధికావించిననేమి? కావింపకున్ననేమి?

గీ. ఇరువురొకరూప నాకు నిందెవరియందుఁ
గాని కించి దధర్మంబు కానిపించె
నేని జూచుచు నేను సహింపఁ జాల
యెవరి కర్మము వారి దేనేగువాఁడ.

ధర్మ— బావా! నీ వుపద్రిష్టవై యుండ నష్లేల జరుగును? ఇందు నీ యానతి నుల్లంఘించు వా రెవ్వరు?

ఉ. ప్రాణభయంబునం బెదఱి పాఱి సుయోధనుఁ డీ హ్రదం బసు
త్రాణముగా మొఱంగిన కథావిధము న్విని యేము వచ్చి 'నీ
రాణ యిటున్నదే' యని యరాళము లాడ సహింపలేక యు
ద్రీణతమై సమీక మొనరించుట తప్ప దటంచు వెల్వడెన్!

తరువాత రణసామగ్రి లేక యేకాకియై యున్న యతనితో—

క. "ఏయాయుధంబుఁ గోరిన
నాయాయుధ మొసఁగువార మనికిఁ గడఁగుమా

మా యేగురయం దెవ్వరి
నో యొకరిని బేరుకొనుము యుద్ధంబునకున్.

వానిం గెల్చితివేని జయము నీపక్షముగా నంగీకరింతు' మని పల్కితి.

బల— బలే ధర్మరాజా! నీబుద్ధికి సంతసించితి. కావున నీ ధర్మయుద్ధమును గనుఁగొనియే యేగెదను.

కృష్ణు— (జనాంతికముగ నర్జునునితో) ఈ ధర్మనందనుండు పోవుచున్న వానిని బలాత్కారముగ నాఁపుచున్నాఁడు. భవితవ్య మెట్లున్నదో!

ఉ. న్యాయముగా గదారణ మొనర్చిన భీముఁడు కౌరవేశ్వరుం
డో్రియుట దుర్లభం బొకనితో రణమేకద! నిర్ణయించె న
న్యాయ మొకింతయుం జరిగినం గని సైఁపఁడు సీరపాణి; యిం
కాయనతోడ మీకుఁ గలహంబు ఘటిల్లుటనిక్క మర్జునా!

అర్జు— మా యన్న గారొనర్చు పనులన్నియు నేమిపాపమో మన కపకారముగనే పరిణమించుచున్నయవి. కానిమ్ము, భవితవ్య మెట్లును గాకమానదు.

ధర్మ— మనమందఱు మీ హ్రదఘట్టంబునం గూర్చుందము రండు. (కూర్చుందురు.)

భీము— (పరికరము బంధించి గద నుద్దేశించి)

ఉ. కమ్మని జాళువా యొఱపు గంటలుగట్టి యహర్నిశంబు నే
మమ్మునఁ బూజ చేయుచు నమస్సు లొనర్చుచుఁ గొల్చుచుంటిఁ జి
త్తమ్మున నిన్ను నమ్మితిఁ గదమ్మ సుయోధనుతోడి నేఁటి క
య్యమ్మునఁ బేరు నిల్పఁగఁగదమ్మ! మదంబ గదావతంసమా!

దుర్యో— చేతిలావును బుద్ధికౌశలమును నుండవలయుఁగాని పూజా పురస్కారములతో గదారణకోవిదుండ వగుదువా! చాలు నీస్తోత్ర పాఠములు. రారమ్ము.

అర్జు— (కృష్ణునితో జనాంతికముగా) గదాగ్రజా! బుద్ధి కౌశలంబున రారాజునకు భీమసేనుండునుఁ, జేతిలావున భీమసేనునకు రారాజునుఁ జాల రనుకొనియెదను. నీ యభిప్రాయ మేమి?

కృష్ణ— చేతిలావున భీముఁడెక్కుఁడైనను జిరతరాభ్యాస పాటవ మందును నేర్పునందును సుయోధనుఁడే ఘనుఁడు.

గీ. అప్పుడప్పుడు వేఁడి మదిగ్రజాతు
వలనఁ దత్తద్రహస్యము ల్దెలిపికొనుచు
సలిపె నితఁడు గదాపరిశ్రమము మీరు
వనమునందున్న పండ్రెండు వత్సరములు.

భీమ— (క్రోధహాసములతో) దుర్యోధనా! ప్రాణభీతింజేసి నీటఁడాఁగిన నీతో రణమొనర్చుటకే నాకు సిగ్గగుచున్నది. కాని రణసత్రము మఱియమింజేసి చంపఁదగిన వాఁడవైతివి.

చ. "అవని సమస్తమేలుకొనుమయ్య! రణంబిఁక నే నొనర్ప మా
నివరులతో నరణ్యమున నిత్యసుఖాప్తి మెయిం జరింతు న
య్య విడువు" మంచు వేఁడఁగ దయామతి నీవయి రాక పోయె ధ
ర్మవిభునకే; దురాత్మ! పవమానతనూజున కింకవచ్చునే.

దుర్యో— ఓయీ వాచాల! వృధాన్యార్థసంభావక! పాండుకుమార! (నాలుక కఱచుకొని) కాదు కాదు వాయుకుమార!

ఉ. ఎండకు రాజులీధరణి యేలఁగ రోసి పరిత్యజించి మా
నీందుర్ఘిలతోడి చెల్మికయి యేగిరికానల; కెల్ల సౌఖ్యము
లొప్పఁదినవాఁడ నౌటఁ బరలోక సుఖంబున కంటిగాక మీ
కుం దిట వేది యుంటి ననుకొంటివె? మూర్ఖకులావతంసమా!

బల— ఓ భీమ దుర్యోధనులార! మీకుం బరస్పరజుగుప్సావచనంబులతోఁ బనిలేదు. ఈ ప్రదేశము శమంతపంచకములోనిది కాదు. కావున స్వర్గాపవర్గప్రదంబును బావనంబును నగుపొలికలనికిం బోదము రండు. మీ యుద్ధముగూడ నయ్యెడనే యగుట ప్రశంసనీయము.

(నిష్క్రమింతురు.)

— గద్య —

ఇది శ్రీ....తిరుపతి వేంకటేశ్వరు లొనర్చిన పాండవ
విజయమునందు సప్తమాంకము.

ఓం

శ్రీ మత్పరదేవతాయై నమః

పాండవవిజయము

అష్టమాంకము

[పాండవచతుష్టయమును కృష్ణబలరాములును ప్రవేశింతురు.]

నకు— సహదేవా! ఈదెబ్బతో దుర్యోధనునితల చెక్కలుగాక మానదు.
చూడు మా మనభీముని చూపునందలి యొడుపు.

క. బరిమీఁది యురగ మొడుపుగఁ
గఱచుటకుం దిరుగుకరణిఁ గౌరవనాథ
స్ఫురదురు గదాహతులకుం
దొరకక తగుసమయముం గనుంగొనుచుండెన్.

సహ— అగ్రజా! అరరే! ఆ దుర్యోధనుఁ డాదెబ్బనెంతసులువుగాఁ
దప్పించుకొనెనో చూచితివా?

గీ. తద్గదాఘాతముల కోర్చి తగినసందు
వేచి గుఱిచేసి తలమీఁద విసరినట్టి
యన్నగారి పనిం బోలు నన్నగారి
గదకు గుఱియయ్యెనకట సైకత తలంబు.

అర్జు— కృష్ణా! ఈ కురురాజు శరీరలాఘవంబున తెక్కలున్న పక్షివలె
నెంతదూర మెగురుచున్నాఁడో చూడుము.

ఉ. గాలిపటంబులీల దివిఁ గన్పడు నొక్కొకమాఱు తెక్కలం
గ్రాలు ధరాధరేంద్రము ప్రకారముగాఁ దనరారు నొక్కెడం
దూలక నిల్చు నొక్కపరి దూలము గాలికిఁ దూఁగులీలఁగాఁ
దూలు మఱొక్కసారి గచ దూలము పోలికఁ నేల నొప్పఁగన్.

కృష్ణు— అర్జునా ! నేనేమంటిని ? వీనిం గడతేర్చుట కొక్క యుపాయము కలదుగాని ప్రతిశయకాలరుద్రుం డగునేమోయని మదగ్రజుంజూచి వెనుదీయుచుంటిని.

ఉ. పాములవానిచేఁ బడిన పన్నగమట్లు కరంబు డస్సెన
య్యో ! మనభీమసేనుఁ గనుమోయి కపిధ్వజ ! దీనతాస్పదం
బై మదహీనమైన మొగమంతట నల్లఁబడెం బ్రమర్దనో
ద్దామములైన బాహులు మదంబఱి వ్రేలఁగఁ జొచ్చెడున్ గటా !

అర్జు— (ఆతురముతో) ఈసారి గదాఘాతముతో మన ప్రయత్నము లన్నియు విఫలంబు లగుచున్నవని తోఁచుచున్న దేమిగతి ?

చ. అనృతములాడి ద్రోణుని గతాసునిఁ జేయుటకన్నఁ బాడి మా
లినపని యున్నదయ్య ? యవలీల నొనర్చితి మట్టికార్య; మా
వెనుక హలాయుధు న్నతులు వెట్టి ప్రసన్నునిఁ జేసికొంద మీ
యన పడకుండఁగాఁ గల దుపాయ మటంటివి తెల్పుమచ్యుతా !

కృష్ణు— లెస్సపలుకు పలికితివి.

మ. "విఱుఁగన్ గొట్టెద నూరుయుగ్మ" మని మున్వీరుండు మీయన్నకో
ప రసావిష్టుఁడు పల్కె; నాభికి నధఃప్రాంతమ్మునన్ గొట్టు టొ
ప్పరు తా మెందు గదారణజ్ఞు; లిపు డీపాపాత్ము మాయాగతిన్
బొరిగోకున్న నితండు మీకినుఁడు గాఁబోవున్ ధ్రువం బర్జునా !

అర్జు— (భీమునికిఁ గనుపడునట్లు తనతొడపైఁ జరచుకొనును)

బల— (లేచి కోపముతో) ఓరీ పాపాత్మా ! వృకోదర ! బలరాముఁ డున్నాఁడని యైన భయంబులేక గదారణంబున నాభిక్రిందఁ గొట్టఁగూడదని యెఱింగియుఁ దొడలమీఁదఁ గొట్టితివేమిరా ! నిలువు నిలువుము. ఈ ముసలంబునకు నీ తల బలియొసంగెదను. (భీముని మీఁదికి పోఁబోవును.)

కృష్ణు— (అన్నను బట్టుకొని) అన్నయ్యా ! ఏమిది వెఱ్ఱికోపము ? ఆదెబ్బ తొడలమీఁదఁ దగిలెనో నడుముపైఁ దగిలెనో చూడకుండఁ గోపించెదవేల ?

బల— నడుము మీఁదనా ! గదావిక్షేప మెఱుఁగని వానికి బోధించినట్లు బోధించుచుంటివి. అయినను జూతముపద. (అందఱును బరిక్రమింతురు.)

[తెరనెత్తుదురు; తొడలు విరిగిన దుర్యోధనుఁడు కన్పట్టును]

బల— (సమీపించి) కౌరవేంద్ర! కాఱ్యాఁది నిలువుము.

దుర్యో— (వగరుచుచుఁ దొడలు జూపించి మూర్ఛపోవును)

బల— కృష్ణా! దీని కేమందువు? (పరికించి) ఆదురాత్ముఁడేడీ? కానరాఁడు?

భీము— (సంరంభముతోఁ బ్రవేశించి) ఓరీ దురాత్మ! కౌరవజఘన్య!

శా. 'కాతర్యంబు వహించె దోసి పశువా! కానిమ్మి కొక్కండు నీ
పాతివ్రత్యము వోవుసె' యని సభం బాంచాలి నన్నట్టి నీ
బూతుంగూఁతల కీ ఫలంబు గలిగెంబో! యిద్ది మా ధర్మ భూ
నేతం బెట్టిన పాట్లకున్ ఫలము కానీ పాపదుర్యోధనా !

(ఎడమకాలితోఁ గిరీటముఁ దన్నును).

ధర్మ— ఆఁ ! ఆఁ ! భీమసేన ! ఎంత తెలివిమాలిన పని గావించితివి! ఉడుగు ముడుగుము.

బల— (మండిపడి) కృష్ణా ! ఇంకను నీ నీచుని నెట్లు క్షమింతును?

చ. కసి గలదేని బాహుబల గర్వముచేఁ గురురాజు నాజిలోఁ
గసిమసగింత్రు గాక కొఱగాక గదారణమందుఁ బాడి లే
క సముఖమం దొకండు శఠకార్య మొనర్చినఁ జూచి రాముఁ డీ
ముసలముచేత వానితల ముక్కలు సేయక యూరకుండునే.

కృష్ణ— అగ్రజా ! దీన భీమునియందుఁ దప్పేమి ? బంధుత్వ మటుంచుము ? ద్రౌపది యొక సామాన్యవనితయే యనుకొందము.

గీ. నిండుఁ గొల్వున దుశ్శాసనుండు పలువ
లొల్వఁగాఁ జూచి నీవూరకుందు వోటు
కురువుఁ జూపింపవచ్చునే? కూరుచుండు
మనుచుఁ గులకాంతకీ సుయోధనుఁడు సెపుమ.

నాఁడు ధర్మజనిగళబద్ధంబగు భీమమత్తగజంబు కదలలేక, "ఓరీ దురాత్మా! రణమ్మున నిన్నుఁ దొడలు విఱుగఁనడచెద" నని వాచా శూరత్వము మాత్రము చూపించెను. నేఁడది నెఱవేర్చికొనెను.

బల— తొడలు విఱుఁగఁగొట్టుట యొకతప్పు దాని నటుంచుము. తల దన్నుట యెంత నీచపుఁ బని: దాని కేమందువు?

కృష్ణ— ఇది తప్పిదమే కావచ్చునుగాని, యిదియును నతని ప్రతిజ్ఞ లోనిదేయై యుండనోపు. కాకపోవుఁగాక. ఈతఁ డొనర్చిన దొసఁగులలో నిది శతాంశమును గాదుగదా! అదిగాక; ఇది కలియుగము. ధర్మము నాలుగు పాదముల నడచునా? శాంతించి యనుగ్రహింపుము.

బల— కృష్ణా! కురురాజుమాత్రము ధర్మశీలుఁడంటివా? మీ రొనర్చిన యధర్మము లెన్నియో వా రొనర్చిన తప్పు లెన్నియో నేను జూచితినా? (ధర్మజుదిక్కు) ధర్మరాజ! పోవు వాని న న్నాఁపి యీ యధర్మముఁ జూపించితివిగదా!

ఉ. కౌరవనాథు నందొడలు గాఁడఁగ నేసి శిరంబు దన్నె న
మ్మారుతి మధ్యవర్తి యగు మాబలరాముఁడు సూచుచుండఁగా
నౌర?' యటంచు ధర్మనిధులందఱు దూఱఁగ నెల్లకాల మీ
దారుణమైన దుర్యశముఁదాలిచి నేఁ దలయెత్త నేర్తునే?

కృష్ణ— సహోదరా! ఇందు దుర్యశ మేమున్నది? మేనత్త కొడుకుల కుపకారము చేసెనందురు.

బల— చాలుఁజాలు. కపటోపాయములకు మూలకందమవై నీవు సేయుచుంటివి చాలదా? ఇందు బలరాముఁడుగూడఁ గలియవలెనా? (విచారముతో) హా! దుర్యోధన!

గీ. ఎన్ని దుష్కపటంబులు పన్ని నీదు
బలముఁ బరిమార్చిరోగదా పాండుసుతులు
దైవవిధి యేరికైనను దప్ప దిప్పు
డెదుటనుండియు బలరాముఁడే మిచేసె.

(కోపముతో) ఛీ! యీ పాపాత్ముల మొగముఁ జూడరాదు.

పాపవృకోదర ! నిన్నీ ముసలమునకు బలి యిచ్చి నా యపకీర్తి తీర్చుకోవలయును.

భీము— క. గడబిడయేటికి నీవడ
ముడికిం గదలేదె ? నీకు ముసలమ్మన్నన్
'దొడ లనిలోపల విఱుఁగం
బొడిచెద' నని నుడివి రిత్తవోదునె ముసలీ !

బ॥— ఏమీ ! నాకు ముసల మున్న నీకు గద కలదా ? నిలువు నిలువుము. నా ముసలితనము జూపించెదను (మీదిఁ కుఱుకఁబోఁగా)

కృష్ణు— (అఁపి యర్జునునితో జనాంతికము) ఫల్గునా ! ఈ భీముఁడూర కున్నవాని మరల గదిపె. ఈ బలరామ ముసలాఘాతమున కితఁ డెంతవాఁడు ? (జనాంతికముగ) భీమసేనా ! శాంతింపఁగదోయి. మీ యన్న శాంతమునకును నీకోపమునకును బ్రతుకలేకున్నారము.

ఆ. వె. మొదటఁ బోవువాని పదములకర్ఘ్యపా
ద్యమ్ములిచ్చి నిలిపె ధర్మరాజు
నేఁడుపోవు వాని నిటలభ్రుకుటిచేత
నిల్పఁదలఁతు వౌర ! నీలచేలు.

బల— (కోపావేశముతో) మంచిమాట చెప్పితివి. అవును మీ సంగతి గుఱు తెఱుఁగక ఈ పాపపు సభలో నిల్చుట నాదేతప్పు. (నిష్క్ర మించును)

దుర్యో— (మూర్ఛఁదెలిసి) హా బలదేవ ! నీవుండియు నిట్టి యన్యాయ మున కొడిగట్టితివా ? నీతమ్ముని మాయమాటలకు లోఁబడితివా !

గీ. మధ్యవర్తివి రణధర్మమయుఁడవీవు
కలవసుచుఁ గాక నే నూర్ధ్వకాయమునకుఁ
గాపుదల చేసికొని యధఃకాయమునకుఁ
జేసికోలేనె యకట ! వంచితుఁడనైతి.

భీము— (కోపముతో మరల దుర్యోధనుని తలఁదన్నఁబోగా)

ధర్మ— (వారించి విచారముతో)

గీ. మంచియో చెడ్డయో పదిమందిచేత
మెచ్చుగాంచునో లేదొ భవచ్చరిత్రి
మించిపోయెఁ బ్రతిజ్ఞ చెల్లించుకొంటి
విట్టియాగడపుంబని యేల యిపుడు ?

మ. ఇతరపార్థిణి కలభ్యమైనసిరిచే నేకాదశాక్షౌహిణీ
పతియై సర్వవిధంబులం జెడి దురాపంబైన దైన్యంబుచే
నతిశోచ్యత్వముఁ జెందుఁగాక మన దాయాదుండు నీవింత హీ
నతగాఁ జూతువె ? రాజరా జితనిఁ దన్నంబాడియే ధౌత్రిపై ?

గీ కాలమునుఁ గర్మమును రెండు గలసి యిటులు
దైవవిధిచేత మనకు నింతలు జనించెఁ
గాని నీకీతఁ డెవ్వఁడు ? కలదె నాకు
నీతనికి భేద మావంతయేని భీమ !

భీము — (శాంతించి) ధర్మనందన ! ఈదురాత్ము నేమిచేసినను బాపము లేదు. కలదుగాక నరకమునకే పోవుదును. ఓ పంచభూతములారా ! ఓసూర్యచంద్రులారా !

ఉ. పయ్యెదలాగె నేచెనఁటి "బంధకినీ" యని సాధ్వి నే ఖలుం
డొయ్యన సన్న చేసెఁ దనయూరువులందు వసింపుమంచు నే
నియ్యెడ వానిఁ గూలిచి మదీప్సితము న్నెఱవేర్చుకొంటి న
న్యాయ్యమొ న్యాయ్యమో నరకమైనను నా కది స్వర్గలోకమే.

ధర్మ— (దుర్యోధనుని సమీపించి కౌఁగిలించుకొని)

గీ. నేఁడు భీముఁడు చేసిన నింద్యకర్మ
మును సహింపఁగదన్న ! తప్పులు క్షమింపు
మన్న ! మదిసిగ్గుఁ జెందకుమన్న ! పూర్వ
కృతముఁదప్పింపఁ జేయఁగా నేరితరము ?

క. ఏలా వగచెద వకటా !
నీలోభము నీమదంబు నీ చిన్నతనం

బీలాగు పరిణమించెను

గాలముఁ గర్మంబుఁ గడవఁగలరే మనుజుల్ ?

అర్జు- దుర్యోధనా! విచారింపకుము. తత్త్వమరసిన నీవే సుకృతివి.

ఉ. బందుగు లెవ్వరుం దిననిభాగ్యము భాగ్యమె ! భర్తృహీనలై
కుందుచు మీకళత్రములు గొల్లుమనం గనుఁగొంచు దూఱఁగా
గొందలమందుచుం గెలుచుకొన్న ధరానరకంబుకంటె ని
ష్టిందితసౌఖ్యరాశి యగు నిర్జరలోకము మేలుగాదొకో ?

కృష్ణ- ధర్మజార్జునులారా ! ఎందుల కీయప్రస్తుతనిర్వేదము ?

ఉ కోరిసమస్తముం గెలుచుకొంటిరి బందుగులెల్లఁ జావ కే
పోరును లేక చత్తురె రిపుల్ ? చనుదెంచునె రాజ్యలక్ష్మి మీ
కోరినరీతి ? ధైర్యమెదఁ గూర్చుఁడు నేఁటికిఁ దీఱిపోయె మీ
వేరము; లేడువు ల్మొదలువెట్టితి రక్కట ! నవ్వవేళలన్.

దుర్యో- (కృష్ణునివంకఁ జూఱచుఱఁ జూచుచు)

క. పాపము సేసియుఁ బశ్చా
త్తాపంపడుపాండవుల నదల్చుచు నీ వో
పాపాత్మ ! యేలొకో నం
తాపముజెందెదవు కంసదాసకుమారా !

నీవు పాపపుబండితోలుటయు విజయుఁడు తొడమీఁదఁజఱచుకొంటయు
నేను జూడక పోలేదు.

మ. ఎటులైనన్ ధర ధర్మపుత్రకునిచే నేలింపఁగానుంటి మ
త్పటుశక్తిం బవమానసూనుఁడు గతప్రాణుండు గానీ భవ
త్కుటిలత్వంబు నసూయయున్ దెలిసె నో గోవింద ! కీల్బొమ్మ లీ
వెటు లాడించిన నట్టులాడుదురుగాదే పార్థు లీయేవురున్.

లజ్జాపరిత్యాగముఁ గావించిన నన్నేగాదు, ముల్లోకములు జయింప
వచ్చును. శిఖండి నెదుటఁబెట్టుకొని పితామహుని జంపించితివి.
"చక్రంబుఁ దాల్ప" నని ప్రతినపట్టియుఁ జేపట్టితివి. ధర్మరాజుచే
నసత్యమాడించి కుంభసంభవుం బరిమార్చితివి. సిగ్గుమాలి పార్థ

తుండు శవకంఠము నఱకుచుండ నివారింపలేక దూరముసుండి భూరి శ్రీవస్సు చేయినఱకించితివి. కర్ణుని జంప ధర్మభీతిచే వెనుదీయు నర్జునునకు దురుపదేశం బొనర్చి పాపము గట్టికొంటివి. తుట్టతుద కొంటినైన నన్నుఁగూడ ఋజుమార్గంబునఁ జంపింపలేకపోయితివి. ఛీః సిగ్గులేక తగవులాడవచ్చితివి. నీయితివృత్తం బెవ్వరెఱుఁగరు?

కృష్ణ— దుర్యోధనః నీశక్తికొలఁది దుష్కృతులు నీవును జేసితివి.

క. నీకర్మంబున కెవరో
యీ కర్తలు? వాసుదేవుఁ? డెవ్వఁడొనర్పన్
బాకారికైనఁ బాపం
బాకారమునం గులక్షయం బొనరించున్.

భీమునకు విషము పెట్టించి, పాములఁ గఱపించి, నీటఁ ద్రోయించితివి. కుమారులతోడఁ గుంతిని లక్కయింటఁ గాల్పించితివి. పాంచాల రాజపుత్రికి సభలోఁగట్టువలువ లొలిపించితివి. చేతగాని ధర్మరాజునకును మాయాద్యూతవిశారదుండగు నీ మేనమామకును దురోదరంబుఁ గల్పించితివి. నీ బావమఱఁదిచే వనంబున ద్రౌపదినిఁ బరాభవింపఁజేసితివి. నన్నుంగట్ట నుంకించితివి. పదిమంది రథికుల నొక్కబాలుని మీఁదికిఁ బురికొల్పి చంపితివి.

క. దుండగములు మాకంటెను
రెండింతలు గలవు హెచ్చరించిన విను మెం
దుండును ధర్మము జయ మం
దుండుననుచు నెవ్వరెఱుఁగ రోయి దురాత్మా!

దుర్యో— గోపాలా! ఇది ధర్మమునకుఁ గాలముకాదు. కలికాలము వచ్చినది. కపటోపాయము లేనివారికి జయము లేదనుము. ఇది వినుము,

సీ. చదివినాఁడను వేదశాస్త్రంబు లర్థుల
కిచ్చినాఁడను మనోభీప్సితమ్ము
లేలినాఁడను భూమి యేకాతపత్రంబు
ప్రజలను సంతోషపఱచినాఁడ

జరపినాఁడను పెక్కు జన్నముల్పుత్రులఁ
గాంచితిఁ బున్నరకంబు వాయ
మెచ్చించినాఁడ సుమిత్రుల నార్జించి
పొందినాఁడను సర్వభోగములను

గీ. క్షత్రియులచేత మిగులఁ బొగడ్తగన్న
కదన మరణంబుఁ గంటి నాకంటె భాగ్య
శాలి సుకృతి వదాన్యుండు చతురమతియుఁ
బండితుండెవ్వఁడేమి లోపంబునాకు ?

గీ. బంధుగులు లేక సైన్యసంపదలు లేక
సంతసము లేక తగిన వంశంబు లేక
బహుళ దుఃఖాకరంబగు పాడునేల
యీ యుధిష్ఠిరుచేత మోయింపుమయ్య.

[తెరలోఁ గోలాహలము, దివినుండి పుష్పవర్షము గురియును]

ధర్మ— (సిగ్గుతోఁ దనలో) ఔరా ! ఈ సుర లీతని పల్కు లెట్లు పొగడుచున్నారో ! (తల పంకించి) ఔను. ఇతఁడు మనయెడల నెట్టివాఁడైనను రాజ్యపాలనామలయం దెందును దుర్మార్గుఁ డనిపించుకొన్నవాఁడు కాఁడు. (యోజించి)

ఉ. అమ్మలపాన్పుమీఁదఁ దనయంతన చావఁదలంచి మాఘమా
సమ్మునఁ గోరి తాత దివసంబులు లెక్కిడుకొంచు నున్నవాఁ
"డెమ్మెయి రాజరాజును జయించితి వీ" వన నెట్లు లీ యధ
ర్మమ్ము వచింతువృద్ధకురురాజు నిఁకేగతి నూఱడించెదన్ ?

చ. మడిసిరి బంధుజాలము సమస్తము; రాజ్యముఁ బోగ్రిపఁజాలు నే
కొడు కనుకొంటిమో యతఁడుఁగూలెను ముండితమూర్ధయైన యీ
పుడమిఁ బునర్భువు న్వయసుపోడిమి వోయిన నేను సంతసం
పడుచుఁ బరిగ్రహించుటకుఁబాల్పడఁ జేసెనె దైవ మక్కటా !

కృష్ణ—

ఉ. ఇంటికిఁబోద మేల పదునెన్మిదినాళ్ళు గతించె వీరికిన్
గంటికి నిద్రలే దుదయకాలముదాఁకను బోదు ప్రాణ మీ

తుంటరి; కెంతసే పితనితో శవజాగరణంబు రండు మీ
బంటులు మీరు చేతు లెదపై నిడి స్వస్థత విశ్రమింపఁగన్.

ధర్మ— మంచిది. (అందఱితోఁ బరిక్రమించి) బావా ! వసుదేవనందన !

క. పరమపతివ్రత గాంధా
ర రాజనృపపుత్రి మదిఁ గరంబుమ శోకం
బొరసి మనల శపియించెడిఁ
గురురాజు వధర్మరీతిఁ గూల్చితి మనుచున్.

కృష్ణ— ఆమెను మీపెద్దతండ్రినిం గూడ నేనిప్పుడ చని తగువిధంబున నోదార్చి శాంతులంజేసి వచ్చెదను. రండు పోదము.

[నిష్క్రమింతురు]

(తెరలో మంట కన్పట్టును)

దుర్యో— (తేరిపాఱఁజూచి తనలో) ఏమో ! అర్జునుని తేరట్లు మండు చున్నది. వట్టితేరు మండిన నేమిలాభము ? (ప్రకాశముగా) ఎవరువా అక్కడ ? (యోజించి) ఛీ ! మూఢదుర్యోధన ! ఇంకను నీవు పిల్చినఁ బలుకువారెవరు ?

సంజ— (దుఃఖముతోఁ బ్రవేశించి) దేవా ! నేనుసంజయుఁడను, నే నిక్కడనే కనిపెట్టుకొని యున్నవాఁడను.

దుర్యో— (కౌఁగిలించుకొని కన్నీటితో) సంజయా ! పాండవులొనర్చిన యధర్మమును గన్నులారఁ గాంచితివిగదా ! గురుపుత్రునితో నిది యెల్లఁ జెప్పి

క. కడసారి తల్లిదండ్రుల
యడుగులకున్ నాకు మారు నంజలి యిడి వా
రడలకయుండు నుపాయము
కడువడిఁ గరిపురికి నరిగి కావింపు మిఁకన్.

సంజ— ఇట్టిస్థితిలో ని న్నొంటిగ డించి యరుగ నాకెట్లు కాళ్లాడును !

దుర్యో— ఇంతకన్న నాకు నిప్పుడు కావలసిన ప్రయోజనము వేఱొండు లేదు పొమ్ము. (నిరూపించి) నాకై కుందుచుఁ బౌరు లెల్ల రిటువచ్చు

చున్నారు. వారినోదార్చి పురంబున కంపుము. (సంజయుఁడు కన్నీ
టితో నిష్క్రమించును)

దుర్యో— (తెరవంకఁ దిరిగి)

ఆ. వె. పౌరులార! వగవఁ బనిలేదు నాకునై
చనుఁడు ధర్మజాతు శరణమనుఁడు
యశమునాది వార లన్యాయవర్తులై
యపయశంబుఁగొనిరి హరికతమున.

(దెసలు పరికించి తనలో) హా! దైవమా! క్రూరసత్త్వభయం
కరంబగు నిమ్మహారణ్యంబున నన్ని రాత్రి యెట్లు గడపిం
తువు? ప్రాణవాయువులారా! గంపంత బలగము వదలిపోయినను
భగ్నోరువగు నీ శరీరమును వదలలేకున్నారా? హా! సర్వలోక
బాంధవా! అందఱు బందుగులవలె నీవుఁగూడ నాపైదయ విడిచి చనెదవా?
నీపోవుట న్యాయము గాదు. ఇప్పుడు మన మిరువురము సమాన తేజ
ఓజోబలకాంతులు కలవారము; తుల్య వ్యసనులము.

శా. మందేహాభిధరాక్షసక్షతజరమ్యంబయ్యె నీమేను; నా
కుం దృప్తారిగదా ప్రహారజనితక్రూరాహతిన్ రక్తమ
య్యెం దేహంబు; విపత్సముద్రమున ముందే మున్గితి న్నేను; ము
న్గందాపైతివి నీవు, తుల్యులము కానన్ దేవ! నీవాఁగుమా.

కటకటా! భాస్కరదేవ! నారోదన మరణ్యరోదనము చేయు చున్నావా!
నీకు నేనేమియెగ్గుఁ గావించితిని? (యోజించి) అవును.

ఉ. "పాండవులందు నాకుఁ గడుఁ బక్షము ధర్మతనూభవుండు మ
న్మండవుటన్ ద్వదీయ మరణంబు హితంబ" యటంచు లోకబం
ధుండవు నీవు నా కభిమతుండవు గా కిపు డేగుచుంటె, మి
త్రుండవు కష్టవేళ నిసిరో! యిటు తోడ్పడకుంట పాడియే?

కొండొక కాల మస్తమింపకుము. ఇంతలో నా రథికత్రయము వచ్చి
నామనోరథముఁ దీర్పఁగలదేమో? (ఆలోచించి) మూఢబుద్ధి! దుర్యో
ధన! గురు పరాభవాభిభూతుండవై నీ విట్లనుచుంటివే కాని సూర్య

చంద్రుల గతి యేఁగునా? (దిగ్గరగా) హా! అశ్వత్థామ! ఏనుగత ప్రాణుండనైనను నీపనినప్రతిన మాత్రము చెల్లించవలయునుజుమా!

[మూర్ఛిల్లును.]

[రథికత్రయము ప్రవేశించును.]

అశ్వ— (కన్నీటితో సమీపించి) హా! దుర్యోధనమహారాజ!

క. నిన్ను నధర్మపు యుద్ధము
నన్నీతిఁ దొరఁగి యిట్లొనర్చి రనెడి వా
ర్తన్నేను వింటి వచ్చితిఁ
జన్నే యిఁక మిన్నకుంట శక్తుఁడనయ్యున్.

దుర్యో— (మూర్ఛ తెలిసి)

చ. గురుతనయుండ! నిన్నుఁ గనుఁగో నసువు ల్బిగఁబట్టియుంటి స
త్వరముగ రాఁగదయ్య! బలవత్తర మైన విధిం దరింప నె
వ్వరితరః మీప్రకారపు టవస్థకు లోనయితిం దురాత్ము; లా
మురహరభీమఫల్గునులమూలమున న్విపినంబు లోపలన్.

[కౌఁగిలించుకొని]

క. నుడుల నుడికించి నన్ను
న్వెడలించిరి సీటనుండి, వెడలించి ననున్
జడు పేది గదారణమునఁ
దొడలు విఱుగఁగొట్టి రకట! దుర్నీతిమెయిన్.

అశ్వ— (కోపముతోఁ దలపంకించి) ఏమీ! దురాత్ములగు పాండవు లిట్లొంటి వానింజేసి నిన్ను భంగపఱచిరా! చూడు నేఁడు నీ మనోరథము దీర్చి భానుమతీదేవితో ద్రౌపదిం గూడ సమాన దుఃఖ భాజనం గావించెద, దైవానుగ్రహమున నంతదనుక నీ ప్రాణములు నిలచె నేని మరల వచ్చి నీకా వృత్తాంతమును వినిపించెదను. న న్నభిషేకించి యనుపుము.

కృపా— (జనాంతికము) అబ్బాయీ! అడుసుఁద్రొక్క నేల కాలుగడుగ నేల? భవదీయ విజృంభణంబు పాండవుల కపకారము గావచ్చుఁ

గాని, యీ సుయోధనునకు మాత్రి ముపకారంబు గా నేరదు. కావున నీవీ దుర్వ్యవసాయ ముడుగుము. వంశచ్ఛేదము సేయ రాదుసుమీ!

అశ్వ—మామా! అటులేనిం బితృద్వేషియగు పాంచాలపశువును జంపకుండు మనెదవా? పాండవవంశచ్ఛేదము నేఁడు వేఱుగఁ జేయనక్కఱలేదు.

మ. జగదాచార్యుఁడు శస్త్రము ల్విడిచి స్వేచ్ఛం బ్రాణబంధంబు వా
యఁగ దుర్మార్గుఁడః గత్తిచేకొని తదీయగ్రీవ నిర్లజ్జతన్
దెగఁగోయం గని రెప్పడో యపుడెపో! నిర్మూలితం బయ్యె; నా
పగ సాధింప నిమిత్త మాత్రి మిపు డశ్వత్థామ శారద్వతా!

అదియునుం గాక పాండవులు నాకు సుయోధనామిత్రులగుటచే శత్రువు లను కొంటివేమో! కాదు కాదు. గురుద్వేషియగు పార్షతుని చేతులు నఱకింప వోవుటచేతఁ జుమీ!

మ. అకటా? బావమఱందియంచుఁ ద్విజగత్యాచార్యుఁడౌ నొజ్జకు
న్నికృతిం జేసిన నీచుఁ గాతురొకొ! యంతేవాసులే పాండవు
త్రికు! లీ రీతిఁ బరాభవంబు తనయంతం జావఁగా నున్న తా
తకుఁ జేయింతురె గొంతుకోఁత? పరమాత్మద్రోహు లో మాతులా!

ఛీ! వారిమాట తలంపకుము. తండ్రికిని గురువునకును భేదమున్నదా? (ఆలోచించి) కొలఁబేరులకుఁ దండ్రియెడలఁ గౌరవమన నెట్టిది? భూమియం దెంద ఱెందఱో రాజులుండ వైధవేయుల నాశ్రయించిన గురున కిట్టి యవమానము వచ్చుట యబ్బురముగాదు. (బిగ్గఱగా)

గీ. కర్ణుదెసఁ బేర్మిచూపిన కౌరవేంద్రు
పట్టుదల యీ ప్రతికారము పండెఁగాక
నాఁడు కాదొకొ; ద్రోణిసేనానియే న
పని యపాంచాలయాదవ పాండవంబు.

దుర్యో.— ఆచార్యనందన! నాయపరాధము లన్నియు సహింపుము.

ఉ. శాంతనవుండు పోరుదివసంబులఁ గర్ణుఁడు లేమి, దా నతం
డంతముఁ జెందుదాఁక సమరావని కీ వొకభంగి యౌట, నిం
తింతలు పుట్టై నంతటియదృష్టము నే మునునోఁచనైతి నా
సంతతి మాపుకొంటి సహజన్ముల నందఱిఁ గోలుపోయితిన్.

కృత— మహారాజ ! ఎందులకీ కృతోద్ఘాటనము ! నేఁడైన మమ్ము నిరు
వుర సేనగా నిర్ణయించుకొనియితనికిం దదాధిపత్యం బొసంగుము.

దుర్యో— ఎవఁడురా యక్కడ ? పావనోదకంబులు తెప్పింపుము. (ఆలో
చించి) హా ! మూఢదుర్యోధన ! నవఖండమండలాధిపత్యంబు గావిం
చియుఁ బిలిచినఁ బలుకు వారులేకుండఁ జేసికొని యెవరిని బిలిచెదవు.
నీవే తెచ్చికొమ్ము.

కృత— (కలశముతోఁ బావనోదకముందెచ్చి) దేవా ! ఇవిగోఁ బరమ
పవిత్రంబులగు నుదకంబులు. తడయక గురునందను నభిషేకింపుము.

దుర్యో- (అభిషేకించుచు) మదీయసేనాధిపత్యమువహింపుము.(యోజించి)
సేనాధిపత్యమేకాదు, రాజ్యమే యేలుకొనుము.

మ. మతిమంతుం గురునంతవాని నిను దుర్మానంబునంజేసి య
ర్చితుఁ గావింపక సూతపుత్రకునకున్ సేనాధిపత్యం బొసం
గితి నాయెగ్గుసహింపు మన్న ! నను నీ కీర్తిఁగంటఁ గాపాడు మ
న్న ! తగన్ దీర్పఁగదన్న నాయెడ దయ న్నాకోర్కి ద్రోణాత్మజా !

అశ్వ— మహారాజ ! మేము పోయివచ్చెదము (నిష్క్రమింతురు)

దుర్యో— (పరుండి)

గీ. కదలుచున్నాఁడు వీఁ డింకఁ గలదు ప్రాణ
మనుచు నక్కలుదూరమునంద నిలువఁ
గటికి నేలఁ బరుండునే కౌరవేంద్రుఁ
డంపబావులు బగబగమనుచు మండ.

హా ! అశ్వత్థామ ! నీవు గావించునపాండవము వినుటకు నేనోఁచకుంటిని
గాఁబోలు. మూఢచిత్తమా ! పాండువంశ మంతరించిన నీకేమి
లాభము ? కాకపోయిన నీకీదుర్లభ మనోరథము దీర్చువా రెవ్వరు ?

హా ! దుశ్శాసనాది సహోదరులారా ! సోమదత్తభగదత్తాది మూర్ధాభిషిక్తులారా ! హా ప్రాణప్రియా ! రాధేయా ! మీరందఱుఁ ద్రిదివంబున నాకై నిరీక్షించుచున్నారా ! మీదరికి వచ్చుదారి నాకు లేకున్నది. హా ! అసూర్యంపశ్య ! లక్ష్మణమాత ! భానుమతీ !

గీ. "నిండు పేరోలగంబున నీమగండు
వలువలొల్పించెఁగాదె ద్రోవది" కటంచు
భీముఁడేమానహాని గావించువాఁడొ
సత్యసంధుని ధర్మజు శరణమనుము.

హా ! తల్లిదండ్రులారా !

గీ. తనయులను నూర్వురను ధురంధరులఁ గనియుఁ
బాపమతియగునొక్కనావలనమీకు
ముసలితనమునఁ బగయింటి భోజనంబు
విధవకూతురు దిక్కౌట విధి లిఖించె.

ఓ నిద్రాదేవి ! నీకైన నాపై దయలేకపోయెనా ! (కన్నులు మూసికొని) రథధ్వనివలె నున్నదే! రథికత్రయము వచ్చుచున్నదేమో! (ఆకాశము వంకఁజూచి) రాత్రి యామ మాత్రావశిష్టము కావచ్చినది.

క. పలపలని వెన్నెలలు ది
క్కులకున్ బర్వంగ వజ్రకుండలశోభా
కలితమయి చంద్రబింబము
చెలఁగెన్ బ్రాచీపురంధ్రి చెవికొనయందున్.

అశ్వ— (కృపకృతవర్మలతోఁ బ్రవేశించి) ఓమహారాజా ! బ్రతికి యుంటివా లేదా ?

క. మామయుఁ గృతవర్మయుఁ దో
డై మది కుల్లాసపఱుప నరుల నడఁచి నీ
కా మాట దెలుప నశ్వ
త్థామ దరికివచ్చె ద్రోణతనయు నెఱుఁగు దే !

పాఱిపోయిన పాండవ పంచకంబును నీతమ్ముఁడు యుయుత్సుండును ధృష్ట సాత్యకులును దప్పఁ దక్కిన బలమంతయును నామావశిష్టముఁ గావించితిని.

దుర్యో— (విని యల్పస్వరముతో) గురునందనా! యీవైపునకు రమ్ము.

గీ. నిన్ను ముదమునఁ గనుఁగొని నీ మొగంబు
గా నపాండవమును విని మేనువాయఁ
బ్రాణములు నిల్పుకొంటి నో ద్రోణతనయ
యిమ్ము కడసారి యాశ్లేషణమ్ము నాకు.

అశ్వ— (సమీపించి) మహారాజా! నీపరివారమునందెల్ల మేమే విశ్వాస హీనులము.

గీ. అందఱాత్మీయులను మునుముందఁబంపి
కదలుచున్నావు స్వర్గలోకమున కీవు
లేక పోయెను నీతోడిలోకమునకు
మాకుఁ జనుదెంచు పుణ్యమో మానవేంద్ర!

ఉ. "నీకు విరోధియైన జననింద్యచరిత్రునిఁ జంపెఁ బార్థుఁ డా
నీకొడు" కంచుఁ దెల్పు మవనీధవ! ద్రోణునితోడఁ; బాండవా
నీకము నెల్ల నేఁడు స్మరణీయముగా నొనరించె నంచు స్వ
ర్లోకమునందు దేవతలలోపల నీయశ ముగ్గడింపఁగన్.

కృత— మహారాజా! ఇది పరాజయ మని తలంపక దేవేంద్రునిఁ బోలి స్వర్గమేలుము.

గీ. పాండవుల కోడి నీవు ద్వైపాయనహ్ర
దమున డాఁగితి వనుట కా దపయశంబు
ద్రోణపుత్రుని కోడి వారును బలాయ
మానులై రిగదా! యభిమాన ముడిగి.

కృపా— కౌరవేశ్వరా! నీవు వారికంటె సర్వవిధంబుల సుకృతాత్ముఁడవు.

గీ. బాంధవులతోడ సకల సంపదలతోడఁ
ద్రిదివమున కేగుదువు జగద్విదితకీర్తి;

వంశమా లేక తగిన సంపదలులేక
వారు జీవచ్ఛవంబు లైనారు నేఁడు.

దుర్యో— ఆచార్యా! సత్యము వచించితివి. (అశ్వత్థామనుద్దేశించి పరమ ప్రీతితో)

ఉ. ఎంతపరాక్రమంబు వహియించితి! వింతటిసంతసంబు గ
ల్గింతువటంచు నే నెఱుఁగ లేఖవిభున్ దిలఁదాఁటినాఁడ నేఁ
డింతపనిన్ బొనర్చిరె మహీసురపుత్ర! గురుండుఁ గర్ణుఁడున్
శాంతనవుండు శల్యుఁడును; సఖ్యపుమేరను దెల్పి తిమ్మెయిన్.

మీ ముగ్గురికన్న నాకొండొరు లుపకారులు లేరు. ఎన్నటికైన మరల మీదర్శనంబు త్రిదివంబున నగుంగాక. నాకై విచారింపకుఁడు. సర్వ మనోరథము లనుభవించిన నాకే కోరికయును లేదు.

కృపా— ఇంతదనుక మధ్యమలోకదేవేంద్రుఁడవై యిఁకఁ బరలోక సౌఖ్యసామ్రాజ్య పట్టాభిషేకము నందనున్న నీకుఁ గావలసినదేమి యునులేదు. అయిననిట్లగుఁగాక.

(భరత వాక్యము)

చ. ఇల భరియింతురిగాక ధరణీంద్రులు నీవలెఁ గాని యానరేం
ద్రులకు సతీపరాభవము ద్యూతము లాడుట పిన్నతండ్రి పు
త్రులకు ధరాంశ మీక విత దొమ్మి యొనర్చుట లేక పోవుఁగా
కెలమి రచింతురిగాక సుకవీశ్వరు లీకథఁ బెక్కుకావ్యముల్.

[అందఱు నిష్క్రమించుచున్నారు]

గ ద్య

ఇది శ్రీ కింకవీంద్రఘటాపంచానన విద్వత్కవి బాలకలానిధి
బాలసరస్వతి శతావధాని తిరుపతి వేంకటేశ్వరులచే
రచియింపఁబడిన పాండవవిజయమున సర్వంబును
అష్టమాంకము సంపూర్ణము.

పాండవ విజయము

* ముఖ్యమైన సవరణలు *

పేజీ	పంక్తి	తప్పు	ఒప్పు
1	2	రవు	రపు
8	18	పద్య	సద్య
10	22	దర	దర్శ
19	8	రాతవం	రాపం
30	9	పతి	ప్రీతి
46	10	దురం	ధురం
53	24	గృశిం	గ్రిసిం
54	21	మొస	మొన
66	25	ర్చిస	ర్చిన
79	8	తుచ్చు	తుచ్ఛు
80	25	రు	ఋ
85	24	డపు	డవు
86	17	దినపి	దిపిన
92	26	నముల	సముల
104	7	వేమి ?	వేవి ?
107	9	నకి	నికి
123	7	హెచ్చి	హెచ్చ
131	12	పనిం	పవిం
143	12	పపో	పకపో
143	17	తండ్రి	తండ్రి